

גיליון מקיף לבירורי הלכה ומנהג

אליבא דהלכתא

גיליון רשת כוללי הערב "אליבא דהלכתא" שעל ידי ישיבת "חברת אהבת שלום" רמת בית שמש, ביתר עילית, אלעד, מודיעין עילית, רמות, בית וגן, רוממה, תל ציון, נוה יעקב, רמת שלמה,

בגיליון:

בירור הלכה

בירורי הלכות אליבא דהלכתא

הוראת הלכה

שאלות אקטואליות ובירורי הלכות

עיון הלכה

נלפולים וחקירות בהלכה

תשובות ופסקים

בירור דעת גדולי הפוסקים וחידושיהם

פניני הלכה

ליקוט פנינים בהלכה

ושו"ת מושלחן

הגר"ח קנייבסקי שליט"א

המנהג וטעמו

בירור שרשי מנהגים וטעמיהם

האיר המזרח

טראי מקומות בפסקי רבותינו הספרדים זיע"א

מדרש הלכה

המדרש והאגדה בהלכה

גדולי ההלכה

תולדות גדולי ההלכה

חקר הלכה

מחקר בשרשי

המנהגים ותקנתם

גנזי הלכה

גנוזות בהלכה מכת"י גדולי הפוסקים ז"ל

עוד יוסף חי

בירור וליבון ממשנתו של מרן הג"ב איש חי"

הערות והארות

הערותיהם של

אברני ורבני הכוללים

ביני עמודי

עיונים בהלכה מחכמי ורבני בית המדרש "אהבת שלום"

לאמתה של הלכה

בירורי ענינים ומקורות

בכתבי האר"י ז"ל מאת הגר"מ הלל שליט"א

בירור הלכה

בגדר תפילת חובה ונדבה ובגדר תפילת הציבור בשחרית וערבית

ביסודם, דדין חזרת הש"ץ יסודו כדין קרבן הציבור, והוא דין בעצמותה של התפילה שהיא עומדת כקרבן הציבור, אכן דין ציבור האמור בכל תפילה, הוא דין מסוים מהלכות תפילה, והוא מתקיים בזה שיש י אנשים המתפללים ביחד, וא"כ בזה אין צריך חלות דין צירוף בגוף התפילה אלא סגי במה שיש י מתפללים.
הלא מעתה נראה דבר מושכל מאוד, דכל מש"כ הר"מ דאין דין ציבור בתפילת נדבה, היינו רק לענין זה שאין בה דין חזרת הש"ץ, כי חלות דין תפילת הציבור דתפילת הש"ץ יסודו קרבן הציבור, ולזה אינו שייך בתפילת נדבה, לפי שאין קרבן ציבור בנדבה כדברי הר"מ שם, אך דין תפילה בציבור, זהו מידי דממילא דכל שיש י המתפללים לפני ה' יש כאן תפילה בציבור, והמתפלל נדבה ודאי מצטרף עם הציבור, כי כולם מתפללים לפני ה'.

הלא מעתה ניחא היטב דברי הר"מ שכתב דתפילת ערבית בעצמותה היו חפצא של תפילת נדבה, והקשיתי דא"כ למה יש דין ציבור בתפילת ערבית, והלא אין דין ציבור בתפילת נדבה, ולמשנ"י ניוחא היטב, דהלא נתבאר דרק חזרת הש"ץ ליכא בתפילת נדבה, וזה באמת ליכא בתפילת ערבית, וכל דין ציבור שיש בתפילת ערבית הוא שיהיו י אנשים מתפללים ביחד, וזה באמת ישנו אף בתפילת נדבה כמשנ"י.

והנה כתב הר"מ בפ"ט תפילה ה"ט שבתפילת ערבית אין הש"ץ חוזר להתפלל בקול רם, לפי שאין תפילת ערבית חובה, לפיכך לא יכרך ברכות לבטלה שאין כאן אדם שנתחייב בהם כדי להוציאו ידי חובתו ע"כ, ולמשנ"י יקשה למה שר"ט הר"מ בדין חזרת הש"ץ בתפילת ערבית, הלא לדברי הר"מ עצמו דאין דין ציבור בתפילת נדבה, א"כ ודאי דאין שום מקום לתפילת הש"ץ בתפילת ערבית שעיקרה תפילת נדבה, וצ"ע.

והנראה מוכרח וברור בזה, דכלל חזרת הש"ץ איכא תרתי, חדא כדי להוציא את מי שאינו בקי בתפילה, [וכמבואר כן בדברי הר"מ שם בפ"ט תפילה ה"ט], ושנית מחמת דין תפילה הציבור, כי עיקר חלות דין תפילת הציבור הוא מה שהאחד אומר הברכות בפני ציבור וכולם שומעין אותו ועונין אמן, וכמבואר להדיא בדברי הר"מ בדין תפילה ה"ד דתפילת הציבור הוא שהאחד מתפלל בקול רם וכולם שומעין ועונין אמן.

והנה איתא בירושלמי ברכות פ"ג ה"ג דבתפילה לא אמרינן שומע כעונה, שיהא כל אחד מבקש רחמים על עצמו, ותקנה מחודשת היא שתיקנו שהש"ץ מוציא בתפילה את שאינו בקי, ולמשנ"י דהוא מבואר למאד, דכל מה שמוציא את שאינו בקי הוא רק מחמת מה שתיקנו חכמים שפילת הש"ץ היא תפילת הציבור, ונמצא דמה שאינו בקי יוצא ידי חובתו בתפילת הש"ץ אין זה מדון שומע כעונה, אלא משום שכך היא דינה של תפילת הציבור שהוא קרבן של כל הציבור, וכמו שהכניסו מקריבים קרבן התמיד עבור כל ישראל, שגוף הקרבן הוא קרבן של כל ישראל, והארכתי במקור"י, ועיניאגר"מ אור"ח ח"ד סי' י"ט.

[ובזה יש לבאר מה דק"ל בשו"ע אור"ח סי' קכ"ד סי' דמי ששכח יעלה ויבוא יכול לצאת ידי"ח בתפילת הש"ץ, ומקורו בתוס' ברכות טט. ד"ה טעה], דהנה הארכתי במקור"א דבדין תפילה איכא תרתא, חדא בקשת רחמים, ושנית דין עבודה כנגד תמידין, והנה יסוד מה שאין אדם יוצא ידי חובתו בתפילת הש"ץ הוא כדי שיהא כל אחד מבקש רחמים על עצמו, וא"כ אמחר שכבר התפלל וביקש רחמים יצא ידי חובתו, ואך שחסר לו הזכרה, והנה יסוד דין הזכרה נלמד מדכתיב ברוך ה' יום יום, כמבואר בסוכה מז. וברש"י (ד"ה כל), ומסתבר לומר שזהו דין מדיני העבודה שישבא את ה' מענינו של יום, אבל מדון בקשת רחמים י"ל דאין דין הזכרה מעין המאורע, ולמשנ"י נמצא דדין עבודה שפיר יוצא ידי"ח בתפילת הש"ץ שעיקרה קרבן הציבור, דכלפי דין עבודת קרבן שפיר הוי תפילת הציבור, ולכן במקום שביקש רחמים ולא הזכיר מענינו של יום יוצא ידי חובתו בתפילת הש"ץ, ועפ"יז יש מקום לדון בדברי הברכי יוסף אור"ח סי' ק"ח סק"א].

ברם עדיין תסתער עלינו הערה נפלאה, היאך מתפללים תפילת ערבית בשבת, והלא תפילת ערבית ביסודה תפילת נדבה היא, כמבואר כן בדברי הר"מ וכדאסברה לן הגר"ח דאף אחר שקיבולה חובה עכ"ז בהחפצא הוי תפילת נדבה, והלא להדיא כתב הר"מ בפ"א תפילה ה"י שיש מן הגאונים שהורה שאין מתפללים תפילת נדבה בשבת, באשר אין מקריבין בשבת קרבנות נדבה, וא"כ היאך מתפללים תפילת ערבית בשבת.

ואומנם דעת הזהור דתפילת ערבית בליל שבת חובה, והובא בשע"ת סי' רס"ח סק"ב, ויעוין במור קציעה שם ובמחזיקי ברכה שם ובהאלף לך שלמה סי' נ"ג, ויעוין במשיב דבר ח"א סי' י"ב ובהעמק שאלה סי' נ"ד סק"א שהביאו דעת הבה"ג דעיקר חיוב הקידוש הוא בעת התפילה, וע"כ דתפילת ערבית בליל שבת חובה, ועיין לדברי רש"י בשבועות יג. [ד"ה לא קראו] דמקרא קדש היינו בתפילה, וא"כ תפילת ערבית בליל יו"ט הוי תפילת חובה.

אכן להדיא בר"מ פ"ג תפילה ה"ז דתפילת ערבית בליל שבת רשות, ולכן א"י"צ לדקדק בזמנה לא בימות החול ולא בשבת, [ואומנם כי נראה לקיים דברי הזהור ורש"י בשבועות הג"ל עם דברי הר"מ, כי אף דחובה להתפלל תפילת ערבית בליל שבת, מ"מ בהחפצא הוי תפילת נדבה, ואך דחכמים חייבוהו להתפלל חפצא של תפילת נדבה בשבת ויו"ט, מדון קידוש ומדין מקרא קודש], הא מיהא שוב צ"ע דברי הר"מ מה היאך מתפללים נדבה בשבת, וע"ע.

והנראה בזה, [והאריני לזה הרב יצחק פרג], דהנה כתב הר"מ בפ"א תפילה ה"ו וכן התקינו שיהא אדם מתפלל תפילה אחת בלילה, שהרי אברי תמיד של בין הערבים מתעכלין והולכין כל הלילה וכו', אשר נראה מבואר מזה דאף שתפילת ערבית רשות ונדבה היא, היינו בעיקר דין תפילהה והקרבנה, ברם חלוק הוא ביסודו מכל קרבן נדבה, באשר תפילת ערבית אינה הקרבת קרבן לעצמה.

וביארו דהביר דחלוקה כל תפילת נדבה שהיא מקרבת קרבן נדבה, ובזה כתב הר"מ דבשבת שאינו זמן הקרבת קרבן נדבה אינו בדין להתפלל תפילת נדבה, ברם תפילת ערבית ביסודה הוי הקטרת אימורים של קרבן התמיד של בין הערבים, ואף שגוף ההקטרה אינו מעכב כפרה [ומה"ט תפילת ערבית נדבה ולא חובה], מ"מ אינו דין הקרבת קרבן מסוים לעצמה, אלא דין הקטרת אימורי ציבור של תמיד של בין הערבים, וברור.

הלא לפי"ז ניחא היטב מה שהקשיתי לעיל היאך משכח"ל דין ציבור בתפילת

בשו"ע סי' ק"ז הביא הא דאיתא בברכות כא. דמי שהתפלל ובאמצע תפילתו נזכר שכבר התפלל פוסק תפילתו, ואינו יכול להמשיך להתפלל בתורת נדבה כיוון שתחילת התפילה היתה בתורת חובה, וביאר בתוס' רא"ש דהוא משום דלא מצינו קרבן שחציו חובה וחציו נדבה, וכמו"כ הדין לענין תפילה שא"א שיהא חציו חובה וחציו נדבה, והיינו דשם חובה ונדבה ב' שמות חלוקים נינהו.

והנה כתב הר"מ בפ"י תפילה ה"ו דמי שהתפלל ובאמצע תפילתו נזכר שכבר התפלל, פוסק תפילתו, ואינו יכול להמשיך להתפלל בתורת נדבה כיוון שתחילת התפילה היתה בתורת חובה, אך המתפלל תפילת ערבית דינו חלוק, דכיוון דתפילת ערבית רשות נמצא שמתחילה התפלל על דעת תפילת נדבה, וא"כ אם נזכר שכבר התפלל יכול להמשיך בתורת תפילת נדבה, והשיג הראב"ד אין כאן חת רות, וביאר הכס"מ השגתו דהלא אף ערבית קיבלוה חובה, [וכמבואר בר"מ פ"א תפילה ה"ו], וא"כ דין תפילת ערבית כדין תפילת שחרית שאם התחיל להתפלל ונזכר שכבר התפלל פוסק תפילתו.

ובחידושי ר"ח הלוי ביאר פלוגתתם, דדעת הראב"ד דכיון שקיבלו עליהם חובה להתפלל תפילת ערבית, ממילא הדר דינו להיות כדון שאר התפילות, אולם דעת הר"מ היא דתפילת ערבית בהחפצא הוי תפילת נדבה, ואך שקיבלו עליהם חובה להתפלל חפצא של תפילת נדבה, ומאחר שביסודה הויא תפילת נדבה ממילא אף מתחילה התפלל על דעת חפצא של תפילת רשות ונדבה, וא"כ יכול להמשיך להתפלל בתורת נדבה.

אלא דעיקר דברי הר"מ [דתפילת ערבית ביסודה תפילת נדבה] תמוה, דהלא כתב הר"מ בפ"א תפילה ה"י דאין ציבור מתפללין נדבה שאין ציבור מתנבדים קרבן, והיינו שאין חלות שם ציבור בעשרה המתפללים תפילת נדבה, והטעם לכך כי כל עיקר תורת ציבור בתפילה הוא מדון קרבן ציבור, ומאחר שאין קרבן נדבה בציבור ממילא לא חלה תפילת ציבור בנדבה, וא"כ למה זה יש דין תפילת ציבור בתפילת ערבית, וצ"ע.

באופן דלפום ריהטא היה נראה להיפוך הגמור מדברי הגר"ח, והוא דאף תפילת ערבית אינו חובה של תפילת נדבה, אלא הוי חפצא של תפילה כמו תפילת שחרית, כי כאשר יעקב תיקן תפילת ערבית הרי שעיקר תקנתו בזה לאשוויי חלות שם תפילה לעצמה, ושמה תפילת ערבית, ואף דליכא חובה להתפלל תפילת ערבית, מ"מ ביסודה חלה חפצא של תפילת ערבית, וא"כ אף שאין תורת הוי כתפילת שחרית ותפילת מנחה.

למה הדבר דומה, לאחד המשמר את המת שהוא פטור מתפילה כדין עוסק במצוה, ומ"מ מותר לו להתפלל ולקיים מצוות, [ועוין בשעה"צ סי' תע"ה סקל"ט שחקר אם יכול לבדן וציונו], מעתה יש לחקור אם זה השומר יתפלל שחרית או מנחה, האם חשיבא תפילת חובה או נדבה, [ונפקותא בזה אם צריך לחדש בה דבר כדין תפילת נדבה], ונראה ברור דהוי חפצא של תפילת חובה, ורק שאינו מחוייב להתפלל תפילת חובה זו.

וכמו כן לכאורה נראה לענין תפילת ערבית, דאף לפני שקיבולה עליהם חובה היתה תפילת ערבית חלות שם תפילת ערבית, והיא נתקנה כנגד אברים ופדרים הקרבים ע"ג המזבח, ורק דאין חובה להתפלל ערבית, אך כל שמתפלל ערבית א"י"צ חפצא של תפילת נדבה אלא חפצא של תפילת ערבית, וא"כ אף שאין תורת ציבור בתפילת נדבה, מ"מ בתפילת ערבית נתפס שם ציבור, כי היא חלות שם תפילה לעצמה ולא נדבה.

[ודוגמא לזה ממה שכתב בחי' ר"ח הלוי פ"ה קרבן פסח ה"ז וז"ל, איתא בפסחים דף פ"ח דאין שוחטין את הפסח על הנשים אלא מדעתן, ואף דאיכא למ"ד דנשים בראשון רשות, הרי דאף קרבן פסח שאינו בא בחובה מ"מ צריך דעת בעלים, אכן נראה דנהי דנשים בפסח רשות, אבל כל זה הוא בעיקר הבאתו, שאינו מחוייבין להביאו, אבל כשקרב הוא קרב בדין חובתו של פסח, וכל דין קרבן חובה בן].

אכן מעתה שוב צ"ע טובא עיקר דברי הר"מ דתפילת ערבית עיקרה תפילת נדבה, וכאשר התחיל להתפלל תפילת ערבית אין זה בתורת חובה אלא בתורת נדבה, וכדאסברה הגר"ח דאף אחר שקיבלה חובה, עכ"ז בהחפצא עדיין נחשב בתפילת נדבה, ולדידי נראה שיש לבאר שזהו כוונת הראב"ד להשיג על הר"מ, דכיון שעיקרה של תפילת ערבית אינה נדבה א"כ דינו כדין תפילת שחרית ומנחה, הא מיהא דעת הר"מ ע"צ.

ובברכות כא. איתא דהמתפלל ביחידות וחוזר ומתפלל נדבה עם הציבור צריך לחדש דבר, ויש להעיר למה הוספה זו שמתפלל תפילה בציבור לא תחשב כחיזוש דבר, [וכמבואר ברבינו יונה ברכות (א: ד"ה ומי) דמה שמוסיף בתפילת נדבה סמיכות גאולה לתפילה הוי כחיזוש דבר], אך לדברי הר"מ ניוחא מאוד דבתפילת נדבה אין קיום של ציבור, אלא דצ"ע מדברי הר"מ שבתפילת ערבית נתפס דין ציבור אף שעיקרה נדבה, וצ"ע.

ובאש תמיד הובא שדעת הגר"ח דהמתפלל שחרית עם ציבור שמתפללים מוסף חשיב תפילה בציבור אף דן שמות תפילה נינהו, [וכ"ה במ"ב סי' צ סק"ל בשם הצ"ח, והארכתי במקור"י], וראיה לזה מהא דאיתא בברכות כא. דמי שהתפלל ובא לביה"כ"נ ומצא ציבור מתפללים ורוצה להתפלל עמהם נדבה יחדש בה דבר, ולמה יתפלל עמהם, ע"כ כדי ששתה לו מעלת תפילה בציבור, [אכן יש לדחות דודאי יש המעלה של תפילה בשעה שהציבור מתפללין], והוכיח מזה הגר"ח דב' שמות תפילה מצטרפים לתפילה בציבור, כע"ז, ואף זה תמוה דהלא כתב הר"מ דאין חלות דין ציבור בתפילת נדבה, וצע"ג.

בדין 'תפילת הציבור' ובדין 'תפילה בציבור'
ואשר יראה בזה, דהנה כתב הר"מ בפ"ח תפילה ה"ד וכיצד דעת תפילת הציבור יהיה אחד מתפלל בקול רם והכל שומעין וכו', והיינו דדעת הר"מ דחלות דין תפילת הציבור הוא בזאת שהחפצא של התפילה בעצמותה תהא תפילת הציבור, וקיום דין זה מתקיים רק בתפילת הש"ץ שהיא חפצא של תפילת הציבור, נמצא לפי"ז דמה דאנו מתפללים בלחש אין בזה מעלת תפילת הציבור, אלא רק מעלת תפילה בציבור.

והנראה דהנך ב' דיני תפילה [א. תפילת הציבור ב. תפילה בציבור] חלוקים

גליון זה יוצא לאור לעילוי נשמות הורי הנדיבים החשובים המסייעים בהחזקת רשת הכוללים

הרה"ח ר' נחום יואל	מוהר"ר פריץ
ברהרה"ח חיים יעקב ע"ה	בן מוהר"ר שמואל נטע ע"ה גראס
הלפרין	נלב"ע ב"ב טבת תשנ"ז
מנוע המוהרש"ל ובעל סדר הדורות	ו'ו' החשובה מרת יענטא
נלב"ע בשם טוב	בת מוהר"ר אשר ע"ה
ביום ה' בכסלו תשנ"ז	נלב"ע י"א ניסן תשס"ד

המרווחם	מוהר"ר פריץ
אברהם בן אלטון הררי ז"ל	בן מוהר"ר שמואל נטע ע"ה גראס
נלב"ע כ"ז טבת תשכ"ב	נלב"ע ב"ב טבת תשנ"ז
ו'ו' המרווחמת	ו'ו' החשובה מרת יענטא
שרה עליזה טובה בת מו"ל הררי נ"ע	בת מוהר"ר אשר ע"ה
נלב"ע ו' טבת תש"ן	נלב"ע י"א ניסן תשס"ד

המרווחם	מוהר"ר פריץ
אברהם בן אלטון הררי ז"ל	בן מוהר"ר שמואל נטע ע"ה גראס
נלב"ע כ"ז טבת תשכ"ב	נלב"ע ב"ב טבת תשנ"ז
ו'ו' המרווחמת	ו'ו' החשובה מרת יענטא
שרה עליזה טובה בת מו"ל הררי נ"ע	בת מוהר"ר אשר ע"ה
נלב"ע ו' טבת תש"ן	נלב"ע י"א ניסן תשס"ד

רשת כוללי ערב

אליבא דהלכתא

שע"י ישיבת חברת אהבת שלום

תשובות ופסקים

לא כיון בברכת אבות

בשו"ע (סי' ק"א סעי' א') איתא: המתפלל צריך שיכוין בכל הברכות ואם אינו יכול לכוין בכלם לפחות יכוין באבות ואם לא כיון באבות אע"פ שכיון בכל השאר יחזור ויתפלל.

[ובמנחת שלמה ח"א סי' א' אות ב' כתב דיל"ע אם מתפלל ולבו בל עמו באופן שבמקצתן הוא טרוד במחשבתו ואינו יודע, ואינו מרגיש כלל שהשפתיים נעות, והפה ממשיך בתפילה, צ"ע כי לכאורה מתעסק גרע טפי, ויש לחשבו ההיא שעתא כהגיע לשכרותו של לוט, הואיל ולא ידע כלל שהוא מדבר, יעו"ש].

ובמ"ב (ס"ק ג') כתב: באבות כי הוא סידור שבחו של מקום ע"כ אינו בדין שיהא אז פונה לבדו לדברים אחרים ויש פוסקים דגם מודים חשוב כאבות לכתחילה. ואם הוא משער שאפילו באבות לא יכוין לא יתפלל כלל עד שתתיישב דעתו שיהיה יוכל עכ"פ לכוין באבות.

וכתב הרמ"א: והאידינא אין חוזרין בשביל חסרון כוונה שאף בחזרה קרוב הוא שלא יכוין אם כן למה יחזור.

בכף החיים (ס"ק ד') כתב בשם הברכי יוסף אות ב' וז"ל דעת מרן שהשמיט דברי הטור הנז' [דהאידינא אין חוזרין בשביל חסרון כוונה] נראה דגם עתה ראוי להיות חוזר ויתעצם לכוין דעתו אבל לא נהגו כדבריו, וכן מהריק"ש בהגהותיו כתב דברי הטור כמור"ם עכ"ל. וכ"כ סידור בית עובד בדיני תפילת י"ח אות פ"ה בשם האחרונים דהכי נקטינן ודלא כהש"ע יעו"ש וכ"כ החס"ל דעכ"פ בדיעבד תפלתו תפילה ולא הו"ל ברכותיו לבטלה, רק צריך להבין חומר הענין ולהתאמץ בכל כוחו לפחות לכוין בברכה ראשונה.

ובשו"ת אור לציון (ח"ב פרק ז' סעי' י"ט) כתב: אם נזכר באמצע תפילתו שלא כיון בברכת אבות, יכול להמשיך תפילתו, ומכל מקום טוב שיחזור אחר תפילתו ויתפלל על תנאי נדבה, ויתנה קודם תפילתו שאם אינו צריך לחזור ולהתפלל תפלה זו תהא תפילה זו לשם נדבה, או שיבקש משליח הציבור שיכוון להוציא יד יחובתו בתפילת החזרה.

ובהערות שם כתב: ראה בברכי" (אות ב') שכתב שאנן לא נהגינן בזה כמרן, ע"ש. ומ"מ נראה שטוב לחוש לדברי מרן, ויחזור על תנאי נדבה, דהיינו שיתנה ויאמר, שאם חייב לחזור ולהתפלל כדעת מרן, הרי מתפלל לשם חובה, ואם אין לו להתפלל, תהא תפילתו בתורת נדבה. ואעפ"י שבשו"ע בסיומן ק"ז סעיף ד' כתב שהרוצה להתפלל תפילת נדבה, צריך שיהא ממיר את עצמו זריז וזהיר ואמדי דעתו שיוכל לכוין בתפילתו מראש ועד סוף, אבל אם לא יכול לכוין יפה קרינן ביה למה לי רוב זבחיכם, והלואי שיוכל לכוין בג' תפילות הקבועות ליום, מ"מ כאן שאינו לנדבה בעלמא אלא לצאת מן ספק חיוב שפיר דמי. אולם בשבת ויו"ט אין להתנות תנאי זה, כיון שאין תפילת נדבה בשבת כמבואר בשו"ע בסיומן ק"ז סעי' א', ע"ש, ולכן בשבת לא יחזור להתפלל, או אם ירצה יכוין לשמוע מהש"ץ חזרת הש"ץ, והש"ץ יכוין להוציא.

ובביאור הלכה (ד"ה והאידינא אין חוזרין) כתב: לכאורה כונתו אם סיים השמ"ע ולא כיון באבות אבל אם עומד אצל אתה גבור ונזכר שלא כיון באבות כיון דמצד הדין לא יצא בזה האיך נאמר לו שיברך עוד ברכות שלא יצא בהם אחרי דחסר לו ברכת אבות וכי מפני שקרוב שלא יכוין נאמר לו שיברך עוד ברכות שבדאי לא יצא בהם כן היה נראה לי אבל מדברי הח"א כלל כ"ד דין ב' משמע דאינו חוזר אפילו עומד אצל אתה גבור.

וכתב בס' שיח הלכה (סי' ק"א אות ד') בשם מרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל ליישב תמיהת הבה"ל רמי שלא כיון באבות נהי דלא יוצא י"ח תפלה ומעיקר הדין צריך לחזור ולהתפלל, אבל ברכות לבטלה אין כאן, דהיה כאן למעשה ברכה בשלימותה, וחסרון הכוונה לא גורם לברכה לבטלה אלא דלא יוצא י"ח, אבל "תפילה" יש כאן והמתפלל ולא כיוון באבות, קיים כלפיו האיסור של לעבור כנגד המתפלל ולא אמרינן דלא הוי תפילה בהכי. וכעין זה כתב בכף החיים שם בשם החס"ל הו"ד לעיל. ובשו"ת ארץ צבי (ח"א ס' כ"ב) כתב וז"ל: לדעת התוס' פסחים (קט"ו ע"א) הובא בהקדמת ס' אגלי טל דאף למ"ד מצות צריכות כוונה מ"מ גם בלא כוונה שם מצוה עליה עיי"ש. וא"כ מי שאי אפשר לו לעשות מצוה בכוונה חייב עכ"פ לעשותה בלא כוונה אע"ג דכוונה מעכבת ואם יכול צריך לחזור ולעשותה בכוונה מ"מ כיון דגם בלא כוונה שם מצוה עלה בודאי חיוב גמור עליו לעשות עכ"פ בלא כוונה, וה"ה בנ"ד לענין תפלה אף מי שאין בידו לכוון מוטב להתפלל בלא כוונה משלא להתפלל כלל.

וכן כתב בקהילות יעקב (עמ"ס ברכות סי' כ"ז): דנהי דבלא כוון לבו חוזר ומתפלל מ"מ אין הענין שבלא כוונה הוי ברכה לבטלה דגם זה נקרא תפלה אלא שחסר עוד כוונה וחוזר ומתפלל בשביל לקיים גם כן עניין הכוונה, אבל גם בלא כוונה איכא ענין תפילה באמירה בעלמא ואין זה כברכה לבטלה. [ועיי"ש בהערה שמוסיף: העירוני שבספר בית אלקים להמבי"ט ז"ל כתוב כמש"כ דיש גם מצוה ע"י קריאת התיבות אע"פ שלא נתכוון, וכ"כ בספר אגרת דרך ה' מהמבי"ט ז"ל] ונפק"מ שאם א"א לו לכוון בשום אופן מ"מ כשהתפלל בשביל אמירת התפלה, עביד נמי מצוה אלא דחסר כוונה והיכא שבידו לכוון צריך לחזור ולהתפלל בשביל לקיים תפלה בכוונה אך צ"ע מנ"ל ד"ז דאיכא שני דינים בתפלה.

ולמעשה כתב בביאור הלכה שם: ויותר נ"ל עצה אחרת באופן זה שלא יאמר עתה כלל וימתין על הש"ץ שיאמר ברכת אבות ויכוין לצאת וכשיגיע הש"ץ לברכת אתה גבור יתחיל בעצמו דהלא בתפילה קי"ל דאינו מוציא אלא דוקא מי שאינו בקי משא"כ באבות כיון שאינו יכול לברך בעצמו.

ועצה זו שייכת רק בתפילת לחש בשחרית ומנחה אבל לא במעריב ולש"ץ שלא כיון בברכת אבות בשעת חזרת הש"ץ.

ושמעתי ממרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל הגאון רבי נסים קרליץ שליט"א והגאון בעל המשנה הלכות שליט"א שאין נוהגים לעשות עצה זו.

תשובות ופסקים מגדולי דורנו

ושמעתי ממרן זצוק"ל דלמעשה מי שלא כיון בברכת אבות לפחות יש לו להשתדל לכוון בברכת מודים ד"א דבכך יוצאים ידי חובה.

וכן כתב בקהילות יעקב (שם): והנה מצאתי מרגניתא טבא בהרוקח (שורש עבודת ה' והתפלה) וז"ל בפ' אין עומדים להתפלל, צריך שיכוון לבו לשמים שנאמר תכין לבם תקשיב אזניך, המתפלל צריך שיכוין את לבו בכולן ואם אינו יכול לכוון את לבו בכולן יכוין את לבו באחת מהן באבות או בהודיות עכ"ל. ולפי גירסא זו גם כשיכווין בהודאה היינו במודים יצא יד"ח לדעת הרוקח ז"ל. וע"כ מי שלא כיוון באבות יזהר מאד שעכ"פ כיוון במודים ויהא יוצא בזה לדעת הרוקח, והעירוני שכדברי הרוקח כתוב ג"כ בספר חסידים סימן קנ"ח. וכעת ראיתי בהגהת מהרש"ם על הסימן ק"א שהא"ר הביא גירסא בשם האגודה דאיכא פלוגתא בגמרא באיזו אחת מהן יכוון חד אמר באבות וח"א במודים ע"ש וכנראה דזהו נמי גירסת הס"ח והרוקח. ומי שלא כיון באבות ראוי שיהיה מאוד לכוין לכל הפחות במודים ויוצא לדעת כמה פוסקים.

ובהליכות שלמה (פרק ח' סעי' ט') כתבו בשם מרן זצוק"ל: מי שלא כיון באבות ונזכר באמצע התפלה, אף שאין אנו נוהגים לחזור ולהתפלל, מכל מקום כיון שמדינא חוזר ראוי לנהוג כמו שאומרים בשם החזו"א להרהר בלבו מברכת אבות ואילך בכוונה עד מקום שעומד. ואף דמעיקר הדין יל"ע אם מהני, מ"מ כיון דאין אנו נוהגים לחזור, וגם אין נוהגים למעשה כמו שיעץ המ"ב שימתין בשתיקה עד חזרת הש"ץ ואז יכוין לצאת ברכתו, יש להדר עכ"פ להרהר כנ"ל, דמשמעות הפוסקים היא שכל תפילת שמו"ע דינה לכמה דברים כברכה אחת, ולכן י"ל דמהני, ולא חשיב רק כתפלה בלבו, אלא דמחשבתו עתה מצטרפת לדבוריו הקודמים, ובפרט דמתאמרא הך עצה משמיה דגברא רבה.

ובתשובות והנהגות (ח"א סי' ע"ו) כתב: מי שלא כיון באבות כלל, בזמנינו אין חוזר ומתפלל כיון דקרוב שאף בחזרה לא יכוין כמו שכתב הרמ"א ר"ס ק"א, מכל מקום שמעתי מגדול אחד זצ"ל שהורה דמי ששכח לכוון באבות יהרהר בלבו כל התפלה ויוצא לשיטת הרמב"ם ועוד שהרהור כדיבור דמי בתפלה ושאר ברכות ואין לחשוש דאם יצא כבר, הרי בהרהור דכדיבור הוי ברכה לבטלה, שאנו לא חוששין לאיסור ברכה לבטלה אפילו בשמוע כוונה וכל שכן בהרהור כדיבור. ועי' בס' בית ברך על הח"א כלל כ"ד ס"ק ח'.

ומהגאון רבי שריה דבליצקי שליט"א שמעתי דראוי למי שלא כיון בברכת אבות ועומד אצל אתה גבור לעשות את העצה המובא בביאור הלכה שלא יאמר עוד עתה כלל וימתין על הש"ץ שיאמר ברכת אבות ויכוין לצאת וכשיגיע הש"ץ לברכת אתה גבור יתחיל בעצמו, ולפחות אם לא כיון בברכת אבות שיכוין בברכת מודים ש"א שלפחות יש לכוין בברכת מודים.

ומהגאון רבי נסים קרליץ שליט"א והגאון בעל המשנה הלכות שליט"א שמעתי דלמעשה יש להורות בזמנינו למי שלא כיון בברכת אבות שימשיך בתפילתו ואין מורים לו לעשות את אחד מהעצות הנ"ל.

ש"ץ שלא כיון בברכת אבות האם ימשיך בתפילתו

בס' שיח הלכה (סי' ק"א אות ה') כתב: וצ"ע בש"ץ שלא כיון בעת תפלה בלחש בברכת אבות אי ימשיך בתפילה שבלחש, או דמאחר שבלא"ה חוזר על התפלה לא ימשיך, ויוצא י"ח בתפלתו של חזרת הש"ץ. אמנם יהא כאן החסרון של חזרת הש"ץ בלא תפלה שבלחש - עיין מ"ב סי' קכ"ד ס"ק ד'.

וכתב שם הגאון רבי אברהם יעקב זלזניק שליט"א: בספק לגבי הש"ץ שלא כיוון בברכה ראשונה, לפ"ד המ"ב צריך להפסיק ויתפלל אח"כ חזרת הש"ץ בלי תפילת לחש, דזה חמור יותר, כמבואר מהדין בשו"ע סי' קכ"ד ס"ב שמתפלל בקול רם בלי תפילת לחש.

ובס' שערי זבולון (שער א' פרק ה') כתב לענ"ד יש לעיין בזה דאחרי שהמ"ב לא הכריע באופן פשוט דאם עומד באמצע התפלה ונזכר שלא כיון באבות שאסור לו להמשיך בתפילתו וכגון שמתפלל מעריב או במקום דליכא ש"ץ וגם הביא מדברי הח"א דמשמע מדבריו דכשעומד כבר באתה גבור שימשיך כבר בתפלתו אלא המ"ב נתן "עצה" לצאת מכל ספק, ואם כן אין הדבר פשוט בש"ץ שיפסיק תפילתו ויסמוך על תפילתו בחזרה דהרי בזה גורם בודאי שברכותיו הראשונים הם לבטלה דהתחיל שמו"ע ולא גמר ובשלמא כשירויח בתפלה הב' אבות עם כונה שפיר מותר לו לחזור תפילתו לתיקון ברכת אבות אבל אחרי דקרוב הוא שלא יכוין וכמש"כ הרמ"א הרי גורם שתפילתו הראשונה תהא לבטלה וצ"ע. עיי"ש עוד. ולמעשה בדיני ש"ץ (בראש הספר שם שער א' סעי' ו') כתב: ש"ץ שלא כיון באבות בתפילת הלחש, ונזכר אחרי שגמר כבר ברכת אבות, לכאורה עליו להמשיך את תפילתו, ולא יפסיק את תפילתו ולסמוך על חזרתו.

וכן שמעתי מהגאון רבי נסים קרליץ שליט"א הגאון בעל המשנה הלכות שליט"א והגאון רבי שריה דבליצקי שליט"א דש"ץ שלא כיון באבות ימשיך את התפלה בלחש ולא יפסיק באמצע ויסמוך על מה שחוזר אח"כ על התפלה, וכ"כ בס' אשי ישראל (פרק י"א ס"ק כ"א) בשם הגאון רבי חיים קניבסקי שליט"א שהש"ץ ימשיך בתפילתו.

עניית אמן אחר המתפלל שמונה עשרה שבלחש בקול

בשו"ע (סי' ק"א סעי' ב') איתא: לא יתפלל בלבו לבד אלא מחתך הדברים בשפתיו ומשמיע לאזניו בלחש ולא ישמיע קולו ואם אינו יכול לכוין בלחש מותר להגביה קולו והני מילי בינו לבין עצמו אבל בציבור אסור דאתי למטרד צבורא.

הרה"ג יוסף זונדל שוב קרית ספר

ובביאור הלכה (ד"ה ואם) מובא בשם הזוהר שאם מגביה קולו בתפילה כל כך עד שחבירו יכול לשמוע אין תפילתו נשמעת.

בחכמת שלמה (סי' קכ"ד) כתב: ראיתי בספר אחד כמדומה שהוא בפרי מגדים שנסתפק אם ראוי לענות אמן אחר המתפלל בלחש ושומע ממנו הברכה.

ובמטה אפרים סי' תקפ"ב באלף המגן ס"ק מ"ג כתב: ואם חבירו שמע סיום הברכות יש ספק אם יענה אמן, כיון שהמתפלל אינו מתפלל כתיקון חז"ל ולכן לכתחילה טוב להרחיק שלא לשמוע מחבירו סיום הברכות. ואם מוכרח לעמוד שמה (מפני המתפללים שאסור לעבור לפני המתפלל וכדומה) יענה אמן על הברכות ששומע מהמתפלל בלחש והטעם לפי שיש חומר משני צדדים או בביטול עניית אמן, או בעניית אמן לבטלה וכיון שדעת קצת פוסקים דבר"ה ויוהכ"פ מותר להשמיע קולו בתפלתו ע"כ יענה אמן.

משמע מדבריו שאין לענות אמן אחר ברכותיו של אדם שמשמיע קולו בתפילת הלחש רק בר"ה ויו"כ דיש הסוברים דמותר להשמיע קולו יש לענות אמן אחר ברכותיו.

וכן כתבו בהליכות שלמה (ח"א פרק ח' סעי' ל"ב) בשם מרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל: השומע תפילת שמו"ע בלחש של חברו, אף שהוא אינו עומד עתה בתפלה, לא יענה אמן דכיון שנתקנו לאמרם בלחש, והוא עושה שלא כדין כשאומרים בקול, מסתבר דאין עונים אמן אחריו. ואף אם אנוס הוא בדבר נמי נראה דאין לחלק בכך, ואמרינן דלא תקנו חז"ל עניית אמן על תפלת לחש של חברו.

וכן כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ג סי' ט"ו אות א'): איך לנהוג כשעל ידו עומד אחד מהמתפללים בלחש אבל מגביה קולו עד ששומעים מלה במלה וכב' במקום שמותר להפסיק אם לענות אחריו אמן או לא. הנה לידיי פשוט דאין לענות, דאע"ג דלשון הרמב"ם פ"א הי"ג מברכות כל השומע אחד מישאל מברך ברכה מכל הברכות וכו' חייב לענות אמן וכן הוא בטוש"ע סימן רט"ו מכ"מ זהו דוקא בסתם ברכות שנתנו להשמיע ומצוה להשמיע, לא תפילת לחש דח"י ברכות שאמרו שהוא מקטני אמנה או מנביאי שקר כמבואר בש"ס ושו"ע או"ח סימן ק"א וע"ש סי' קכ"ד, ואני מסופק קצת לפי"ז למה דאיתא בירושלמי והובא בפוסקים סי' ק"א דאם עושה להתלמד לבניו ובני ביתו מותר להגביה קולו כדי שישמעו וילמדו אם בכה"ג שייך שיענו אמן, ויש מקום לכאן ולכאן.

ובשו"ת שרגא המאיר (ח"ה סי' ק"ה) כתב לגבי צדיק שמפורסם שמעשיו לשם שמים שמתפלל שמו"ע בקול כדי שיוכל לכוין שיש לו היתר ברור להתפלל גם שמו"ע של לחש בקול כדמבואר בשו"ע שאם אינו יודע לכוון בלחש מותר להגביה קולו וכיון שיש לו היתר להתפלל בקול, פשיטא שצריך השומע לענות אמן על ברכותיו.

ובס' משמרת שלום (קאידינאו סי' י"א אות ב') כתב מסתפקא לי אם אחד מתפלל תפלת שמ"ע דבלחש קצת בקול ושומעין כל סיום הברכות אם צריך לענות אמן אחר ברכותיו או לא ודעתי נוטה דאינו מחויב לעמוד ולשמוע ולענות אמן ואפשר דיותר טוב ללכת משם אך אם מוכרח לעמוד שם יענה אמן על הברכות ששומע.

ובשו"ת בצל החכמה (ח"ה סי' קס"ד) כתב: דבשו"ת יגל יעקב (חאו"ח סי' מ"ב ד"ה ועל) דן בשאלה זו ודעתו על יסוד דברי השע"ת (סי' ק"א סק"ג), דתוך ד' אמות יכול לענות אמן, אבל לא יפסיק במקום שאסור להפסיק אפי' באופן שהיה מותר לענות אותו אמן אחר הש"ץ המתפלל בקול רם, מ"מ אחר תפילת לחש לא תקנו שיפסיק במקום שאינו רשאי. ובספר הלכה למשה (על הקצשו"ע סי' ו' סעי' י"ח סקע"ג) כתב, אפילו אם שומע ברכה ממי שמתפלל י"ח בלחש יענה ברוך הוא וברוך שמו ואמן, ושם בשלום ואמת מוסיף לבאר, כי בחכמת שלמה למהרש"ק כתב שראה באיזה ספר כמדומה בפרמ"ג שנסתפק בזה ולדעתי הפעוטה לא זכיתי להבין הספק בזה וכיון דב"ה וב"ש ואמן אין כאן חשש לא תשא, בודאי יענה ויאמר ב"ה וב"ש ואמן על ברכת המתפלל בלחש עכ"ל - ואמרתי להעיר בזה ממש"כ בחו"ד (יו"ד סי' ק"י דיני ס"ס סק"כ) דאף דמותר לקרות ק"ש כל היום בתורת נדבה מ"מ בספק אסור כמו בספק התפלל, וכן הדין באמן דמותר לענות אמן שלא לצורך ואמן חוב אסור כאמן יתומה ע"כ ע"ש. נראה דעתו כי במקום ספק אסור לענות אמן בתורת חובה, על כן שפיר יש ספק אם לענות אמן בתורת חובה אחר ברכותיו של מי שמתפלל תפילת י"ח בלחש וכנ"ל. - ועי' שו"ת מהר"ם ש"ק (חאו"ח סי' צ"א). ומ"מ נראה פשוט דכ"ז ביחיד המתפלל בציבור ומשמיע קולו קצת, אבל יחיד המתפלל י"ח לעצמו ומשמיע קולו מעט או אפילו הרבה חובה לענות אמן אחרי ברכותיו, כיון שאם רוצה להגביה קולו כדי לכוין לבו בתפלתו הותר הדבר כבשו"ע או"ח (סי' ק"א סעי' ב') וא"כ ה"ה בזה. וממין הגר"ש אלישיב שליט"א והגאון בעל המשנה הלכות שליט"א שמעתי דיש לענות אמן אחר ברכותיו של מי שמתפלל שמונה עשרה דלחש ומשמיע קולו קצת עד שהעומד בצדו שומע ברכתו כיון דכוונתם של האנשים האלה זה להתפלל בלחש וקשה להם להתפלל יותר בלחש לכן זה נחשב כמתפללים בלחש.

ובשו"ת אבן ישראל (ח"ט סי' ה') כתב דהמתפלל תפילה של לחש בקול, חברו השומע שפיר יכול לענות אמן. וכן שמעתי מהגאון רבי נסים קרליץ שליט"א. וכן כתב בשו"ת רבבות אפרים (ח"א סי' פ"א וח"ח סי' ל"ד).

וכן כתב בס' בית ברך (על הח"א ח"א עמ' תכ"ג אות ח') בשם ספר שלחן מלכים דאם שומע ברכה ממי שמתפלל שמו"ע בלחש יענה ב"ה וב"ש ואמן, וכן כתב גם בספרו שו"ת אז נדברו (ח"ז סי' ע"ו אות ד').

ומהגאון רבי שריה דבליצקי שליט"א שמעתי דנחלקו האחרונים האם צריך לענות אמן אחר השומע את חברו המתפלל שמונה עשרה שבלחש שאומר את הברכות קצת בקול, ולמעשה איך שנוהגים בזה, זה טוב.

עיון הלכה

באופן קיום תפילת ציבור

א. הנה יש לחקור ביסוד הדין של תפילת ציבור אי מתקיים ע"י עשרה מישראל שמתפללין בכנופיה (וכל אחד מתפלל לעצמו) או דילמא דתפילת ציבור חשיבא בחזרת התפילה ע"י הש"צ.

והנה יסוד הדין מבואר בגמ' (ר"ה ל"ד ע"ב) ז"ל הגמרא, כשם שש"צ חייב כך כל יחיד ויחיד חייב, ר"ג אומר ש"צ מוציא את הרבים יד"ח. תניא אמרו לו לר"ג לדברין למה ציבור מתפללין, אמר להם כדי להסדיר ש"צ תפילתו, אמר להם ר"ג לדברים למה ש"צ יורד לפני התיבה, אמרו לו כדי להוציא את שאינו בקי, אמר להם כשם שמוציא את שאינו בקי כך מוציא את הבקי עכ"ד הגמ'.

והרואה יראה בדבעת ר"ג מבואר בפירוש דעיקר הדין של תפילת ציבור מתקיים בחזרת הש"צ ולא בתפילת הלחש דהרי לדבריו כל מה שהציבור מתפללין זהו בכדי שיסדיר הש"צ תפילתו ולולי טעם זה לא היה כל אחד מתפלל לעצמו אלא נסמכים כולם על תפילת הש"צ ולדבריו גם כשהציבור מתפללים אינם מתפללים בתורת חובה דש"צ מוציאם יד"ח בתפילה וכמו שמבואר במשנה שם ל"ג ע"ב ר"ג אומר ש"צ מוציא את הרבים יד"ח אמנם בדברי חכמים מבואר דעיקר תפילת ציבור מתקיים בעשרה שמתפללין ביחד דכל מה שתיקנו חזרת הש"צ הוא רק בכדי להוציא את שאינו בקי ולולי טעם זה לא היו מתקנים כלל חזרת הש"צ.

והנה הרמב"ם בפ"ח מהל' תפילה הל' ד' כתב ז"ל, וכיצד היא תפילת הציבור יאה אחד מתפלל בקול רם והכל שומעין וכו', וע"ל, מבואר בדבריו דסבירא ליה דתפילת ציבור אינה מתקיימת ע"י עשרה מישראל המתפללים בכנופיה אלא דתפילת ציבור ענינה מהותה ואופן קיומה הוא בדוקא ע"י שיהא אחד מתפלל בקול רם והציבור שומע.

ומעתה לפי המתבאר יקשה דלדעת חכמים דפסק הרמב"ם כוותייהו, כל טעם וסיבת חזרת הש"צ הוא רק בכדי להוציא את שאינו בקי אך מעיקר הדין אופן תפילת הציבור מתקיים בתפילה בלחש, וצ"ע.

ויש לבאר, דהנה נחלקו ר"ג וחכמים אי ש"צ מוציא את הבקי דלר"ג ש"צ מוציא את הבקי ומבואר בדבריו שיסוד חיוב תפילה לא נאמר באופן שכל יחיד ויחיד מתפלל בפ"ע אלא באופן שמתפללים ביחד אין חשובה תפילתם כתפילת ציבור ענינה שומעין (ומה שמתפללין הציבור תפילה בלחש סבירא ליה לר"ג שאינה תפילה לשם חובה אלא רק בכדי שיסדיר הש"צ תפילתו). משא"כ חכמים סבירא להו שש"צ אינו מוציא את הבקי ומבואר בדבריהם שיסוד חיוב התפילה נתקן באופן שכל יחיד ויחיד יתפלל לעצמו, וטעם הדבר מבואר בירושלמי (פרק ג' דברכות סוף הלכה ג') דמסתברא שיהא כל אחד אחד מנקש רחמים ע"ע ומטעם זה אין יכולים להוציא יד"ח בתפילה דחיוב תפילה חל על כל אחד ואחד בפ"ע.

והנה לדעת חכמים לא היה מתקיים כלל מעלת תפילת ציבור דמאחר שסבירא להו שעיקר חיוב תפילה נאמר שכל יחיד ויחיד יתפלל על עצמו א"כ מחוייבים להתפלל תפילת לחש ואחר שהתפללו יצאו יד"ח תפילה אלא מקום לתקן להתפלל שבו בציבור, ורק מפני שתקנו חז"ל לחזור התפילה בכדי להוציא את שאינו בקי מתקיים תפילת ציבור.

ומעתה מבואר דלא נחלקו ר"ג וחכמים ביסוד וגדר תפילת ציבור דודאי מודו חכמים לר"ג דתפילת הציבור מתקיים באופן שהש"צ מתפלל וכולם יוצאים יד"ח בתפילתו ועשרה שמתפללים ביחד אין חשובה תפילתם כתפילת ציבור ענינה שומעין שאין אדם שנתחייב בהן תפילה אחת וזהו באופן שאחד מתפלל בקול רם וכולם שומעים ומשתייכים לתפילתו. אלא דחלקו חכמים על ר"ג וסברו דכל אחד אחד מחוייב להתפלל תפילת יחיד, דכל אחד צריך לבקש רחמים ע"ע ולפיכך אין מקום לתקן כלל להתפלל תפילת ציבור אחר שיצאו הציבור י"ח תפילה ולכך הוצרכו חז"ל לסיבה לתקן שהיא הש"צ חוזר התפילה, ובזאת התפילה מקיימים הציבור מעלת תפילה בציבור.

והנה כתב הרמב"ם בפ"ט מהלכות תפילה הל' ט' ז"ל, בערב כל העם יושבין והוא עומד ואומר והוא רחום וכו', ואחר כך הכל עומדים ומתפללין בלחש, ואינו חוזר להתפלל בקול רם ערבית לפי שאין תפילה ערבית חובה לפיכך לא יברך זה ברכות לבטלה שאין כאן אדם שנתחייב בהן כדי להוציאו, עכ"ל. לכאורה צריך לעיין למה לא תיקנו חז"ל שיהא אחד מתפלל בקול רם וכולם יאמרו עמו מילה במילה ובכך יוכלו לומר קדושה בערבית.

וע"פ המבואר לעיל הדברים ברורים דעיקר חובת תפילה הוא שיתפלל כל אחד בפ"ע ותפילת ציבור יכולה תהיה רק משום שחזורים תפילתה להוציא את שאינו בקי ובערבית כיון שדינה כתפילת רשות א"כ אין דין ערבית ואינו יכול לחזור ולהתפלל ומש"ה גם לא תיקנו שיאמר הש"צ בקול דכשהציבור מתפלל עם הש"צ חשיבא תפילתם כתפילת ציבור, ולא כתפילת יחיד.

והנה לפז' לדעת הרמב"ם תפילת ערבית אין מתפללין אותה בציבור דהרי אין חזרת הש"צ אמנם מחוייבים הציבור לפרוס על שמע וזהו מתקיים תפילת ציבור להרמב"ם ובזמנינו דאין פורסין על שמע דכל אחד מברך ברכות ק"ש לעצמו אפשר דיש להקל בשעת הדחק בערבית יותר משאר תפילות להתפלל ביחיד. דאפשר לסמוך ע"ד הרמב"ם.

עוד חזינו לדעת הרמב"ם המתפלל תפילת מנחה קצרה דהיינו שאין הש"צ חוזר תפילת ציבור חשיב בציבור כלל.

עוד יש לחקור בהא דש"צ מוציא את הרבים י"ח אי חשיב הש"צ שליחם של הציבור להתפלל בעדם או נימא דחשיב שליחם לענין להוציאם יד"ח בשמיעה

והנה בגמ' ברי"ה מבואר דסבר ר"ג דש"צ מוציא את העם שבשדות ומבואר דסבר ר"ג דש"צ חשיב שליח של ציבור להתפלל בעד הציבור ומש"ה העם שבשדות יוצאים יד"ח אע"פ שלא שמעו כלל התפילה. ורבנן דפליגי סברי דגדר ש"צ אינו שהש"צ מתפלל בעד הציבור אלא מוציא אותם יד"ח בשמיעה.

והנה הרי"ף פסק כחכמים שאין הש"צ מוציא את מי שאינו בקי אמנם מבואר בגמ' דבר"ה מודו חכמים לר"ג והנה בפשטות הטעם הוא משום דבר"ה כיון דאוושו הברכות חשיבי כולם כאינם בקיאין לענין זה, והו שומע ברמב"ם.

והנה הרי"ף פסק דמודו חכמים לר"ג ברי"ה דמוציא גם את העם שבשדות, וצ"ע מהיכן למד דין זה. ויש לבאר דסבר הרי"ף דהאי דמודו חכמים לר"ג ברי"ה אינו מטעם דחשיבי כולם כאינם בקאים משום דאוושו ברכות וכפי שמבואר ברמב"ם אלא דמודו חכמים לר"ג ביסוד הדין דבר"ה תיקנו שהש"צ יאה שליח להתפלל בעדם ולא כשאר ימים דחשיב שליחם להוציאם יד"ח בשמיעה ומש"ה יכול לצאת מי שאינו בקי ולפז' שפיר יובן דסבר הרי"ף דמודו גם לענין שמוציא את העם שבשדות, ודו"ק.

באופן קיום תפילת הציבור בברכות ק"ש

ב. כתב הרמב"ם בפרק ט' מהלכה א' ז"ל סדר תפילת הציבור כך הוא בשחר כל העם יושבין וש"צ יורד לפני התיבה ועומד באמצע העם וכו' ומתחיל ופורס על שמע בקול רם והו עונין אמן אחר כל ברכה וברכה והיודע לברך ולקרות קורא עמו עד שמברך גאל ישראל, עכ"ל.

נהה מבואר ברמב"ם שתפילת ציבור מתחלת מברכות ק"ש (כמדוקדק בראש דבריו "סדר תפילת ציבור"), וכל יסוד תקנת חז"ל לפרוס על שמע ענינה לברך ברכות ק"ש באופן של תפילת ציבור דהיינו שיהא אחד קורא וכולם שומעין.

וכן מדוקדק בפ"ח הל' ד' שכתב וכיצד היא תפילת הציבור יאה אחד מתפלל וכולם שומעין ואין עושין כן בפחות מעשרה וכו' וכתב פוס' ולא יאה אחד מברך ברכות ק"ש והכל שומעין ועונין אחריז אמן אלא בעשרה, וזהו הנקרא פורס על שמע, ודו"ק.

והנה יש להקשות אחר דביארנו שתפילת ציבור נעשית באופן שכולם שותקין א"כ האך בפורס על שמע פסק הרמב"ם הדיועד לברך ולקרות קורא עם הש"צ, ויש ליישב הדברים דהנה דקדק הרמב"ם בלשונו זהה, וכתב "והיודע לברך ולקרות קורא עמו" וכו', ומבואר בדבריו דאינו קורא לעצמו אלא קורא תפילה במילה עם הש"צ ובאופן ה' סבירא ליה להרמב"ם דחשבי כמתפלל תפילת הש"צ דתפילת ציבור ענינה שתהא תפילה אחת של שליח ציבור שכולם נטפלים אליה ויש שנטפלים בשמיעה ואפשר להטפל לתפילתו באופן שקורא עמו מילה במילה.

ומעתה יש לבאר למה לא תיקנו קן תפילת שמיר"ע מלכתחילה דהיינו שיהא הש"צ מתפלל בקול רם והציבור קוראו עמו מילה במילה וכך יצא גם מי שאינו בקי וצ"ל כפי שמבואר לעיל דכיון דפסקינן דבעינן שכל אחד ואחד יתפלל לעצמו מטעמא שיהא כל אחד אחד מבקש רחמים ע"ע א"כ באופן שיהא הש"צ מתפלל בקול וכולם יתפללו עמו אינו חשיב תפילת יחיד אלא תפילת ציבור. משא"כ בברכות ק"ש דעיקרן ברכות השבח ואין בזה הסברא שיהא כל אחד מבקש רחמים ע"ע י יכולים לתקן שיהא הש"צ מברך בקול וכולם קוראים מעו והטעם שפסק הרמב"ם דלכתחילה עדיין שיקראו עמו ולא יצאו בשמיעה צ"ל דאם יצא יד"ח בשמיעה ולא יכוון בכל מילה ומילה כל הברכה לא יצא יד"ח וכמו שכתב הטור בשם אביו הרא"ש בסי' נ"ט ז"ל כתב א"א ז"ל ברכת יוצר אור וערבית אני אומר עם הש"צ בנחת כי אין אדם יכול לכיון תדיר עם הש"צ בשתיקה וגם אם היה מכיון לדברי הש"צ דשתיקה ואבמצע הברכה היה פונה ליבו לדברים אחרים ויהי הפסיד הכוונה כי הפסיק באמצעייתה אבל כשאדם קורא בפיו אף אם קורא

בירור שיטת הרמב"ם בדין תפילת ציבור והמסתעף

מקצתה בלא כוונה יצא, ואתו דברי הרמב"ם על נכון, ודו"ק.

באופן יציאת היחידים שאינם בקאים יד"ח תפילה בתפילת הש"צ

ג. יש לדקדק בדברי הרמב"ם דבפ"ח בגדר קיום תפילת הציבור כתב ז"ל וכיצד היא תפילת הציבור יהיה אחד מתפלל בקול רם והכל שומעין ולא כתב ועונין אמן משא"כ בהל' ט' בדין ש"צ מוציא את שאינו בקי כתב ז"ל ש"צ מוציא את הרבים יד"ח כיצד בשעה שהוא מתפלל והן שומעין "ועוניים" אמן אחר כל ברכה וברכה הרי הן כמתפללין וכו'.

ומבואר בדבריו דגדר תפילת ציבור הוא שהציבור שומע את תפילת הש"צ אמנם לצאת יד"ח תפילה מש"צ בעי לשמוע ולענות אמן, והדברים צריכים תלמוד.

ויש לבאר דבריו דהנה הטעם שצריך כל אחד להתפלל מבואר בירושלמי מפני שכל אחד צריך לבקש רחמים ע"ע ומש"ה אין היחיד יכול להוציא את חבריו, ומבואר בגמ' דלכו"ע ש"צ יכול להוציא בתפילתו את שאינו בקי ולכאורה צריך ביאור דמאחר שכל הטעם שאין היחיד מוציא את חבריו הוא מפני שכל אחד חייב לבקש רחמים ע"ע מה יהי לענין זה תפילת הש"צ דחשיבא תפילת ציבור, ולא תפילת יחיד.

וצ"ל דמש"ה כתב הרמב"ם באופן שש"צ מוציא את הרבים יד"ח ז"ל בשעה שהוא מתפלל והן שומעין ועוניים אמן אחר כל ברכה וברכה "הרי הן כמתפללין", דאע"פ דבכדי לקיים תפילת ציבור אין צורך בעניית אמן דע"י השמיעה משתייכים הציבור לתפילת הש"צ לענין לצאת יד"ח תפילה בתפילת הש"צ צריך לענות אמן דמעבר למה שמשתתף לתפילת הציבור צריך להתפלל בפ"ע דכל אחד בעי לבקש רחמים ע"ע ובעניית אמן חשיב כמתפלל בעצמו דעניית האמן ענינה הוא הסכמה וקיום הדברים הנאמרים ובהו חשיב כמתפלל בעצמו דהרי עונה בפיו אמן וכמ"ש הרמב"ם בשעה שהוא מתפלל והן שומעין וענין אמן "הרי הם כמתפללין", (ואין להקשות דא"כ גם ע"י יחיד יצא יד"ח שהרי עונה אמן דכשעונה אמן על תפילת חבריו אינו חשיב כמתפלל דהאמן בלחוד אינו מחשיבו כאילו התפלל משא"כ בתפילת הש"צ כיון שהתפילה מתייחסת לכל הציבור (דתפילת הש"צ מתאפשרת רק באופן שהציבור שומעין) והוא חלק מהציבור א"כ חשיב כמתפלל אמנם לענין שיחשב מתפלל תפילת עצמו לענין זה מהני עניית האמן, ודו"ק. והנה ע"פ הדברים הנ"ל יובנו דברי רבנו אברהם בן זימרא המובאים באבודרהם הביאו הב"י בסי' קנ"ד ז"ל ראה כמה גדול שכר המתפלל בציבור כי בתפילה אחת שמתפלל עמהם נחשב לו שכר כמתפלל ערב ובוקר וצהרים ביחיד כיצד תפילתו בלחש תפילת הש"צ ועניית אמת דגדול עונה יותר מהמברך, והדברים צריכים תלמוד.

וביאר הדברים ע"פ הנ"ל דהרי תפילת הש"צ מתקיימת ע"י כל הציבור וחשיב שכל אחד מהציבור מתפלל את תפילת הציבור דחלות התפילה תלוי בציבור ומה שעונין אמן חשיב כמתפלל בפ"ע כמבואר ברמב"ם דמי שאינו בקי צריך לענות אמן דע"י עניית אמן חשיב כמתפלל בפ"ע ואע"פ שהבקי אינו יוצא בתפילת הש"צ דלדידהו לא חשיב כמתפלל בפ"ע מ"מ כיון דע"י עניית אמן יוצא אותו שאינו בקי חזינו דחשיבא עניית אמן כתפילה בפ"ע, ודו"ק.

באופן הצטרפות היחיד לתפילת הש"צ

ד. נחלקו האחרונים בגדר מהתחיל להתפלל עם הש"צ אי חשיב מתפלל עם הציבור לענין מעלת תפילה בציבור רבנן א"כ בא"ס ס"ק נ"ב דמסתפק בזה ועי' בפמ"ג סי' ק"ט ס"ג מה שכתב בזה ובאג"מ כתב בפשיטות דלא הוי תפילת ציבור והחזו"א כתב בפשיטות דהוי תפילת ציבור.

והנה כפי המבואר לעיל בדברי הרמב"ם תפילת חזרת הש"ץ חשיבא תפילת ציבור ומה שמתפללין קודם אינו חשיב כלל תפילת ציבור ואדרבא כל ענין מה שמתפללין הוא כדי להתפלל תפילת יחיד דסברא דאדם בעי לבקש רחמים ע"ע ומעתה אחר שיש תשעה שומעין והש"צ מתפלל חשיבא תפילה זו תפילת ציבור וכל מי שיוצרך לתפילה זו חשיב כמתפלל עם הציבור.

והנה מי שאינו בקי מצטרף ע"י ששומע ועונה אמן וחשיב כמתפלל (ופשוט שאינו רק כמצטרף אלא יכול להיות אחד מהתשעה) אמנם הבקי אינו מצטרף בשמיעה לענין לצאת יד"ח דהרי ק"יל דאין הש"צ מוציא את הבקי.

ואופן הצטרפות הבקי לתפילת ציבור לצאת בה יד"ח מבואר בתשובות הגאונים והוא ע"י שיתפלל עם הש"צ ויחל במילה עד קדושה ויאמר קדושה עם הציבור ובהו חשיב שמתפלל עם הציבור, וז"ל רב האי גאון (הובא בר"ף פרק מי שמתו דף י"ג ע"ב) מנהגא דרבנן כד עייל אניש לבי כנישתא ואשכח ציבורא דמצלי בלחש דזמנעב עד דמסיימי וכד פתח שלוחא דציבורא מתחיל ה שפתי פתתח ואומר בהדי שלוחא דציבורא מילתא בלחש ועני קדושה בהדי ציבורא וכו' ורא דאמור רבנן א"כ יכול להתחיל לגמור הכי דמתחיל לגמור אבל לא כד מתחיל בהדי ש"צ שפיר דמי, עכ"ל. ומדוקדק מדברי הגאון דהא דמצטרף להש"צ זהו דין לכתחילה (ודלא כהטור דמשמע מדבריו דהוא בדיעבד), ועוד מדוקדק דבעי לומר עם הש"צ מילה במילה עד קדושה וקדושה עצמה לא אומר עם הש"צ אלא עונה עם הציבור, (וגם זה דלא כמו שכתבו הרבה ראשונים דלא אומר התפילה עד קדושה עם הש"צ אלא את הקדושה עצמה וצ"ע איה מקום דדברי ר' האי גאון ברור מיללו וצ"ע).

והנה הרמב"ם כתב ההלכה בדקדוק דבדרי רב האי גאון ז"ל בפרק י' מהלכות תפילה הל' ט"ז אסור לו למתפלל שיקדים תפילתו לתפילת הציבור הנכנס לביהכ"נ ומצא ציבור מתפללין בלחש אם יכול להתחיל ולגמור עד שלא יגיע ש"צ לקדוש ויתפלל ואם לאו ימתין עד שיתחיל ש"צ להתפלל בקול רם ויתפלל עמו בלחש מילה במילה עד שגיעע ש"צ לקדושה עונה הקדושה עם הציבור ומתפלל שאר התפילה לעצמו ואם התחיל להתפלל קודם הש"צ לא יפסיק ולא יענה קדושה עמהן, עכ"ל.

והנה מלשון הרמב"ם מבואר דאם אינו יכול לסיים התפילה קודם שגיעע ש"צ לקדוש מחוייב להתפלל עמו בלחש מילה במילה ולכאורה למה נצרך לכל זה ולמה לא הורה לו הרמב"ם שימתין עד קדושה ויאמר קדושה עם הציבור ורק לאחר מכןאן יתחיל להתפלל דלשאר הראשונים דסברי כריב"ל דבעי לומר מצינו עם הציבור ניהא אבל הרמב"ם לא סבירא ליה הכי, דהרי כתב דשאר התפילה מתפלל עד קדומא וא"כ לכתחילה יתחיל אחר קדושה.

ועוד יש לדקדק בדברי הרמב"ם במש"כ ואם התחיל להתפלל קודם הש"צ והגיעע ש"צ לקדושה לא יפסיק דאין כוונתו לאשמועינן דאסור לומר קדושה באמצע תפילת י"ח דאין דין זה שייך כלל דלא דאם התחיל להתפלל קודם הש"צ אלא דכוונתו ברורה שאפילו אם נמצא במקום הקדושה לא יענה עם הש"צ דזקא אם התחיל עם הש"צ דשרי לענות קדושה עמו וכן משמע דאי נימא דאם נמצא במקום דקדושה שיכול לענות עמו א"כ למה נצרך להתפלל עם הש"צ מילה במילה.

וכן משמע לז' דהיבואר בדברי רב האי גאון (וזהו מקורו של הרמב"ם), דז"ל והא דאמור רבנן אם יכול להתחיל ולגמור הכיא דאתחיל מקמי ש"צ אבל כד מתחיל בהדי ש"צ שפיר דמי עכ"ל וכוונתו דבריו דאי נמי דיש אפשרות לענות עם הש"צ א"כ מהו דאמור רבנן דזקא אם יכול להתחיל ולגמור גם אם יכול להגיע עם הש"צ לקדושה יענה וזהו שתירץ דזה דזקא אם התחיל עם הש"צ).

וביארנו לז' דברים אלו דכשמתחיל עם הש"צ מילה במילה מצטרף לתפילתו חשיב שמתפלל את תפילת הציבור ומש"ה יכול לענות קדושה ולא הוי הפסק ולפיכך צריך בדוקא להתחיל עם הש"צ כדי להתפלל תפילה בציבור, ודו"ק.

עוד יש לדקדק בדברי הרמב"ם דמה ששיכות יש בין תחילת דבריו שכתב דאסור למתפלל בציבור שיקדים תפילתו לתפילת הציבור להמשך דבריו בדין הנכנס לביהכ"נ ומצא ציבור המתפללין.

ויש לבאר דברי הרמב"ם דלמד דמאי דאמרין בגמ' אסור לו לאדם להקדים תפילתו לתפילת הציבור היינו לתפילת חזרת הש"צ דזהו הנקרא תפילת ציבור והיינו שאסור לאדם המתפלל בציבור להתחיל תפילתו בלחש באופן שיהא קודם קדושת תפילת הש"צ והו טעם הגמ' דהנכנס לביהכ"נ ומצא ציבור מתפללין אם יכול להתחיל ולגמור עד שלא יגיע הש"צ לקדושה יתחיל ואם לאו לא יתחיל.

והנה לכאורה יקשה ע' פירוש זה ממה דאמרין בגמ' דנחלקו רב הונא וריב"ל רק בדין יחיד אומר קדושה ולפז' נחלקו בעוד דין ריב"ל סברי דשרי להקדים תפילתו לתפילת הציבור וצ"ל דזהו הטעם דאסור להקדים תפילתו לתפילת הציבור דכשמתפלל עם הציבור הוי חלק מהציבור ומחוייב לענות קדושה ואם יקדים תפילתו לתפילת הציבור נמצא שמבטל מעצמו עניית קדושה שמתחייב בה ולפיכך ככה"ז שיכול לגמור קודם שגיעע הש"צ לקדושה מתפלל ואם לאו לא יתפלא אלא יתחיל עם הש"צ.

ולדברינו ניהא מאד שייכות בין דבריו לתוכן דבריו בגוש ההלכה שבתחילת ההלכה כתב את יסוד הדין והוא הקדמת התפילה לתפילת הציבור וממשיך בפרטי הדינים באם יכול לגמור קודם הש"צ וכו', ודו"ק.

ויש עוד לדקדק בלשונו הרמב"ם הנו דכתב הרמב"ם ויתפלל עמו מילה במילה עד שגיעע הש"צ לקדושה עונה הקדושה עם הציבור ומתפלל שאר התפילה לעצמו.

והנה לשון הרמב"ם משמע שכך הוא הדין שצריך בדוקא להתפלל שאר התפילה לעצמו דהיה לו לכתוב אם רצה מתפלל שאר התפילה לעצמו והנה לכאורה הוי צריך להמשיך להטיל עצמו לתפילת הציבור והנה דבר זה הוסיף הרמב"ם מדעתו ואפשר לבאר דסברי הרמב"ם דהטפילות לש"צ הוא בג' ברכות ראשונות שמתפלל עמו מילה במילה בזה נטפל לתפילה והשאר מתפלל עם הציבור וכך משמע בדברי רב האי גאון הנ"ל. אמנם סבר הרמב"ם דכיון דמעיקר הדין מחוייב אדם להתפלל תפילת יחיד בפ"ע דסברא הוא שיבקש אדם רחמים ע"ע וא"כ אחר שכבר הטפיל עצמו בג' ברכות ראשונות שהם ברכות השבח ויענה קדושה עם הציבור סבירא ליה להרמב"ם דימשיך תפילתו לעצמו ולא יטפל עוד לש"צ דברכות אלו רחמים הם וסברא הוא שיבקש רחמים ע"ע ונמצא גם נטפל לש"צ וגם מתפלל בפ"ע לבקש רחמים ע"ע ודו"ק.

ביאור דין דבר שבקדושה המצריך עשרה

ה. כתב הרמב"ם בפרק ח' מהלכות תפילה ה"ד ז"ל וכיצד תפילת הציבור יהיה אחד מתפלל בקול רם והכל שומעין ואין עושין כן בפחות מעשרה גדולים וכו' וכן אין אומרים קדושה ולא קוראין בתורה ולא מפטירין בבבאי אלא בעשרה וכו'.

נהה ענין יורד לפני התיבה שמבואר במשנה במגילה דאין עושין כן בפחות מעשרה למדו הראשונים שהוא מדין קדושה הנאמרת בתפילה ומשמע מדבריהם שעצם מה שיורד לפני התיבה בלי הקדושה אינה דבר שבקדושה.

אמנם ברמב"ם מבואר דתפילת הציבור עצמה דהיינו שאחד מתפלל והשאר שומעין חשיבא דבר שבקדושה, דהנה מדוקדק מדבריו שכתב בתחילת ההלכה וכיצד תפילת הציבור וכו' ואין עושין כן בפחות מעשרה וכו' וכתב עוד וכן אין אומרים קדושה בפחות מעשרה הוראת לדעת דסבר הרמב"ם דשני ענינים וסיבות הן המחייבים כל אחד בפ"ע עשרה ולא תלי הא בהא כלל, ומוכח א"כ מדברי הרמב"ם דסבר דתפילת ציבור עצמה חשיבא דבר שבקדושה גם לולי הקדושה שבה.

והנה בגדר האי דינא דכל דבר שבקדושה לא יאה פחות מעשרה יש לחקור ולדרוש מה מגדיר את הדבר כדבר שבקדושה המצריך עשרה.

ונראה לענ"ד דלמד הרמב"ם דהאי דינא דכל דבר שבקדושה לא יאה פחות מעשרה עניינו וביאורו כפשוטן של דברים דהיינו שכל דבר של מילי קדושה (לאפוקי עניני חולין) שי לאומרו בעשרה וכל דין זה נאמר בדברים שענין אמירתן הוא באופן שיחיד אומר לציבור ובהו אמרינן שדברים אלו הנאמרים לציבור לא יאמרו בפחות מעשרה שנאמר ונקדשתי בתוך בני ישראל (אמנם דברים שענינים ליחיד ככל הברכות והתפילות נאמרים ביחיד דהרי לא נתקנו לאמרום בציבור וממילא אין דין עשרה דדין עשרה הם דברים שאופן אמירתן הוא לציבור וכמבואר).

ומעתה יובנו דברי הרמב"ם דכל הדברים שמנה בהלכות והם תפילת ציבור אמירת קדושה קריאה בתורה בברכה לפניה ולאחריה הפטרה פריסת שמע נשיאת כפים כל אלו הדברים עניני ואופן אמירתן וקיומם הוא שחידו אומר הציבור שומעין ומש"ה בעינן עשרה דכל עשרה מישראל נקראין עדה וכל דבר שבקדושה לא יאה אלא בתוך עדה מישראל שנאמר ונקדשתי בתוך בני ישראל והנה ע"פ יסוד זה יובן מה דחקשה הרשב"א למה צריך עשרה בהפטרה.

וכן יובן מדוע נשיאת כפים חשיב דבר שבקדושה (דהרי הרמב"ם מונה נשיאת כפים בתוך הדברים של דבר שבקדושה) ולדברינו ניהא דדבר שבקדושה דבעי עשרה היינו כל דברים שיש בהם קדושה (לאפוקי חולין) שענינים נעשים באופן שאחד אומר לציבור דבעי לאומרם בציבור עשרה.

והנה הרי"ן כתב דכל האי דינא דאין דבר שבקדושה פחות מעשרה הוי דרבנן והפסוקים אסמכתא בעלמא לא הוכרחו לפרש כן ולהוציא הדברים מפשוטן מפני שסבר דדבר שבקדושה מתייחס לדברים המוגדרים כגון קדושה וקדיש וכיוון שסדר התפילה לכר"ע מדרבנן א"כ כל האי דינא בהכרח דרבנן.

אמנם לפי פירושינו את דברי הרמב"ם אפשר להניח הדברים כפשוטן דהוי דאורייתא דדבר שבקדושה אינו מתייחס לדבר מוגדר ועיקר הדין דכל דבר קודש הנאמר בציבור ואמר בעשרה ומה שקבעו חכמים לומר דברים מסויימים בציבור מכריח שעצם הדין דרבנן.

ואם כנים אנתנו נבוא לכלל נ"מ דלדעת הרמב"ם בכל ציורף עשרה דלבר שבקדושה לא נוכל לסמוך על חזקה דכל שהגיע לכלל גשותיו בהי שערות (ועיין ברמ"א סי' נ"ה ס"ה).

ויש לדקדק לפי דברינו בפירוש דברי הרמב"ם אחר שכתב דכל תפילת ציבור בעי עשרה למה הוצרך לכתוב וכן אין אומרים קדושה בעשרה אחר שלתפילה עצמה נצרך עשרה גם בלא הקדושה שבה.

ויש לבאר דכוונתו לקדושה שביוצר דיחיד לא יאמרה ואולה לשיטתו דסבירא ליה דברכות ק"ש הוי תפילת ציבור ומש"ה קדושה שביוצר הוי כדברים שאופן אמירתן הוא מתקיים בציבור ובעי עשרה, ודו"ק.

עוד יבואר לפי דברינו הנ"ל בדעת הרמב"ם לשון המשנה ואין עוברין לפני התיבה דלדעת הראשונים יקשה דמאחר דכל הטעם הוא מפני הקדושה שבתפילה למה לא כתבה המשנה ואין אומרים קדושה (ויש ליישב לדעת הראשונים דבעי ליסד דעובר לפני התיבה אינו המשך של פורס על שמע וגו"מ לענין אם יצאו מקצתן) ולדעת הרמב"ם ניהא דכל דבר ודבר מצריך עשרה בפ"ע, ודו"ק.

ביאור דין ציורף לעשרה ברוב מנין

ו. הנה כפי המבואר לעיל בדעת הרמב"ם (וכן דקדק הרדב"ז) כדי לצרף לעשרה בענין רוב שלא התפללו כלל.

וא"כ צ"ע האין מתקיים הצירוף לענין עובר לפני התיבה דהרי בעינן להתפלל תפילת יחיד וא"כ יצאו יד"ח ותנח נכשיש עשרה מעשרה פחות מעשרה והשני בחלות והוא דלא חל חיוב אמירת שאינו בקי אמנם כשששה התפללו לכאורה חשיבי כיחידים שהתפללו והאין יועיל בהם ציורף אחר שיצאו יד"ח.

ויש לבאר, דהנה ברה דאמרין דלבר שבקדושה עשרה יש בו שני פנים האחד בדיני האמירה דאסור לעובר דבר שבקדושה פחות מעשרה והשני בחלות והוא דלא חל חיוב אמירת דבר שבקדושה אלא על עשרה (כפי המבואר לעיל), והנה במסכת סופרים מבואר דסגי ברוב עשרה, והוא לענין החלות אמנם מ"מ בעי עשרה לאמירת דבר שבקדושה.

ולפז' מבואר דכשיחיד מתפלל בפ"ע לא שייך לאחר שיצא יד"ח לצרף יחידים לציבור בכדי להתפלל תפילת ציבור דהרי יצאו יד"ח בתפילה (ואן תפילת ציבור דין בפ"ע אלא דזהו דין בתפילה להתפלל בציבור), משא"כ כשעשרה מתפללין חל עליהם חיוב להעמיד אחד שיעבור לפני התיבה. ובששה מתפללין כיון שיכולים לצרף ולומר דבר שבקדושה א"כ חל עליהם הדינים כשחל על עשרה אמנם בזה שאני מעשרה, דעשרה חל עליהם חיוב, משא"כ דששה לא חל עליהם "חיוב" לקיים דין עובר לפני התיבה דהרי צריכים לצרף בכדי שיוכלו לקיים הדין ומעתה אם רצו לצרף לעשרה יכולים "לקיים" דין עובר לפני התיבה דחלות חיוב אמירת דבר שבקדושה חל על רוב מנין אך כיון שאינם עשרה אין חל עליהם חיוב אלא שיכולים לח

גנדי הלכה

הגאון רבי יום טוב קריספין זלה"ה, מגאוני חכמי זרבני אזמיר בדורו, בעל שו"ת בגדי יום טוב, ב' כרכים (אזמיר תרל"ד – תרמ"ז), וס' בן אברהם (אזמיר תרל"ו). אביו הוא הגאון הנודע רבי אברהם יהושע קריספין זלה"ה בעל אברהם במחזה (אזמיר תרכ"ט), וישב אברהם (שם תרנ"ג). אחיו גם הם נודוע לשם, המה החכמים הגאונים רבי אהרן קריספין זלה"ה בעל בית אהרן (אזמיר תרכ"ג); רבי שמואל קריספין זלה"ה בעל משק ביתי (שאלוניקי תקצ"ג); ורבי יצחק קריספין זלה"ה בעל שמו יצחק (אזמיר תרנ"ג).

בשנת תרל"ט נתמנה רבינו לדיין ומורה צדק בבית דינו של הגאון רבי נסים חיים מודיע זלה"ה, והיה הוא מסדר הגיטין בבית הדין, כנראה בס' מימר חיים (אזמיר תרל"ט) אהע"ז סי' ס"א. על הערכתו מאת גאוני דורו נמצא לרוב בספר תשובותיו בגדי יו"ט. וראה שם (אהע"ז סי' ט') לשון הגר"ח פאלאגי ז"ל אשר כתב אודות אחד מפסקיו בזה"ל: "ראה ראיתי את השאלה ואת אשר נגזר עליה מאת החכם הפוסק החתום לעילאל יד הקדש על העליינה, שואל כענין ומשיב כהלכה בחכמה ובחבונה, הרב ועצום זרע' רב' יומא טבא לרבנן נר"ו יאיר כשמן זית רענן..." ובספרו שו"ת לב חיים ח"ב סי' פ"ז כתב: "וכבר ראיתי פסקא דרינא כוותיה דמר חכם באומנותו הרב ועצום מר בריה דרבינא כמהר"ר יום טוב קריספין נר"ו דעמד וימודד ארש' בנדרן זה".

בין כתיבותיו אשר הותיר רבינו אחריו נמצא חיבור גדול בכת"י המכיל מערכות וזכרונות וכללי הלכה, וכל חידוש ודבר הלכה אשר מצא בכתבי קדמונים, או כל תמיהה שהיתה לו בדבריהם, ואפילו הגהה קלה, היה מעלה על הכתב בחיבורו זה למשמרת. לפנינו כמה מערכות בעניני תפלה והלכותיה מתוך חיבורו כת"י הג"ל העתיד לראות אור בשלימות בעזה"י.

תפלה. טור או"ח סי' ק"א, ואם משמיע קולו כשמתפלל בביתו כדי שילמדו בני ביתו ממנו מותר, כדאיתא בירושלמי^{[רבי יונה כד הוה מצלי בבי כנישתא הוה מצלי בלחישא, וכד הוה מצלי בביתיה הוה מצלי בקלא עד דילפין מיניה בני ביתיה צלותא, עכ"ל}.

וכתב מרן הב"י ז"ל שם וז"ל, וכתב רבינו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל הנה המחבר פירש זה המאמר שאמר עד דילפי מיניה בני ביתיה שהוא היה עושה לתכלית זה, ופירוש עד כלשון כד', והאמת הוא כך, שאם לא יהיה פירוש המאמר אלא שהוא היה מגביה הקול עד שהיה נמשך מזה במקרה דילפי מיניה בני ביתיה, הנה לא היה עושה כשורה שהרי הגבהת הקול הוא מגונה, עכ"ל. ואינו יודע מה הכרע הוא זה, שהרי לעולם אפשר לפרש שהיה מגביה קולו עד שהיה נמשך מזה במקרה דילפי מיניה בני ביתיה, דאע"ג דתניא' המגביה קולו בתפלתו הרי זה מנביאי השקר, את איתמר עלה דאם אינו יכול לכוין בלחש מותר והוא שלא יאה בצבור, ורבי יונה שלא בצבור הוה, וכן פירשו ה"ר יונה^{[והרא"ש בפרק מי שמתו, עכ"ל}.

אתה הראת לדעת דבפירוש דברי הירושלמי חלק מרן הב"י על ה"ה מוהר"י אבוהב ז"ל, דלדעת מוהר"י אבוהב פי' עד דילפי מיניה בני ביתיה היינו כדי שילמדו בני ביתו דהיה עושה לתכלית זה, אמנם לדעת מרן הב"י הוא שהיה עושה כן משום שלא היה יכול לכוין בלחש ואז מותר להגביה קולו כיון שאינו בצבור, והיה נמשך מזה במקרה דילפי מיניה בני ביתיה.

כי מן האמור בזה אתה תחזה כמה קשים לכאורה דברי הרב הגדול בעל לחם יאודה, וז"ל בחידושויו על רבינו הרמב"ם ז"ל בפרק ה' מהלכות תפלה הל' ט', אחר שהזכיר הך ירושלמי דהוה מצלי בקלא עד דילפין מיניה בני ביתיה, והזכיר סברת הרשב"א והטור דס"ל הכי דבשביל שילמדו בני ביתו מותר, כתב וז"ל, ולענין דינא נראה להחמיר כסברת רבינו ז"ל דלעולם ההגבהה אסורה, וכן נראה דעת הרמ"א ז"ל בהג"ה סי' ק"א ס"ג, והב"י והש"ע לא הזכיר מזה כלום, עכ"ד ז"ל.

ולפעק"ד אחרי בקשת המחילה אלף פעמים לא זכיתי להבין דבריו, דהרי כיון דמרן הב"י ז"ל כבר הזכיר בב"י דברי ה"ה מוהר"י אבוהב בפ"י הירושלמי דהיינו כדי שילמדו ממנו בני ביתו, ולא ניחא ליה בהכי, אלא הכונה דכיון דלא היה יכול לכוין בלחש היה מגביה קולו דמותר כיון שאינו בצבור, וכתב דמ"ש בגמ' המגביה קולו וכו' היינו בשיכול לכוין בלחש וכאמור, מאחר שכן מה מקום נשאר לתמוה על מרן בש"ע שלא פסק הך דיכול להגביה כדי שילמדו ממנו, כיון דהרי הזכירו ופסק כפירוש שפירש בב"י על הירושלמי הנז' דהיינו שהיה מגביה קולו ובמקרה הוא דילפי מיניה בני ביתו. ומן התימא כי מאחר דעינו ראה דברי מרן בב"י כמ"ש והב"י והש"ע לא הזכיר מזה כלום, הרי דלא ס"ל הך פירושא דעושה כן כדי שילמדו, וגם בש"ע פסק כאידך פירושא דהיינו דאם אינו יכול לכוין בלחש מותר להגביה קולו והני מילי בינו לבין עצמו וכו', איך מלאו לבו לתמוה על מרן בש"ע שלא הזכיר מזה כלום מאחר דכבר הזכיר באורך כל הצורך בין בב"י ובין בש"ע וכאמור, והוא פלא ודבריו צ"ע. ונשאנו ונתננו בזה עם רב אחאי כמהר"ר יצחק קריספין הי"ו ולא מצאנו מקום ליישב דברי הרב ז"ל, וד"ק היטב.

תפלה. לענין כשמתפללין בראש חודש וחונכה ור"ה ויוה"כ אי צריך לסדרם תחילה ואח"כ להתפלל, עיין בש"ע או"ח סי' ק' ולהרב ב"ח ונסתה הגדולה שם.

וכעת ראיתי להרב מופת הדור והדרו כמהר"ר א' ז"ל בספר ברכי יוסף שם' שכתב וז"ל, ברם המנהג בחנוכה ופורים להתפלל על פה אין להם על מה לסמוך, וטוב לזיחר להתפלל לפחות בחנוכה ופורים ומועדים תפלה הראשונה מתוך הספר וכמ"ש הרב פ"י חדש, וכן עיקר. ואחרי כתובי ראיתי להרשב"ש בתשובה סי' קצ"ג שכתב [ששמעין] ממר אבין [הרשב"י] שקבל מפום רבנן דלא נהגו להסדיר תפלת המועדים שם שאין להסדיר אלא כשהיא תפלה מחודשת כולה כתפלת ר"ה ויוה"כ ע"ש בארוכה.

ואחר המחילה רבה המעיין יראה ד"ל בזה, וכעת אין הפנאי מסכים לעמוד על שורשן של דברים וכעת צריך להתיישב בענין דוק היטב. ועיין להרב שיירי כנסת הגדולה שם סי' נ' הגהות טור אות א' מ"ש בזה, דוק היטב כי אכמ"ל.

תפלה. עיין למוהרש"א ז"ל באגדתיה בפ"ו דערוביץ' על מ"ש רכוב שאני וכו' וז"ל, בטור או"ח סי' צ"ט כתב דבר אל בשם בעל הלכות גדולות, ולא ידעתי למה כתב כך בשם הלכות גדולות כיון דגמ' ערוכה היא, עכ"ד ז"ל. ועיין להרב לחם תמורות פרק אין עומדין אות ל"ב שהקשה כן על הטור שכתב כן בשם הלכות גדולות, ומרן בב"י שכתבו משם סמ"ג, והוא תלמוד ערוך. ותמה על הרמב"ם והרא"ש שהשמיטוה ע"ש. ועל זה הביא [הרב ברכי יוסף[[]] בשם אחד חכם שתירץ שטעמו של דבר לפי שהרמב"ם והרא"ש השמיטוה, דלכן הביאוה משם הלכות גדולות והסמ"ג לומר שהם פסקו להך. וקלסיה הרב מופת הדור ז"ל לתירוץ זה ועשה לו סמוכות, יע"ש וק"ל.

תפלה. עיין להרב לחם משנה ז"ל בהל' תפלה פ"ד הטי"ו במ"ש הרמב"ם כונת

הגאון רבי יום טוב קריספין זלה"ה

מחו"ר אזמיר בעל שו"ת בגדי יום טוב

הלב כיצד וכו', שהקשה עליו אמאי לא הזכיר הרמב"ם דאפילו כיון באחת מהן יצא ידי חובתו, יע"ש. ואחר המחילה רבה לא זכר שר שכבר פסק הרמב"ם פ"י דתפלה ה"א שכתב מי שהתפלל ולא כיון לבו יחזור ויתפלל בכונה, ואם כיון לבו בברכה ראשונה שוב אינו צריך וכו', ע"ש. ועיין להרב לחם יאודה ולהרב מעשה רוקח שם ודוק.

תפלה. עיין בטור או"ח סי' ק"א מ"ש הרב ב"י ז"ל וז"ל, כתוב בסמ"ק[[] אם אינו יכול לכוין בכל ברכות י"ח כיוון באבות ומודים, ואם אינו יכול לכוין בשניהם כיוון באבות, ע"כ. וצריך תלמוד מנין לו דעדיף מודים טפי משאר ברכות, עכ"ל יע"ש. ואחר המחילה רבה קשיא לי דעדיפא מינה הו"ל להקשות על הסמ"ק זלה"ה דבגמרא לא מייתו מודים כלל אלא חד דהיינו אבות דוקא, והכי אמרינן התם בברכות דף ל"ד ע"ב אהייא אמר ר' חייא אמר רב ספרא משום וכו' באבות, איכא דמתני לה אברייתא וכו', יע"ש שאמרו ואם אינו יכול לכוין בכולן כיון לבו באחת, אמר ר' חייא אמר רב ספרא באבות, ע"כ יע"ש, נמצא דבגמרא לא מייתו אלא חד דהיינו אבות דוקא ולא במודים ג"כ וכדבר האמור ודוק, ועיין להמפרשים ע"ה מ"ש בזה ואין כאן מקומו להאריך ובס"ד אשובה אראה.

תפלה. עיין בית יוסף או"ח סי' ק"א אות ב' ד"ה ומ"ש אם התפלל ולא כיון באבות יחזור ויתפלל, סוף פרק תפלת השחר' אמר ר' יוחנן אני ראיתי את ר' ינאי דצלי והדר צלי, וקא ס"ד דהדר צלי תפלת המוספין ביחיד, ומותבין ודילמא לא כיוון דעתיה מעיקרא והשתא כיון דעתיה. וכתב הרא"ש[[] מכאן משמע דמי שלא כיון דעתו לכל הפחות באבות צריך לחזור ולהתפלל, וכן כתב ה"ר יונה סוף פרק תפלת השחר' אמתני' היה רכוב על החמור ירד דבאבות אם לא כיון צריך לחזור ולהתפלל. וכ"כ עוד ה"ר יונה סוף פרק אין עומדין אברייתא יכוין את לבו וכו', ע"כ יע"ש.

ואחר המחילה רבה לא ידעתי אמאי לא הביא ג"כ לשון הרב שלטי הגבורים אשר סביב הרי"ף שכתב בפרק אין עומדין אות א' וז"ל, ואם אינו יכול לכוין כל י"ח ברכות יש אומרים שלא יתפלל ויש אומרים שיתפלל, ואם כיון באבות לא לחזור, וראה אפילו אם כיון בכולם ולא כיון באבות צריך לחזור ולהתפלל וכו', ואם לא כיון את לבו אפילו בברכת אבות צריך לחזור ולהתפלל וכו', יע"ש. וריא"ז כתב עוד שם וז"ל, ואם לא כיון לבו אפילו בברכת אבות נראה בעיני שצריך לחזור ולהתפלל, ע"כ יע"ש. ומלבד זה ק"ל עוד על ריא"ז דאמאי כתב נראה בעיני מאחר דהוא משמעות הש"ס והיה לו לדקדק כן מהגמי וכאמור ודוק.

תפלה. עיין להרב מופת הדור בספר מחזיק ברכה סי' ק"ב אות ב' שהקשה משם הרב ט"ז וז"ל, הרב ט"ז[[] הקשה דזקן וחלוש כי הדדי, ועלי היה זקן מופלג כדאיתא פ"ק דחולין דף כ"א ע"א, ולמה היה צריך לעמוד תוך ד' אמות של תנה. ודברי הרב תמוהים דזה היה בשעת פטירתו דהוה בן צ"ח ומ' שנה שפט, וכבר תמהו עליו הרב מר וקציעה וכו', אלו ת"ד ע"ש מ"ש.

ואחר המחילה רבה מ"ש הרב ט"ז מהא דחולין האמת עם הרב מופת הדור דזה היה בשעת פטירתו, אמנם הראיה שהביא הרב ט"ז מהפסוקים היא ראיא אמיתית, דמשם מוכח דהגם שלא היה בעת פטירתו עכ"ז קראו הכתוב זקן, וכן כתוב גם בשמואל א' סי' ב[[] ועלי זקן מאד ושמע את כל אשר יעשוון בניו לכל ישראל ואת אשר ישכבון את הנשים הצבאות פתח אהל מועד י"כ, ופירש דר"ק וז"ל, זקן מאד, אמר זה להודיע כי עלי לא היה משמש בכהונה מורש זקנותו לפיכך היו עושים בניו מה שהיו עושים בדברי הכהונה, ואעפ"י שכהן אינו נפסל בשנים, אם הזקין בשנים הרבה שריתת הוא נפסל, ועל עלי נאמר זקן מאד מלמד שהגיע לעת הרתת, עכ"ל יע"ש, הרי להדיא דקראו זקן הגם שלא היה בעת פטירתו וכאמור ודוק.

תפלה. טור שו"ע או"ח סי' צ"ה[[], כשהוא מתפלל לא יאחוז בידו תפילין ולא ספר מכתב הקדש ולא קערה מלאיה ולא סכין ומעות וכר מפני שלבו עליהן שלא יפלו ויטרד ויתבטל כונתו, ולולב בזמנו מותר לאחוז בידו כיון שהאחיזה בידו היא מצוה אינו נטרד בשבילו, עכ"ל.

וראיתי להרב בית חדש דשלשה חילוקים בדבר, כל הני דאיכא טירדא דבזיון כתבי הקדש אי נמי היזק בגופו או הפסד ממון אסור לתופסן בידו ואם תופסן צריך לחזור ולהתפלל, ולולב דמצוה הוא ולא טריד מותר לכתחילה, ושאר דברים דליכא מצוה ולא טריד לכתחילה לא יאחזונו בידו ובדיעבד יצא ואין צריך לחזור ולהתפלל, והכי נקטינן, עכ"ד.

והרב בעל כנסת הגדולה ז"ל הביא דברי הרב ב"ח הללו בקיצור וז"ל נ"ב, ג' חלוקים בדבר, כל הני דאיכא טירדא דבזיון כתבי הקדש אי נמי היזק בגופו או הפסד ממון אסור לתופסן בידו ואם תפסן צריך לחזור ולהתפלל, ולולב דמצוה הוא ולא טריד לא יאחזונו בידו ובדיעבד יצא ואין צריך לחזור ולהתפלל והכי נקטינן, ב"ח, אלו דבריו ז"ל. ותמה על דברי הרב כנסת הגדולה ז"ל הללו הרב מעשה רוקח בחי' להרמב"ם ז"ל בהלכות תפלה פרק ה' הל' ה' וז"ל, וראיתי להכנסת הגדולה סי' צ"ו שכתב בשם הרב ב"ח וכו' יע"ש שהביא לשון זה של הרב כנה"ג וכתב וז"ל, ק"ל דאיך כתב דלולב לכתחילה אין לו לאחוזו בידו ובדיעבד דוקא יצא, והא התם[[] אמרינן אמר ליה מר בר אמימר לרב אשי אבא צלויי קא מצלויי ביה ע"כ, ולדבריו מי חשיד אבא למיעבד איסורא, והתם ודאי לכתחילה קאמר, והכי מסתברא כיון דמשום חיבוב מצוה נגעו בה וחביבה מצוה בשעתה. שוב ראיתי להרב ב"ח גופיה שכתב דלולב אפילו לכתחילה שפיר דמי, וא"כ בהכנסת הגדולה נפל ט"ס וכצ"ל ולולב דמצוה הוא ולא טריד מותר לכתחילה ושאר דברים דליכא מצוה ולא טריד לכתחילה לא יאחזונו בידו, עכ"ד ז"ל.

ולפעק"ד אחר המחילה רבה הראויא אלי, אם ניחא קמיה דמר וקמיהו דרבנן קדישי אמינא מילתא דשוויא דעת הרב כנסת הגדולה עם דברי הב"ח בלי שום מין ט"ס בדברי הרב כלל, אלא שקצר הרב כנסת הגדולה בלשונו הטהור, והוא דפירוש דבריו כך הוא, דאם תפסן צריך לחזור ולהתפלל דלכתחילה לא יתפוס, וגם בדיעבד נמי אסור, ואין להקשות לפי"ז גבי לולב אמאי נוטלין לכתחילה, דכיון דהוי דבר מצוה ליכא משום טירדא, ולכן כתב ולולב כלומר וגבי לולב הטעם דמותר משום דמצוה היא אבל איכא דאינו משום מצוה אסור וצריך לחזור ולהתפלל, והשתא קאמר דהיכא דלא טריד בדבר שאינו של מצוה דמיהדר אדמעיקרא ולא קאי אלולב לא יאחזונו בידו ובדיעבד יצא ואין צריך לחזור ולהתפלל, וזהו ממש דברי הרב ב"ח ז"ל, אלא שהרב כנסת הגדולה ז"ל קיצר בלשונו דפוק חזי דברי הב"ח שהאריך וביאר הדבר, ואין כונתו בחיבורו לעשות ספרים ולהאריך בדברי הפוסק אשר הדברים כבר יכול המעיין לעיין הדברים ולראותם במקומותם איש על דגלו באותות, וזה ברור.

תו חזיתיה להרב ערך השלחן שהביא דברי הב"ח אלו, ורצה לומר דמה שיצא לו דין אל לומר בפשוט דלא יצא היינו מהא דקיי"ל סוף סי' ע"א דאם קרא קי"ש

תשובות וחיידושים מכת"י רבותינו נ"ע

עורך: הרב שלום הלל

תוך ד' אמות של מת או בבית הקברות לא יצא, וכתב הפרי חדש משום דעבד איסורא קנסינן ליה כדאמרינן בפרק מי שמתו[[] הואיל וטסא אע"פ שהתפלל תפלתו תועבה ע"ש, וכן קיי"ל סי' צ"ד דאם התפלל מיושב צריך לחזור להתפלל מעומד ע"ש בב"י, וה"נ דכוותה, עכ"ד.

ולפע"ד אחרי נשיקות עפר רגליו הקדושים לכאורה נראה דלא דמי, דהתם שאני דעבד איסורא ודאי דקרא ק"ש תוך ד' אמות של מת או בבית הקברות ולכן לא יצא, וכן המתפלל מיושב צריך לחזור משום דעבד ודאי איסורא, אבל גבי אוחז תפילין בידו וכיוצא מאלו אינו ודאי שלא כיוון, דאפשר דיכוין ולא עביד איסורא ודאי, ומן הסתם אם כיון או לא כיון אמאי יחזור ויתפלל, והוא ברור ואכמ"ל. ועיין להרב מופת הדור בספר מחזיק ברכה[[] שהביא רמז נכון לדבר זה משם הרב הקדוש מוהר"א גאלאנטי זיע"א מקרא דכתיב[[] גם כי אזעק ואשוע סת"ם, ר"ת סיכין תפילין מעות, דהיינו שלשה דברים דבכל חדא מינייהו היינו משום סיבה אחת או מסיבת נזק הגוף או נזק ממון או משום בזיון המצוה דבסיבתם הוא סותם מלהיות נשמעת תפלתו, ולכן צריך להזהר בהם, יע"ש דברים מתוקים מדבש ודוק.

תפלה. עיין להרב מופת הדור בספר ברכי יוסף או"ח סי' נ"ה ס"ו במ"ש [אם התחיל אחד מעשרה להתפלל לבדו ואינו יכול לענות עמהם] או שהוא ישן אפ"ה מצטרף עמהם, שכתב וז"ל, הרב מהר"י ס"ג"ל בהגהת יש נוחלין דף י"ז רמי ומקשי ממ"ש בסי' קכ"ד ס"ד דאם אין תשעה מכוונים בברכות קרוב להיות הברכות לבטלה, והוא מתשובת הרא"ש, עכ"ל. וע"ש כמה תירוצים דחוקים שתירץ בזה.

ולענ"ד אחר המחילה רבה החילוק מבורר, דהתם בסי' קכ"ד היינו דליכא אונס לשום אחד מהתשעה לא ישן ולא מתפלל אלא שאינו מכוון בפשיעה, ומשום הכי קרוב להיות הברכות לבטלה, אבל הכא הוא אונס שהוא ישן או מתפלל ומשום הכי מצטרף. והגם דמוהר"ל גופיה כתב דלא נהגינן כהרא"ש וכו' ע"ש, מ"מ מרן זיכה שטרא לבי תרי ד"ל הכי והכי עפ"י החילוק ברור שכתבנו ודוק.

ועיין בזה להרב ט"ז[[] במ"ש על מה שהביא מרן ב"י מההיא דקטן וכו' וז"ל, והוא ביותר תמוה דאנן לא קי"ל כריב"ל כמבואר לעיל מזה בב"י, ואפילו ר"ת שפסק כריב"ל, מ"מ לא רצה לעשות מעשה כדברי עצמו, ואנן ניקום ונעשה מעשה כן וכו', ע"ש.

והרואה יראה הדבר במקומו למרן ב"י שם שהביא בתחילה דברי הגהות מיימונית בשם הר"ם שכתב דקטן מצטרף לריב"ל, ואפילו למאן דפליג זהו משום דלא ידע למי מברכין וכו'. ושוב כתב בשם הגאור שהביא בשם מוהר"ל שנסתייע מהא דקטן מצטרף וכו', ושא בארוכה ודוק. ועיין לרבני האחרונים מה שכתבו בזה איש איש ממקומו ואכמ"ל ודוק.

תפלה. כתב הרב הלכות קטנות ז"ל ח"ב סי' רכ"ו וז"ל: שאלה, הא דאסור לישב נגד המתפללים אם היינו דוקא להפסיק כנגד פניו או אפילו מן הצדדין כל שהוא רואה. תשובה, מההיא דמצדד אצדודי משמע שאין אסור אלא כנגד פניו דוקא, אבל לצפונו או לדרומו ליכא קפידא. מיהו לדעת המחמירים כנגד פניו אפילו כמלא עיניו, יש לומר דמחמיר נמי מן הצדדים כל שהוא לפניו, עכ"ל.

ואחר המחילה רבה לכאורה לא זכיתי להבין דבריו, שהרי הא דאסור לישב וכו' הוא בברכות דף ל"א ע"ב אני האשה הנצבת עמכה בזה ארמ"ל מכאן שאסור לישב בתוך ד' אמות של תפלה, וכתבו התוס' שם[[] בין מלפניו בין מלאחריו בין מן הצדדים. וכ"כ הרא"ש[[] והמרדכי שם[[]. וכן הטור ומרן או"ח סי' ק"ב אף שהשמיטו לאחוריו כתבו דמן הצדדין אסור. ועי' עוד שם בטור ובש"ע בענין לעבור בפני המתפלל וכו' שהוא בברכות דף ז"ך סע"א ודוק.

וגם המחמיר כנגד פניו אפילו כמלא עיניו מר נ"ד הרב אהל מועד הביאו מרן ב"י שם וכתב להדיא דמן הצדדין אסור. וכן הוא בזהוה הקדוש פ' חיי שרה דף קל"ב ע"א, ומאן דצלי אסור למיעבד ד' אמות סמיך ליה ואוקמה להני ד' אמות לכל סטרא בר לקמיה וכו', ע"ש ולעיל מיניה ודוק. ושוב התבוננתי וראיתי שיש לפרש כונת הלכות קטנות על נכון, ואכמ"ל ודוק היטב. ועיין להרב טורי זהב שם ולהב"ח ולמור"ם בדרכי משה, ועיין להטור בקיצור פסקי הרא"ש ודוק.

תפלה. עיין להרב הלכות קטנות ז"ל[[] סי' ע"ט שכתב וז"ל, הנצרך לקטנים אם מותר להתפלל. תשובה, הא דאמרינן[[] הנצרך לנקביו ומתפלל תפלתו תועבה, איבעית אימא סברא דוקא גדולים דמימאס, אבל קטנים לא כיון דלא אסרה תורה אלא כנגד העמוד וכו'[[] ועיין ב"י[[] ובפסקי הרא"ש ז"ל[[] אין כתוב לבו אלא יכוין כנגד ארץ ישראל, והיא הגירסא הנכונה, עכ"ל יעויין שם.

ואחר המחילה רבה אחד הרואה יראה דבפסקי הרא"ש כתוב שם בפירוש תיבת פניו, וז"ל: העומד בחר"ל יכוין פניו כנגד ארץ ישראל, ובארץ ישראל יכוין פניו כנגד ירושלים, והעומד בירושלים יכוין פניו כנגד בית המקדש, והעומד בבית המקדש יכוין פניו כנגד קדשי הקדשים, עכ"ל יע"ש, הרי להדיא דנקט תיבת פניו, ולא ידעתי אמאי לא הביא כן מרן הקדוש ז"ל בדבריו, אם לא שנאמר דחיסור לשון איכא בדבריו וחסר תיבת פניו מדבריו, וכן זייק מ"ש בסוף לשונו והיא גירסא נכונה כמובן למעיין, וכעת אכמ"ל ודוק.

תפלה. עיין להרב ראש יוסף ז"ל סי' תרי"ט הביאו דבריו רבני האחרונים שהקשה וז"ל, כתב הטור אנו מתירים להתפלל את העבריינים, נראה מכאן שאסור להתפלל עם מי שהוא עבריין, וצ"ע דלעיל סי' נ"ה בדברי הרב ב"י שהביא דברי בעל המנהיג ומכל שקלא וטריא שכתב שם נראה דמותר להתפלל עם העבריינים, עכ"ל.

ואחר המחילה רבה לענ"ד התירוץ ברור ופשוט, דהתם בסי' נ"ה היינו בעבריון שלא החרימנוהו, והכא בסי' תרי"ט היינו בעבריון שהחרימנוהו. וכבר ראיתי להרב שלחן גבוה ז"ל שם שהביא קושיתו והשיב עליו כן כמ"ש הרב בית דוד ז"ל יע"ש.

אבל אני תמיה דאעיקרא דמילתא כבר בא הדבר מבואר בדברי מרן ב"י גופיה בשני המקומות בין בסי' נ"ה בין בסי' תרי"ט, דהתם בסי' נ"ה פירש שיחותיו דהא דמותר להתפלל עם העבריינים היינו דוקא אם לא החרימוהו אבל אם החרימוהו אסור כיע"ש, וכן הכא בסי' תרי"ט פירש שיחותיו דהיתר העבריינים היינו היתר החרם כיע"ש, וא"כ מה מקום להקשות כן ודוק.

^[1] פ"ד ה"א. 2. ברכות כ"ד ע"ב. 3. ט"ו ע"ב מדפי הרי"ף ד"ה אבל. 4. ברכות פ"ג סי' מ'. 5. אות ג'. 6. דף ס"ד ע"ב ד"ה רכוב. 7. סי' צ"ט אות ג'. 8. סי' י"א. 9. ברכות ל' ע"ב. 10. סי' כ"א. 11. כ' ע"ב מדפי הרי"ף ד"ה גמ'. 12. ס"ק א'. 13. פסוק כ"ב. 14. סעי' א'. 15. סוכה מ"א ע"ב. 16. ברכות כ"ב ע"ב. 17. סי' צ"ו אות א'. 18. איכה ג' ח'. 19. ס"ק ד'. 20. ד"ה מכאן. 21. ברכות פ"ה סי' ח'. 22. סי' ק"ה. 23. ח"ב. 24. ברכות כ"ג ע"א. 25. שם כ"ה ע"א. 26. ברכות פ"ד סי' י"ט.

האיר המזרח

לא כיון באבות

כתב מרן (סי' ק"א ס"א) "המתפלל צריך שיכוין בכל הברכות ואם אינו יכול לכוין בכלם לפחות יכוין באבות, ואם לא כיון באבות אע"פ שכוין בכל השאר יחזור ויתפלל" ע"כ. וכתב ע"ז הרמ"א בהגה דברי הטור שהאידינא אין חוזרין בשביל חסרון כונה שאף בחזרה קרוב הוא שלא יכון א"כ למה יחזור, ע"ש.

הנה אף שאנו ק"ל בכל מקום כדעת מרן שנראה מדבריו שגם עתה ראוי להיות חוזר, מ"מ כאן כתב הרב חיד"א בספרו ברכי יוסף (סי' ק"א אות ב') שלא נהגו כדבריו, והביא שכן כתב המהריק"ש לדברי הטור כמורם ז"ל. והביאו חכמי החיים (סי' ק"א אות ד'), והביא שכן דעת הלבוש, הפר"ח, הבית עובד, והחסד לאלפים ע"ש, וכ"כ הרב מרדכי כרמי זצ"ל בספרו מאמר מרדכי (ס"ס צ"ח), וכ"כ הגר"ח זצ"ל (ש"ר פ' בשלח ה"ה) ובספרו עוד יוסף חי (פ' משפטים אות א') דהאידינא אין חוזרין משום חסרון כונה, ע"ש. דעת האור לציון (ח"ב פ"ז ה"ט) שטוב לחוש לדברי מרן ויחזור על תנאי נדבה, ובשבת ויו"ט שאין בו תפלת נדבה כמבואר בסי' ק"ז ס"א לא יחזור להתפלל או שיוציאוהו השי"ן מדין שומע כעונה, וכמובן מיירי באופן שהשי"ן יכוין להוציאו והוא יכוין לצאת. כתבו חכמי רובני בית ההוראה שע"י הישיה"ח חברת אהבת שלום שכאן המקום לעורר על התפילה דרך תחנונים, דז"ל מרן (סימן צ"ח סעיף ג') "תתפל דרך תחנונים כרש המבקש בפתח ובנחת ושלא תראה עליו כמשא ומבקש ליפטר ממנה", ע"כ. דבבר זעק ע"ז הכהן הגדול מאיזו בביאור הלכה (שם ד"ה "תתפלל דרך תחנונים") שמה מאוד צריך לזיהר בזה כי יש כמה פוסקים המצריכין לחזור ולהתפלל מחמת זה הלא המה הב"ח והא"ר וכן מוכח מהב"י והמאמר מרדכי ומגן גבורים הוכיחו מהרמב"ם דסבר ג"כ הכי ואף שאין להחמיר דיעבד עכ"פ לכתחילה מאוד יזהר בזה, ע"ש. וכבר אמרה הגמ' בברכות (דף ו' ע"ב) על הפסוק "כרום זלות לבני אדם" (תהלים י"ב) אלו דברים שעומדים ברומו של עולם ובני אדם מזלזלין בהם ופי' רש"י דברים שעומדים ברומו של עולם כגון תפילה שעולה למעלה. ווע"ע בזה בעוד יוסף חי (שם) שאחר שהאריך הרבה באזהרה ע"ז כתב: ולענין הלכה נראה דאף על גב דמשום חשש ברכה לבטלה לא לחזור לא על זה ולא על זה, וכמו שכתב הגאון פמ"ג (א"א ס"א) ש"כ, הנה צריך כל אדם הפוסק להזהר דבר זה מאוד מאוד להיות נזהר בשני דברים אלו, ובפרט בעבור לשון תחנונים. ובעוונות הרבים רבים נכשלים בזה, ובאמת הוא דבר מפורש במשנה ובגמרא, ורוב גדולי האחרונים סבירא להו שלא יצא ידי חובתו בתפילה וצריך לחזור. וה' יתברך ברחמייו יעזרנו על דבר כבוד שמו, עכ"ל.

אם משמיע תפלתו לאזינו

כתב מרן (סי' ק"א ס"ב) "לא יתפלל בלבו לבד אלא מחתך הדברים בשפתיו ומשמיע לאזניו בלחש ולא ישמיעי קולו, ואם אינו יכול לכוין בלחש מותר להגביה קולו, וה"מ בינו לבין עצמו אבל בצבור אסור דאתי למטרד צבורא" ע"כ. וכתב הרמ"ב (סי' ק"ס ס"ה) שיש שכתבו דצריך לחוש לדברי הוזהר שאף לכתחילה לא ישמיע לאזינו, אבל המ"א כתב שאין ראיא מזהוהר, וכ"כ בבאור הגר"א דאף דעת הוזהר הוא כהש"ע, וכ"כ שארי האחרונים שטוב יותר לכתחילה שישמיע לאזינו, ובדיעבד לכו"ע אם אמר בלחש כל כך שאפי' לאזינו לא השמיע יצא כיון שמ"מ הוציא בשפתייו, ע"ש. הנה רבינו חיים וויטאל זצ"ל כתב בעו"ת שלא ישמיע אף לאזניו וזה היפך מה שכתב מרן בש"ע וכך כתב מרן בבדק הבית בשם הוזהר וכתב וראוי לחוש לו, אם רואים שהרבינו בזהו שאין להשמיע אפי' לאזנו, וכ"פ הפר"ח והביאו הרב חיד"א להלכה בספרו ברכי יוסף (סי' ק"א אות ג') ובספרו קשר גודל (סי' י"ב אות ב'), וכן בספרו מחזיק ברכה (סי' קמ"א) לאחר שהביא לדברי הרב יהודה עייאש זצ"ל בספרו מטה יהודה שכתב שישמיע לאזינו בתפילה כתב שדברי הפר"ח עיקר לחוש לדברי הוזהר גם בתפלה וביאור מרן עצמו בבדק הבית, וכתב וכבר הופיע רוח הקודש בבית המדרש מייסוד רבינו האר"י זצ"ל שכתב שגם בתפלה צריך שלא ישמיע לאזניו ומי יבא אחרי המלך, וסיים שאין זה אלא דוקא למישרים אורחותם כי שיה וכי שיה להם לכלכל את דבריהם במשפט האורים, אמנם להמון העם תיסגי שלא ישמיעו לאחר והנח להם לישראל כי לא נאמרו כל השעורים האלו אלא למצניעיהם לסדרי בירוריו והוו זיהירין ואת צנועים כהמה, ע"ש בדברי קדשו. וע"ע שם בסיומן תקצב (אות ז'), וכ"כ הכף החיים (סי' ק"א אות ט') בשם השלמי צבור, הנוה שלום והשע"ת ע"ש, וסיים בשם השע"ת שהכל תלוי אם יכול לכוין, ע"ש. ורבינו יוסף חיים זצ"ל בספרו בן איש חי (ש"ר פ' משפטים ה"א) הביא לדברי המהר"ח זצ"ל בעולת תמיד שלא ישמיע לאזנו, ובספרו עוד יוסף חי (פי' משפטים ה"א) כתב וז"ל "ואנא עבדא אמניא, אם ידע אָנְשׁ בנפשיה שיוכל לכוין היטב ולא יבלע בפיו אותיות מן התפלה אם לא יהא משמיע לאזניו אין הכי נמי יעשה זאת כמו שכתב הגאון חיד"א, שלא ישמיע לאזניו, אבל אם לא יוכל לכוין היטב וכל שכן היכא דחושש שיבלע אותיות אם לא ישמיע לאזניו אין הכי נמי ישמיע לאזניו דוקא ולית לן בה. ושמעתי דעטרת ראשי הרב מור אבי זצ"ל היה דרכו להשמיע לאזניו שובע עלה בדעתו לשנות ממנהו ולא היה משמיע לאזניו והיה קשה להדבר הזה והנה אחד ירא שמים אמרו לו בחלום שיאמר להרב מור אבי זצ"ל שיחזור לנהוג כמנהגו הראשון להשמיע לאזניו ובא החולם הזה והגיד לו וכן עשה" עכ"ל.

המתפלל בביתו אם מותר להשמיע קולו

איתא בירושלמי (ברכות פ"ד הלכה א') "רבי יונה כד הוה מצלי בכנישתא הוה מצלי בלחישה וכד הוה מצלי גו ביתיה הוה מצלי בקלא עד דילפון בני ביתיה צלותיה מיניה" ע"כ. הנה הטור (סי' ק"א) פירש עד דילפי מיניה בני ביתיה שהוא היה עושה לתכלית זאת, ופירש עד כלשון כדי. ומרן בב"י (סי' ק"א) כתב על זה שאינו יודע מה הכרעה בין שהרי להאמר אפשר לפרש שהיה מגביה קולו עד שהיה נמשך מזה במקרה דילפי מיניה בני ביתיה, דאע"ג דתניא המגביה קולו בתפילתו הרי זה מנביאי השקר הא איתמר עלה דאם אינו יכול לכוין בלחש מותר והוא שלא יאא בציבור ורבי יונה שלא בציבור הוה, והביא שכן פירשו ר' יונה והרא"ש, ע"ש. והנה הרמ"א הביא לדברי הטור בהגה (סעיף ב') שאם משמיע קולו בביתו כמתתפלל כדי שילמדו ממנו בני ביתו מותר. אמנם מרן השמיט דין זה, וכתב הרב חיד"א בספרו ברכי יוסף (סי' ק"א אות ד') שמרן השמיטו מחמת שרבינו יונה והרא"ש פי' פרוש אחר בירושלמי (וכנ"ל) ע"ש. והביאו הכף החיים (סי' ק"א אות י"ד), לפ"ז לדידן דנקטינן כדעת מרן אין להתיר להשמיע קולו בתפלתו כדי שילמדו ממנו בני ביתו.

שיש להתפלל בר"ה ויוה"כ בלחש

כתב מרן (סי' ק"א ס"ג) "יש אומרים שבראש השנה ויום הכפורים מותר להשמיע קולם בתפלה אפילו בצבור" עכ"ל. וכ"כ מרן בהלכות ראש השנה (סי' תקפ"ב ס"ט) שכן נוהגין. וכתב המ"ב (ס"ק י"א) לדברי המ"א (ס"ק ד') שכתב שלפי טעם הוזהר משמע שאסור להגביה קולו, ומסיק דיותר טוב להתפלל בלחש אם יכול לכוין, וכתב המ"ב שכן הרבה האחרונים, ע"ש. מבואר בדבריו שאם אינו יכול לכוין בלחש יתפלל בקול רם גם בצבור. אמנם היות וכל גדולי האחרונים העתיקו לדברי הוזהר, וכבר אסף דבריהם הכף החיים (סי' ק"א אות ט"ו וסי' תקפ"ב אות ז') שכ"כ הפר"ח, המחזיק ברכה, החיי אדם ועוד פשט המנהג בירושלים עיר קודשנו שאין לומר שום תפלה בקול רם בכל זמן ועידן, וכמו שהעיד הכף החיים (סי' ק"א אות ט"ו). וכיום כך פשט המנהג בכל קהלות הספרדים. ע"כ הדד דירא דר"ה ויוה"כ כשאיר ימות השנה שאין להתפלל בציבור בקול רם גם מי שאינו יכול לכוין בתפלתו. (ואל תקשה לי מדברי הכף החיים בסי' תקפ"ב הנ"ל שכתב שאם אינו יכול לכוין שרי. שכבר ציין על זה לדלעיל בסי' ק"א אות ט' ששם כתב לדברי האחרונים שאם אינו יכול לכוין בתפלתו ללא השמעת קולו לאזנו וכדברי המהר"ח זצ"ל ישמיע קולו לאזנו וכדעת מרן בש"ח, אבל לא ישמיע קולו לאחרים, ודו"ק).

שאסור לישב מאחורי המתפלל

כתב מרן (סי' ק"ב ס"א) שאסור לישב בתוך ד' אמות של מתפלל בין מלפניו בין מן הצדדים, ע"ש. א"כ דעת מרן להתיר לישב מאחורי המתפלל. אמנם הסכימו גדולי האחרונים לאסור לישב גם מאחורי המתפלל וכדעת הרמ"א שם בהגה. כ"כ השיירי כנה"ג, וכ"כ הרב חיד"א בספרו קשר גודל (סי' י"ב אות מ"ב), וכ"כ הרב אליעזר אפאפו בספרו חסד לאלפים (אות א'), וכ"כ רבינו יוסף חיים בספרו בא"ח (ש"ר פ' יתרו אות ו'), וכ"כ הכף החיים (סי' ק"ב אות ד') בשם האחרונים, וכן הוא במהריק"ש בהגהות ערך לחם.

שמותר לישב ברחוק ד' אמות מלפני המתפלל

פסק מרן בסתם (סי' ק"ב ס"א) שמותר לישב ברחוק ד' אמות מלפני המתפלל וכו', וסיים שיש מי שאומר שכנגדו אפי' כמלא עיניו אסור, ע"ש. המ"ב (ס"ק ט') הביא שהפר"ח פסק כהדעה הראשונה שגם לפני המתפלל סגי ברחוק ד' אמות, וששאר האחרונים כתבו להחמיר כהדעה השניה, ע"ש. הנה אף שכתב הכף החיים (אות י') שיש לחוש לכתחילה היכא דאפשר לדעת השניה וגם היכא דלא אפשר עכ"פ צריך להחזיר פניו, ע"ש. נראה שכ"ז לכתחילה דמעיקר הדין כבר כתב הבא"ח (ש"ר פ' יתרו ה"ו) שהמנהג כהסברא הראשונה.

שאין לעבור כנגד המתפלל בכמלא עיניו

כתב מרן (סי' ק"ב ס"ד) "אסור לעבור כנגד המתפללים בתוך ד"א דזוקא לפנייהם אבל בצדיהם מותר לעבור ולעמוד, ע"כ. דע שדעת הוזהר הקדוש (פי' חיי שרה דף קל"ב) שהפניו אסור כמלא עיניו, ולדדיין ולאחוריו אסור תוך ד' אמות דזוקא (דז"ל הוזהר הקדוש יומאן דצלי אסיר למעבר ארבע אמות סמך ליה, ואוקמה להני ארבע אמות לכל סטר בר לקמיה" ע"כ. והבינו האחרונים שלפניו היינו כמלא עיניו) הביאו המ"ב (ס"ק י"ז) בקצרה, ע"ש. הנה הבא"ח (ש"ר פ' יתרו ה"ז) כתב שבדאי שצריך להזהר כחומרת הוזהר הקדוש, אך בשעת הדחק כגון שהעובר הולך להתפלל או לדבר מצוה וצריך למהר כתב שאז יש לסמוך על סברת מרן ז"ל. והביא דבריו הכף החיים (סי' ק"ב אות כ"ז), וכ"כ האור לציון (ח"ב פ"ז הכ"א) ע"ש. לפ"ז מה שכתב המ"ב (סי' ק"ב ס"כ) ל' להתיר לפסוע ג' פסיעות כשעומד לפני המתפלל אם כשיפסע לאחוריו לא יבא לתוך ד' אמותיו, לאור האמור יש להזהר שלא לעשות זאת וכדעת הוזהר הקדוש.

שאומר רבון העולמים שאחר ההפחה ואח"כ חוזר למקומו.

כתב מרן (סי' ק"ג ס"ב) "בקש לצאת ממנו ריח מלמטה ונצטער הרבה ואינו יכול להעמיד עצמו הולך אחוריו ארבע אמות ומוציא הרוח וממתין עד שיכלה הריח ואומר רבון העולמים יצרתנו נקבים נקבים חלולים חלולים גלוי וידוע לפניך חרפתנו וכליתמנו חרפה וכליתנה בחיינו רמה ותולעה במונתו וחוזר למקומו וחוזר למקום שפסק" ע"כ. וכדעת הרמב"ם שקודם אומר רבון העולמים ורק אח"כ חוזר למקומו. והמ"ב (ס"ק ו') כתב שהחיי אדם הסכים לדעת הסוברים דיחזור למקומו קודם הרבון, וכדעת הטור. הנה הרב חיד"א בספרו קשר גודל (סי' י"ב אות ל"ג) פסק כדעת מרן וכ"כ הרב מרדכי כרמי זצ"ל בספרו מאמר מרדכי (סי' ק"א אות ב') לקיים דברי מרן, ע"ש. וכ"כ החסד לאלפים, וכ"כ הכף החיים (סי' ק"ג אות ג') בשם האחרונים. וכתב שם הרב חיד"א שלא יאמר בפיו אלא יהירה נוסח זה וכמש"כ האליה זוטא (אות א') בשם השל"ה.

שח במזיד באמצע תפלתו

כתב מרן (סימן ק"ד ס"ו) "אם שח בתפלה דינו לענין חזרה כדין ההפסקות האמורות בסימן זה" ע"כ. והובא במ"ב (ס"ק כ"ה) ובבה"ל (ד"ה "דינו וכו'") מחלוקת פוסקים לגבי אם שח במזיד, שי"א שחוזר תיכף לראש התפלה אפי' בשיחה מנוטטת, וי"א דלא שנא בין שוגג למזיד, ונשאר בזה המ"ב בצע"ג, ע"ש. הנה מרן בב"י (סי' ק"ד ד"ה "כתב הר"ד אבודרהם") כתב בשם ה"ר דוד אבודרהם בשם ה"ר גרשון בר' שלמה שכתב שאם שח בתפלה צריך לחזור לראש ה"ל כ"ל י"ח ברכות ככרבה אחת דמו, וכתב מרן על דבריו שאין כן דעת הפוסקים ושאע"פ שיש לחלק דהני הפסקות הוו ברשות דאנוס הוא וע"כ צריך להפסיק אבל הך הפסקה דרבינו גרשום היא שלא ברשות שא"צ להפסיק אלא מאליו בשאט נפש הזיד והפסיק, אפ"ה כתב מרן דאינו ענין לחייב לחזור לראש, ע"ש. א"כ מרן ס"ל שגם במזיד אם לא שהה כדי לגמור את כל התפלה חוזר לתחלת הברכה שפסק בה, אמנם הקשו הב"ח והפר"ח מלקמן בסי' ק"ד סעיף ז' שפסק שם מרן שאם הפסיק במזיד ובמתכוין חוזר לראש. וגמרו אומר דפסקיו תתרי אהדדי. וע"כ פסקו הב"ח והפר"ח דאם שח במזיד חוזר לראש התפלה. וכ"ד עוד כמה אחרונים הביאים בהב"ל נוס' אמנם מצאנו כמה נביאים המתנבאים בסגנון אחד ומחלקים בין כששיניה בשם התפלה במזיד שמיירי מרן בסי' ק"ד שחוזר לראש לבין שח שיחת חולין שמיירי מרן כאן בסי' ק"ד שכל שלא שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש הברכה. כ"כ העולת תמיד הביאו הרב מרדכי כרמי בספרו מאמר מרדכי (סי' ק"ד אות ד') והסכים לדבריו, וכ"כ מדנפשתי בספר חיד"א בספרו ברכי יוסף (סי' ק"ד אות ד'), וכ"כ מדנפשתי הרב יצחק טייב זצ"ל בספרו ערך השלח (סי' ה"א אות ב') וקרי יעליה דעת מינה מחריב בה דלאוו בת מינה לא מחריב בה, (כך אומרת הגמ' בזבחים דף ג' ע"א לגבי חטאת ששחטה לשם עולה פסולה, שחטה לשם חולין כשרה, דמינה מחריב בה דלאוו מינה לא מחריב בה, פי' עולה הוא מין קדשים כששחט החטאת לשם עולה פסולה דדבר שהוא מינו מועיל בו לעקור את שמו, אלא חולין שאינו מין קדשים לא מחריב בה ואין שום נתפס על הדבר לעקור שמו ממנו, ע"ש. והפתגם שמואל לנזון דידן, קמה א - אם הפסיק בתפילה שהוא מין התפילה מחריב בה וצריך לחזור לראש התפלה, ואם הפסיק ב-לאו מינה פי' בשיחת חולין שהיא אינה ממין התפילה לא מחריב בה ולא הוי הפסק וחוזר לראש הברכה). וכ"כ בשמם הכף החיים (סי' ק"ד אות ל"ג) והביא שכה"ג תירץ בחידושי הגהות וכן מסקנתו ז"ל, ע"ש.

דין השומע קדיש באמצע תפלתו

כתב מרן (סי' ק"ד ס"ז) "אינו פוסק לא לקדיש ולא לקדושה אלא ישתוק ויכוין למה שאומר שי"ץ ויהא כעונה" ע"כ. (ומיירי כשהשי"ץ מכוין להוציא דאי לאו הכי לא מהני, עיין עוד יוסף חי פרשת משפטים סעיף ו'). כתב המ"ב (ס"ק כ"ז) לגבי קדיש שישתוק ויכוין עד יתברך, ע"ש. אמנם דעת רבינו האר"י (שער הכונות דרוש קדיש דף ט"ו) שצריך לענות בקדיש עד תיבת דאמירן בעלמא ולא עד יתברך, וכ"כ השלמי צבור, וכ"כ הבא"ח (ש"ר פ' שמות אות ו'), וכ"כ הכף החיים (סי' נ"ו אות ל"ג). לפ"ז כתב (סי' ק"ד אות ל"ח) שה"ה לכאן שצריך לשתוק ולכוין עד דאמירן בעלמא.

שהה בתפלה כדי לגמור את כולה

מרן בב"י (סי' ס"ה) הביא שלש שיטות לגבי שהה בתפלה או בק"ש וכדומה כדי לגמור את כולה. דעת התוס', הרא"ש וסיעתם, בין במגילה בין בתקיעת שופר בין בק"ש בין בתפלה אם שהה מחמת אונס, שלא היה המקום ראוי לקרות או אונס אחר ושהה כדי לגמור את כולה צריך להתחיל מראש, ואם שהה שלא מחמת אונס חוזר למקום שפסק, וכ"ז הרשב"א בשם הראב"ד, וכ"פ הרמ"א בהגה (סי' ס"ה ס"א) וסי' ע"ח ס"א) לגבי ק"ש, (אמנם לגבי דבר שהוא מדרבנן לבד מתפלה כתב הד"מ (סימן תכ"ב אות ה') בדעת הטור שפוסק כדעת הר"ף והרמב"ם שגם כשהשה מחמת אונס אין לחזור לראש, וכך הבינו המ"א (סימן תכ"ב ס"ק ט') המאמר מרדכי (סימן תכ"ב אות י') והבה"ל (סימן ס"ה ד"ה "קראה דרוגין") ובמ"ב (סימן תכ"ב ס"ק

הרב חיים פרזון - כולל "אליבא דהלכתא" רמת בית שמש

עבר את שבט ביקורתם של רבני בית ההוראה שע"י ישיבת "אהבת שלום"

שינויים בפסיקה לשיטת רבותינו הספרדים זיע"א מהנפסק בספר משנה ברורה

כ"ה) בדעת הרמ"א עצמו מדלא הגיה כלום על דברי מרן שכתב (סימן תכ"ב סעיף ה') דיניי הלל "אם הפסיק בו ושהה אפילו שהה כדי לגמור כולו א"צ לחזור לראש". והלבוש, הב"ח, והא"ר פליגי על הרמ"א וס"ל שבכל דרבנן צריך לחזור, וכתב המ"א לגבי הלל שהמחמיר יחזור לקרותו בלי ברכה. וע"ע בבה"ל (שם) דעת הרי"ף והרמב"ם שאין חילוק בין אונס לרצון אלא בין ק"ש ושאר דברים לתפלה, דבק"ש במגילה בתקיעת שופר וכדומה בכל ענין אם שהה כדי לגמור את כולה אינו חוזר לראש, ובתפלה בכל ענין אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש התפילה. דעת רבינו יונה ז"ל בשם רבני צרפת דאפי' בתפלה אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר למקום שפסק ואפי' כשהשה מחמת אונס, ע"ש. הנה מרן פסק בב"י (סי' ס"ה וסי' ק"צ) ובש"ע (סי' ס"ה ס"א, וסי' ק"ד ס"ה) כדעת הרי"ף והרמב"ם. הקשו האחרונים ממה שכתב מרן עצמו בב"י (סימן צ') לגבי היה עומד בתפילה והשתין תינוק בבית הכנסת ויצא מבית הכנסת שכתב הרוקח שאם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש, וסיים ע"ז מרן בבדק הבית (שם) וז"ל יולפי מה שפסקתו בסימן ס"יה בשם קצת פוסקים שאפילו שהה כדי לגמור את כולה אין חוזר לראש אינו צריך לצאת מבית הכנסת" ע"כ. וזה תמוה שנראה שמרן מצוין לדעת ר' יונה בשם רבני צרפת דאפי' בתפלה אינו חוזר לראש, והרי מרן שם פסק כדעת הרי"ף והרמב"ם וכנ"ל. הרב מרדכי כרמי זצ"ל כתב בדברי מרדכי (הנדפס בספר מאמר מרדכי סי' צ' אות כ"ט) שיש טעות סופר בדברי מרן בבדק הבית ובמקום מ"ש שם ולפי מה שפסקתי בסי' ס"ה בשם קצת פוסקים כתב שצריך לגרום ולפי מה שכתבתי בסי' ס"ה בשם קצת פוסקים וכו'. ולפי ביאורו דעת מרן בכל גווני בשהה בתפלה כדי לגמור את כולה שחוזר לראש. העולת תמיד (סי' צ' צ' אות כ"ח) כתב בדעת מרן לגבי היה עומד בתפלה והשתין התינוק דאפי' שהה בתפלה כדי לגמור את כולה א"צ לחזור לראש, וכנראה ששלמך כן מדברי הבדק הבית הנ"ל. כלאורה קשה שהרי מרן פסק כדעת הרי"ף והרמב"ם וכנ"ל. הנוה שלום (אות כ"ח) תירץ דס"ל להעולת תמיד שמה שפסק מרן בסי' ק"ד ס"ה דאם הפסיק כדי לגמור את כולה חוזר לראש היינו אם הפסיק בדיבור אבל אם הפסיק בשתיקה לא הוי הפסקה. והביא שחילוק זה כתבו מרן ז"ל בב"י (סימן ק"מ) בשם ה"ר גרשום בר שלמה. וכן הסכים הכף החיים (סי' צ' אות קמ"ט וסי' ק"ד אות כ"ח). ורבינו יוסף חיים בספרו בא"ח (ש"ר פ' וראה ה"ז, ופ' משפטים ה"ח) פסק ללאורה כדעת הרמ"א, שכתב לגבי ק"ש אם שהה מחמת אונס כדי לגמור את כולה צריך לחזור לראש, אבל אם הפסיק שלא מחמת אונס כי אם ברצונו שאם היה רוצה היה יכול לקרות אז אפי' אם שהה זמן רב ואפי' הפסיק בדבור אין צריך לחזור אלא למקום שפסק. וכן לגבי הפסיק בתפלתו כתב שאם ההפסק היה מחמת אונס, ושהה כדי לגמור את כל התפלה מראשה לסופה הרי זה חוזר לראש. אמנם מורי ורבותי חכמי ורבני בית ההוראה שע"י הישיבה הקדושה חברת אהבת שלום ביארו לי שאין עדת הבא"ח כדעת הרמ"א אלא שחשש לדעתו, ולכן בק"ש כתב שיחזור שהרי אין הפסד אם יחזור אך לא במיד דברכות, ובתפלה גם כן חשש לדעת הרמ"א משום סב"ל ולכן כתב שלא יחזור אלא כי מחמת אונס. ושמאשאלתי את פיהם כיצד יש לנהוג לענין דינא, השיבו לי שנראה להכריע כדעת הבא"ח. והנה לפי דבריהם אלו מש"כ הבה"ל (סימן ק"א ד"ה "והאידינא") לגבי העומד בתפלתו אצל אתה גבור ונזכר שלא כיון באבות שימתין על השי"ץ שיאמר ברכת אבות ויכוין לצאת וכשיגיע השי"ץ לברכת אתה גבור יתחיל בעצמו, ע"ש. הנה היות שההלכה כדעת מרן רק שחוששים לדעת הרמ"א א"כ בשלמא למ"ב שפוסק כדעת הרמ"א אין חשש אם בכהאי גוונא שהה כדי לגמור את כולה דדחי הוי במזיד. אלא לדידן לדעת מרן צריך לחזור לראש, ואה"נ בדיעבד לא יחזור לראש דחשים לדעת הרמ"א אלא שלכתחילה אין לעשות כן אלא אם רואה ששוהה הרבה לפני שיגיע לשעור כדי לגמור את כולה ומשיך תיבות אתה גבור וכו' ויגמור תפלתו וכדעת הח"א שהביא שם הבה"ל. ווע"ע בחסד לאלפים (סימן ק"א אות א') ובשו"ת אור לציון (ח"ב עמוד ס"ח) שפסקו כוותיה שישמירך תפילתו, אלא שכתב האור לציון שמ"מ טוב שיחזור ולהתפלל על תנאי נדבה ויתנה קודם תפילתו שאם אינו צריך לחזור ולהתפלל תפילה זו תהא תפילה זו לשם נדבה, או שיקבש משלתי הציבור שיכוין להוציאו ידי חובתו בתפילת החזור.

מה מקרי חידוש

כתב מרן (סי' ק"ז ס"א) "אם מסופק אם התפלל חוזר ומתפלל ואינו צריך לחדש שום דבר אבל אם ברי לו שהתפלל אינו חוזר ומתפלל בלא חידוש, וע"י חידוש חוזר ומתפלל בנדבה כל הפעמים שירצה חוץ מתתפלל מוסף שאין תפוללים אותה בנדבה" ע"כ. וכתב הרמ"א בהגה (סעיף ב') וז"ל "וי"א דלא מיקרי חידוש אלא אם נתחדש אצלו דבר שלא היה צריך אצלו קודם לכן" ע"כ. הנה מקור דין זה בגמ' (ברכות כ"א ע"א) "ואמר רב יהודה אמר שמואל התפלל ונכנס לבית הכנסת ומצא צבור שמתפללין אם יכול לחדש בה דבר יחזור ויתפלל ואם לאו אל יחזור ויתפלל" ע"כ. וכתב ע"ז הטור (סימן ק"י) בשם הרא"ש שלא ביריא ליה שפיר פירושא דהאי מילתא כי מי הוא זה שאינו יכול לחדש דבר באחת מכל הברכות לרפואה או לפרנסה או לתלמודו, ושנראה לו אם יכול לחדש פירוש אם נתחדש אצלו דבר שלא היה צריך לבקש עליו קודם, ע"ש. אמנם מרן כתב ע"ז בב"י (ד"ה "ומ"ש רבינו וא"א ז"ל") שלא מצא דבר זה לא בפסקים ולא בתשובות ושלא ראה מי שפירש כן. וכתב שמה שהקשה מי הוא זה שאינו יכול לחדש דבר באחת מכל הברכות, לאו קושאית היא דיש כמה בני אדם שאינם יודעים לומר אלא התפלה השגורה בפי כל אדם, ע"ש. א"כ משמע שמרן לא ס"ל כדעה זו שהיה הראמ"א. וכ"כ הפר"ח (סי' ק"ז אות ב') לדחות סברא זו אמנם לא מטעמיה דמרן אלא טעמו דלאו קושיא היא כיון שהאדם המוסיף דברים בתפלה במה שאינו רגיל לומר מטריד, וכמו שאמרה המשנה (ברכות כ"ח ע"ב) "ר"א אומר העושה תפלתו קבע את תפלתו תחנונים", ובגמ' (כ"ט ע"ב) "מאי קבע א"ר יעקב רב מאי ארזי אמר רבי אושעיא לא ידע שכן הרג"ז דומה עליו כמשוי, ורבנן אמרי כל מי שאינו אומרה בלשון תחנונים, רבה רוב יוסף דאמרי תרווייהו כל שאינו יכול לחדש בה דבר, א"ר זירא אנא יכילנא לחדושי בה מילתא ומספתינא דלמא מטרידינא". וכן הביא לדברי הירושלמי "א"ר יעריא כל זמן דהוה עבד כן הוינא טעי". וכתב שכל זה מבואר שלא כדעת הרא"ש ושאינ לסמוך עליו בידי הבה"ל בדברי הכף החיים (סי' ק"ז אות ט"ז) והביא שכן הרג"ז (אות ג') לא הביא דעה זו. א"כ למסקנא כל אדם שיכול לחדש דבר באחת מכל הברכות לרפואה או לפרנסה או לתלמודו, וכמו כן אין החידוש גורם לו ליטרד ולא לחזור למקום שפסק יכול להתפלל תפלת נדבה, כ"ז מדינא דגמרא. ובזמנינו שאין מתפללים נדבה וכמש"כ הח"א (כלל כ"ז אות י"א) נפקא מינה למידי דמספקא ליה אם התפלל או דה"ל ספיקא דדינא דיכול להתפלל בתורת נדבה כדי לצאת ידי כל הדעות וכמו שכתבו האחרונים, (חסד לאלפים. אות ג', יפה ללב אות א', רוח חיים, בא"ח ש"ר פ' משפטים אות ט"ז ואות כ"ב, וע"ע בבה"ל ד"ה "אם הוא מסופק") וכדכתבו האחרונים שאביאם לקמן שכתבו שגם המסופק, כשחוזר נכון שיחדש דבר בתפלתו. (מ"מ גם לדבריהם אם לא יכול לחדש בה דבר פירוש שיטרד אם יחדש בה דבר יתפלל נדבה ללא חידוש דרק לכתחילה חשו לדעת הב"ח בדעת רב האי גאון שבעי חידוש. ולא לעיכובא).

המסופק אם התפלל וחוזר ומתפלל אם מחדש דבר בתפלתו

כתב מרן (סי' ק"ז ס"א) "אם הוא מסופק אם התפלל חוזר ומתפלל ואינו צריך לחדש שום דבר" ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק ב') הטעם שכשמתפלל על הפסק אין צריך חידוש דאין לך חידוש גדול מזה שיצא ידי ספיקו, ע"ש. הנה הב"ח (סי' ק"ז) כתב בבאורו השני בדעת רב האי גאון שאפי' בספק התפלל צריך לחדש דבר בתפלתו. וכתב ע"ז בספר כף החיים (אות ד') שנכון לחוש לדבריו דליכא שום חששא אם מוסיף דאפי' בתפלת חובה אם רצה להוסיף מוסיף כדאיתא בריש סימן קיט. וכ"כ החסד לאלפים (אות א').

המנהג וטעמו

האם ירים רגליו כששומע קדושה באמצע שמו"ע

שו"ע סי' ק"ד סעי' ז': אינו פוסק לא לקדיש ולא לקדושה אלא ישתוק ויכוין למה שאומר ש"ץ ויהא כעונה. וכתב הגאון רעק"א בהגהות לסי' ק"ט: וכשהגיע ש"ץ לקדושה אפשר דיכול להגביה רגליו לקפוץ עם הציבור להראות נפשו כאילו אומר עמהם קדושה, עי' פרישה. ובתשובת מהר"א אסאד כתב אחר שהביא דברי החולקים: אבל מקורו הערה המג"א שם בתנחומי פ' צו וז"ל שם ובשטים יעופף וכו' מכאן תקנו ז"ל לעוף אדם על רגליו בשעה שאומר שליח ציבור קדוש קדוש קדוש ה' צבאות וכו' עכ"ל, הנה לא כתב בשעה שאומר קק"ק וכו' אלא בשעה שאומר ש"ץ קק"ק וכו' לכלול גם יחיד העומד בתפילה שאינו מפסיק לענות עם הש"ץ אלא שותק ושומע ומכוין למה שאומר ש"ץ קק"ק ה' צבאות צריך הוא ג"כ לעוף על רגליו. וכן מוכח בהרד"א ד' ל"ה שכתב וז"ל ונהגו לנענע עצמן בקדושה וסמך לדבר וינועו אמות הסיפים מקול הקורא, וכתב ותשאני רוח ואשמע אחרי וכו' כלומר כשהיית שומע הקדושה כאילו רוח היתה נשאה אותו וכו' עכ"ל, הרי דהתנועה לעוף היה לקול השמועה כדכתיב קרא ולא על האומר דוקא. ובספר מקור חיים כתב: ונ"ל דמ"מ ידלג בקדושה קצת. אמנם בספר פכות תמרים סוכה דף ל"ח ד"ה תוספות ד"ה שמע כתב: ולעשות הדילוג כשישמע הקדושה בלי עניית קדוש וכן השחיה במודים בלי עניה דמודים הוא זרות גדול ואין נכון לעשות כן וכו'. וכן כתב בספר בית יעקב וכן כתב בא"ח פרשת תרומה אות ו': ואם היחיד שמע קדושה באמצע תפילתו במקום שאינו יכול לענות קדושה לא ידלג הדילוגים עם הציבור אפילו בשתיקה אלא עומד ושותק ומכוין דעתו אל הש"ץ לשמוע ממנו. ובספר אז נדברו ח"ב סי' ס' אות ו' כתב: לענין אם ידלג על רגליו בזמן שמיעת קדוש, הנה שומע כעונה שייך רק על מה שאומר הש"ץ ולא על מה שצריך לעשות כגון השתחוואות ופסיעות, אבל בזה יותר טוב למנוע כיון שאין זו אלא מנהג ויש לחוש להפסק יותר.

איזה פסוקים בקדושה צריך לשמוע כששומע קדושה באמצע שמו"ע

כתב בספר חיי משה בסי' ק"ד סעי' ז': כתב במג"א (סי' קכ"ה) בשם ספר יש נוחלין (פרק א' אות י"ג-י"ד בהגה) שהעומד בשמו"ע ושומע קדושה מש"ץ צריך לשמוע ולכוין רק לעיקר הקדושה שהוא נעריץ' וכו' לעומתם וכו' ובדברי קדשך וכו' אבל בשעה שאומר הש"ץ שאר נוסח הקדושה שמוסיפין בשבת יכול להמשיך סדו התפילה ואין בזה הפסקה מאחר שהיא מעניני התפילה. ועיין במ"ב (סי' קכ"ה ס"ק א') שיש אומרים שימלוך וכל שכן לעומתם וכן ובדברי קדשך אינם מעיקר הקדושה. ובספר הליכות שלמה פרק שמיני סעי' ל"ח כתב: השומע קדושה במקום שאסור לו להפסיק ישתוק בעת אמירת הפסוקים קדוש וברוך בלבד אבל בעת אמירת נקדש, אז בקול וכדו' אינו צריך לשתוק. ועיין בספר אשי ישראל פרק ל"ב סעי' ט"ז בהערה נ"ג שכתב: עיין כה"ש סי' קכ"ה ס"ק א' דכשעומד בתחנונים שבסיום התפילה עונה בקדושה אף "ממלון" וא"כ אפשר שה"ה הכא ישתוק גם ב"ימלון", וכן משמע בערוה"ש סי' ק"ד סעי' י"ג דשותק עד אחר ימלון והוכיח כן מרש"י בסוכה. ועיין קיצור הלכות המועדים להגר"ש דבילצקי שליט"א דיני שחרית לר"ה הערה י"ח שהקשה עליו, וכתב בשם ספר אז נדברו שצריך להפסיק ג"כ לאמן של האל הקדוש, וכתב שם עוד בשם הגר"ח קנייבסקי דברור שגם לכל הקדושה אם רוצה מותר לו להפסיק בתפילתו כדי לשמוע אך אינו חייב.

האם צריך לכוין כששומע הקדושה

כתב בספר שיח הלכה סי' כ"ה ס"ק ע"ז: כתב במ"ב בסימן קכ"ה סק"ד דבשעה שעונים קדושה יש לכוין לקדש את השם יתברך ויכוין לקיים הפסוק ונקדשתי בתוך בני ישראל, ובספר תורת הבית כתב החפץ חיים זצ"ל במאמר עת לעשות וז"ל: ולדעת הזוהר מקיימין בזה כשאומרים קדיש וקדושה מצות עשה של ונקדשתי בתוך בני ישראל עכ"ל וכו', ויש לעיין במקום שאינו יכול לענות לקדושה וכגון הכא בין הנחת

הגאון רבי שמחה בונם ולדנברג זצללה"ה

כוונה במודים
סימן ק"א
סעיף א' משנ"ב ס"ק ג' ויש פוסקים דגם מודים חשוב כאבות לכתחילה
עי' בספר קהלות יעקב בברכות סימן כ"ו מ"ש עפ"י"ד הרוקח וספר חסידים שבלא כיון באבות, שיכון במודים ויוצא בזה עי"ש.
לעבור כנגד המתפלל: - לש"ץ אחר תפלת לחש - לענות קדיש וקדושה
סימן ק"ב -
סעיף ה' בשו"ע אסור לפסוע ג' פסיעות
עי' שו"ת מהר"ש גרמין זצ"ל שכ' דגם הש"ץ לא יפסע אלא יתפלל חזרת הש"ץ (ויפסע אח"כ).
עי' בא"א לבעל דע"ק לענין לעבור לענות קדיש וקדושה - ועיין בהגהות המהרש"ם לא"ח החדש. ובדע"ת מ"ש שבספר יד אליהו סימן ו' ס"ל דאסור, ורק אם אין לו מנין בלעדו מותר.

בענין כשהתפילה מופסקת להפסיק לדבר שבקדושה וכדו'
סימן ק"ג
סעיף ב' במ"ב ס"ק ה' ואומר רבון. בתוך התפלה דהא מופסקת ועומדת כבר עי' הרוח ולפיכך יכול להפסיק נמי ולומר דבר זה באמצע (ורש"י).
בספר עמק ברכה ערך תפלה אות א' הביא ששמע בשם הגדול ממינסק שאמר דאם שכח דבר שמחזירין אותו בתפלה כגון ששכח יעו"י שהדין לחזור לרצה, מותר לו להפסיק לענות כל דבשב"ק קודם שמתחיל רצה. והביא רא"י ממש"כ רש"י דאומר כן בתוך התפלה דהא מופסקת ועומדת כבר עי' הרוח ולפיכך יכול להפסיק נמי וכו' הרי דאם התפלה כבר מופסקת שוב מותר להפסיק יותר וכמ"כ כאן. ובעמק ברכה דחה דבריו יעו"י.ש. והגאון הרב זצ"ל כתב לדחות באופן אחר וז"ל:
גם בשם צ"ע דיתכן דדברי רש"י הנ"ל הם רק נתינת טעם למה שתקנו חז"ל לומר תפלה זו אע"ג דהוי הפסק תוך התפלה, ע"ז כתב דכיון דכבר מופסק תקנו תפלה זו מחמת כבוד השכינה שצריך להתנצל על הפסק מכוער, אבל לענין שאר דברים שבקדושה, מסתבר דגם שם אסור לו לענות.
בענין לצאת י"ח כשצריך לנקביו, ובעומד באמצע תפלתו
סימן ק"ד
סעיף ז' ביאור הלכה ד"ה ויהיה כעונה. ויש לעיין למנהגו דס"ל דאע"ג דשומע כעונה אינו כדבור ממש. אם אחד היה צריך לנקביו בשעה שחברו הוציאו בתפלתו אם יצא.
א. צ"ע דלכאורה במקום שבעינן שיהא כעונה לגבי צורך יי"ח. בהכרח הרי הוי ממש כעונה. וא"א לחלק בזה בין יי"ח לבין אסור תפלה כשצריך לצרכיו - וכן אם עומד נגד ערוה. וקממתבאר ביו"ד סי' א' בש"ך שם (ס"ק ל"ז). ורק כאן שאני, שהנידון לערוה קדיש וקדושה, שאם נאסור לו לשמוע יפסיד לגמרי וכשישמע אין בזה יי"ח כמו באופן מה שמחויב בפרט, כתפלה

תש"י לתש"ר וכן העומד באמצע שמו"ע ושומע קדושה דצריך לשתוק כדאיתא בשו"ע סי' ק"ד ס"ז אי ג"כ יש לכוין כוונה זו של ונקדשתי דלכאורה יוצא ידי המצוה מדין שומע כעונה וכדמבואר במ"ב כאן בשם הט"ז סק"ו וכו"ה במ"ב סי' ק"ד ס"ק כ"ח בשם הב"י ומשמע דהשתיקה כענייה לענין לצאת י"ח, אולם מאידך מוכח דלא מקיים בזה המצוה בשלימות דהרי הבא לביהכ"נ והציבור כבר התחילו שמו"ע אסור לו להתחיל שמו"ע אי יודע שלא יסיים תפילתו לפני קדושה כדאיתא בשו"ע סי' ק"ט ס"א אע"ג שיוכל לשתוק ולצאת מדין שומע כעונה וכפי שהוכיח כן המ"ב בסי' נ"ד ס"ק י"ב וא"כ צ"ע בזמן ששותק ושומע אי יש לכוין כוונה זו של קיום מצות ונקדשתי, תשובת מרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל: נראה דצריך ודאי לכוין אע"ג שזה לא במקומו ולא כ"כ בהידור, ואפי' הכי המתאחר לא יתחיל בשביל ההידור הזה.

האם צריך לשמוע דוקא מהחזן

כתב בשו"ת לבושי מרדכי או"ח סי' י"ז: ומ"מ נלפע"ד דיתקן מה שבידו לתקן אם א"א ללמד לומר עם הש"ץ בקול רם עכ"פ יכוין למה ששמע מפי אנשי הציבור העומדים סמוך לו, ואם כי אין מכוין להוציא מ"מ הא ישנם כמה דעות דלמ"ד מצוה אינה צריכה כוונה אין צריך לכוון להוציא ומ"מ אמרינן שומע כעונה כמ"ד בסוכה דף ל"ח, ועי' בסי' קצ"ג, קצ"ז, וסי' רי"ג, רי"ט, ואם כי קי"ל בסי' ס' מצוות צריכות כוונה היינו לחומרא כהר"ף והרמב"ם אבל הא כמה מן הראשונים דס"ל אין צריכות כוונה כמ"ש המג"א סי' תפ"ט דרק מספקי' לחומרא, ועוד י"ל דבאונס כזה קי"ל הרהור כדיבור דמי כמ"ש בתשובות מהר"ם שיי"ק באו"ח סי' מ"ב דבכגון דא חשיב אונס לענין הרהור כדיבור דמי עי"ש. ועיין בספר קיצור הלכות המועדים להגר"ש דבילצקי שכתב כן בשם המאירי בברכות י"ג. ועיין בקיצור שלחן ערוך סי' י"ח סעי' י"ד שכתב: בתפילת שמונה עשרה לא ירמוז בעיניו ולא יקרוץ בשפתיו ולא יראה באצבעותיו, ואינו פוסק אפי' לקדיש וקדושה וברכו אלא ישתוק ויכוון למה שאומרים השליח ציבור והציבור ויחשב לו כעונה לענין זה שיוצא וכו'. ועיין בספר הרוקח סי' שכ"ז אות ט' שכתב: פר"ח ורבינו שלמה ואבי ריה"ק ורבתי פסקו המתפלל לא יפסיק לענות יהא שמיה רבא או קדיש או ברכו אלא ישתוק לשמוע "הציבור" כשעונין וכו', ולי נראה דאין לשתוק לשמוע מפי הציבור שאם היה שומע מפי השליח ציבור היה יוצא וכו' אבל ביחיד עד שיתכוין שומע ומשמיע. ועיין בכף החיים סי' ק"ד ס"ק ל"ו שכתב: מיהו אם הוא מתפלל רחוק מן הש"ץ ואם ישתוק לא יוכל לשמוע היטב מהש"ץ כדי לכוון למה שאומר או שהש"ץ אינו מבאר דבריו היטב בכדי שיוכל השומע לכוין אליו מילה במילה, או מתפלל עם המכוונים שהש"ץ מאריך הרבה בקדושה בשביל הכוונה דיש חשש שנקרא הפסק בתפילה, או אם המתפלל מכוון ואם יפסוק יש חשש שיתבלבל באיזה כוונה נ"ל דא"צ לשתוק שיש לסמוך בזה על סברת האומרים דאין להפסיק. ובאגרות משה או"ח חלק ג' סי' צ' כתב ובאחד שעומד באמצע התפילה שצריך לשתוק כשאומר הש"ץ קדושה צריך לשמוע כשאומר הש"ץ בעצמו דתרי קלי לא משתמעי ובפרט כשכל הציבור אומרים ביחד ולכן יש להנהיג שהש"ץ יאמר הקדושה בקול רם אחר שיאמרו הציבור בעצמו כדי שישמעו אלו שעומדים באמצע התפילה, ולשמוע מאחד מהציבור שעומד אצלו ושומע מה שאומר לא יצא אם לא שידיענו קודם התפילה שיכוין להוציאו כי לרמזו לו בתפילה אסור, אבל מהש"ץ יוצא אף שבזמנינו אין הש"ץ מוציא מ"מ כיון שנתקן להוציא הוי סתם דעתו לעשות כהתקנה שהוא ממילא כנתכוין להוציא אם יש לאחד צורך לצאת אף שהוא אינו יודע מזה.

אם שמע כבר קדושה או ישמע האם צריך להפסיק

כתב בספר חיי משה סי' ק"ד ז"ה ישתוק ויכוין: נראה דאם שמע או ישמע אח"כ אין צריך לשתוק ולשמוע, עי' מ"ב סי' ק"ט סוס"ק ה'. [שכתב במ"ב לגבי הנכנס לביהכ"נ ומצא ציבור מתפללין אם יכול להתחיל ולגמור קודם שיגיע ש"ץ לקדושה או לקדיש יתפלל ואם לאו אל יתפלל וכתב במ"ב ואם שמע קדושה או ברכו או שידע שישמע

וכדו'. ע"כ אמרינן דתהא יציאתו לחצאין שיהא לו זכות מצוה, ולא כהפסק. (ולפי"ז הי' אפ"ל שמה ששמע בעת תפלתו לא יעלה לו לקדושה וקדיש של חיוב - עי' לעיל סי' כ"ה סעי' י"ג. ולקמן סי' ק"ט מ"ב ס"ק ה'. ואפ"ל שלגבי חיוב זה, יצא גם בזה) - משא"כ חיוב פרטי כתפלה או קה"ת לא - ואולי קה"ת שאני שסגי בשמייעה. וצ"ע בזה, עי' בה"ח סימן קמ"א.

ואולי גם אם לקריאת התורה סגי בשמייעה, מ"מ לא אריך להפסיק באמצע תפלה, ושאני איש"ר וקדושה דהוו מעין תפלה - ועיין צל"ח בברכות דף כ"א.

ולענין נשיאת כפים יתכן דסגי בשמייעה - ועכ"פ כשעומד אחר הטוב שמך לכאורה מותר, ושפי"ד. כי שם הוי מקומה (עי' אמרי יושר בהנהגת מרן החזו"א זצ"ל).

ב. וגי' תמורה דהא משמע כאן דאם הוי כדבור ממש לא יצא. והיינו כיון דאסור. א"כ הרי באמת בנצרך לנקביו אסור גם בהרהור. וא"כ יהא איך שיהא גדר ההוצאה כאן, מ"מ הרי דואי יש איסור ואיך יוצאינו (א. ה. יעוין מש"כ בזה הגאון הרב זצ"ל בקובץ תורני צהר, קובץ ח' - אהל ברוך. אלול תש"ם. בארוכה).

חיובי נשים בתפלה (מתוך מענה שהשיב למי ששאלוהו ע"ז למעשה)
סימן ק"ו
א. ב"משנה ברורה" נפסק לעיקר הדין נשנים חייבות להתפלל תפלת "שמונה עשרה" (ופטורות מתפלת ערבית) - ובתפלת מוסף יש דעות אם לפטור או לחייב) אולם יש דעה שנשים יוצאות ידי חובתן ע"י תפלת בקשה אפילו עי' פעם א' ביום. ובכל נוסח שהוא, וראוי שתהא מסודרת עי' אמירת שבח בתחילה. ואח"כ בקשה ולבסוף אמירת הודאה (כעין תפילת שמו"ע, אשר ג' ברכות ראשונות הם אמירת שבח - ואח"כ כל הברכות האמצעיות עד "רצה" הם בקשות, ולבסוף ג' ברכות אחרונות מרצה עד הסוף הם אמירת הודאה) - ועל סמך דעה זו, הוא מה שיש נשים שמקילות בחיוב התפלה של שמונה עשרה. אך כאמור לעיקר הלכה נפסק שחייבות בתפלת שמונה עשרה שחרית ומנחה (לדוגמא סדר תפלה קצרה באופן הנ"ל) - ברוך אתה הקל הגדול הגבור והנורא (בלי הזכרת השם - וזו היא אמירת שבח) - יהי רצון מלפניך שיבינה ביהמ"ק במהרה בימינו ותן חלקנו בתורתך (זו היא בקשה) מודה אני לפניך מלך חי וקים וכו' (זו היא אמירת הודאה).
ב. כיון שאסור לאכול ולשתות קודם התפלה - ע"כ, גם הנשים הנוהגות להתפלל "שמונה עשרה", אולם אם אוכלות או שותות (אפילו קפה עם חלב או עם סוכר בתוך הכוס) לפני שמתפללות "שמונה עשרה" - רצוי, שיקדימו לכל הפחות תפלה קצרה כעין הנוסח הנ"ל. אשר בזה לכל הפחות יצא שלפי הדעה המקילה כנ"ל. לא אכלו ושתו לפני התפלה.
ג. ומאידך. בשב"ק. אשר אחר אמירת תפלה יש חיוב קידוש - ולפני התפלה מותר רק לשתות מים או קפה ותה בלי חלב וסוכר - א"כ כשרצונן לשתות קפה עם חלב וסוכר או לאכול מזונות - ע"כ אחר אמירת תפלה קצרה כנ"ל עליהן לקדש (ועל כן לא נשנהגים לסמוך לקדש ולהבדיל על כוס קפה א"כ אפשר לעשות זאת על כוס הקפה אשר עם חלב וסוכר. אך צריך להשתדל שהכוס אל תהא חמה מאוד, כדי שתוכל לשתות שיעור של המשקה, אשר

הרב אליהו ננס כולל "אהבת שלום" י-ם

אח"כ אין צריך להמתין]. ועיין בספר אשי ישראל פרק ל"ב הערה מ"ט שכתב: ויל"ע בכל זה אם כבר שמע קדושה, ברכו, קדיש, או שידע שישמע אח"כ אם גם יפסיק עיין מ"ב סי' ק"ט ס"ק ה'; ואולי ה"ה הכי. ועיין בספר לקט הקמח החדש סי' ק"ד ס"ק כ' בסוף לגבי אחד שאינו יכול לשמוע הש"ץ רק הקהל שכתב בכף החיים שלא ישתוק, כתב: ובפרט מי ששמע פעם אחת קדושה, דילע"י אם מחוייב לשתוק ולשמוע דחיוב קדושה רק ב' פעמים ביום, למאורי אור (פי' לדעת ספר מאורי אור) רק פעם א' ביום ולכן [כתב] לא יפרוס במנחה לומר קדושה כשנתאחר. ובספר אז נדברו חלק ב' סי' ס' כתב נראה דהסברא פשוטה דאם כבר שמע באותו היום קדיש וקדושה שאין להפסיק לכ"ע שהרי אינו חמור מהדין המבואר בסי' ק"ט דמשמע שיש קצת חיוב בדבר אפ"ה אם כבר שמע א"צ להמתין. אמנם הגר"ח קנייבסקי בתשובה בסוף ספר אשי ישראל תשובה קל"ד כתב השואל, באמצע שמו"ע ששומע קדיש קדושה ברכו שצריך לשתוק ולשמוע האם יש נ"מ אם כבר שמע או עתיד לשמוע וכבסי' ק"ט ס"ק ה, תשובה: אין נ"מ.

האם צריך להפסיק לברכת כהנים

עיין אגרות משה או"ח חלק ד' סי' כ"א סוף אות ב' שכתב: אבל כשהוא באמצע שמו"ע אף שיש לו להפסיק ולשמוע ברכת כהנים אינו יכול לענות אמן וגם אינו רשאי לזוז ממקומו ולבוא נגד הכהנים. ועיין בקובץ מבכשי תורה חלק ג' עמ' ר"נ בשם הגרש"ז אויערבאך זצ"ל שכתבו: העומד בתפילת שמו"ע והגיע הש"ץ לברכת כהנים ישתוק ויכוין לברכתם כיוון דדעת החרדים שמצות עשה על בני ישראל להתברך מפי הכהנים, וגם בל"ז מותר להפסיק כיון שרוצה להתברך בברכת כהנים. ועיין בספר אז נדברו חלק י"א סימן מ"ח בהערות על ספר רבבות אפרים סימן ע"ג שכתב: וענין לכוון לשמוע נשיאת כפים באמצע שמו"ע דכבוד תורתו כתב דא"צ להפסיק ולשמוע ברכת כהנים דברכת כהנים אינו חשוב כמו עניית אמן וכו', זה תמזה, ופשוט הוא דצריך להפסיק וחייב יותר מעניית אמן כיון שמצוה לשמוע ולהתברך אף שבדיעבד במקום אונס גם עם שבשדות בכלל ברכה. ועיין בספר הלכה סדורה הלכות נשיאת כפים אות ז' שכתב: באמצע שמו"ע צריך להפסיק כדי לשמוע ברכת כהנים אבל לא יפסיק לעניית אמן אחר הג' פסוקים של ברכת כהנים ואחר ברכת אשר קדשנו, ואם הוא עומד מאחורי הכהנים אינו רשאי לזוז ממקומו ולבוא נגד פני הכהנים. ויש אומרים שהמתפלל שמו"ע מפסיק לשמוע ברכת כהנים דוקא אם המתפלל הגיע למקום ברכת כהנים אבל אם המתפלל עומד בברכה אחרת אינו מפסיק לשמוע ברכת כהנים (קובץ שבט הלוי חלק ז' בשם הגר"ש וואזנר שליט"א).

האם צריך להפסיק לקריאת התורה

עיין בספר אז נדברו חלק ד' סי' כ"ט שנשאל: האם אותם שהיו באמצע תפילה יכולים לאסוף כאלה עשרה ולקרות בתורה אח"כ עם הברכות, והשיב, ומדינא אם יש עשרה שלא שמעו קרה"ת (כלומר שלא התכוונו לצאת ולא שמעו) אפשר לעשות אח"כ מנין מיוחד לקרה"ת, אבל לדעתי לא כדאי לפרוש מהציבור שמתפללים והם יוצאים כמה שמפסיקים ושומעים באמצע שמו"ע, וכ"ז מפני סדרי הישיבה אבל לולא זה נראה דיותר טוב אם יש מנין לקרוא אח"כ בתורה. ועיין בספר מבכשי תורה בשם הגרש"ז אויערבאך חלק ג' עמ' ר"נ אות ס"ו: העומד בתפלתו והגיע הציבור לקרה"ת אסור להפסיק תפילתו כדי לשמוע הקריאה שזה הפסק גדול כ"כ שאין ראוי להפסיק באמצע התפילה, וא"צ להשלים אח"ז לשמוע הקריאה אלא אם רוצה בהידור מצוה. ועיין בארחות רבנו חלק ג' עמ' רט"ז שכתב: הגרח"ק שליט"א שאל את מרן החזו"א זצוק"ל אם שומע קריאת התורה בעוד שאומר תפילות מהתפילה אם יצא, וענה לו שיצא אבל אין לעשות כן.

נצרך לצאת בו חיוב הקידוש בבת אחת, ואח"כ לאכול מזונות כדי לקיים "קידוש במקום סעודה", כי אם לא אוכלת מזונות מתבטל הקידוש. ויוצא, ששתתה לפני קידוש)
ד. ברכות השחר חייבות (ברכת התורה - יש לזיזר שלא לומר דבר תורה בלי ברכת התורה).
ה. פסוקי דמזמרא היינו מברוך שאמר עד ישתבח יש חלוקי דעות אם לחייב נשים. וב"משנה ברורה" כ' לחייב - ואולם המאחר לבוא לבית הכנסת יש סדר דילוגים מה שאפשר לדלג בתוך פסד"ז - והדלוג הגדול ביותר הוא שאומר רק ברוך שאמר, אשרי וישתבח. - וע"כ אם מתפללת בסמוך לסוף זמן תפלה אשר אם תאמר כל פסוקי דמזמרא תאחר את זמן התפלה של "שמונה עשרה" - מוטב לדלג כנ"ל ולומר רק ב"ש אשרי וישתבח - כמו כן כשהזמן דחוק מאוד בגלל הטפול בבעל והילדים מוטב לעשות כן מאשר להפסיד את כל התפלה.
ו. ברכת יוצר אור עד יוצר המאורות, וברכת אהבה רבה - פטורות וכן בערב פטורות מברכות המעריב ערבים ואהבת עולם.
ז. קריאת שמע, מעצם הדין פטורות - אך כתוב בשו"ע שנכון הוא ללמד את הנשים שיקבלו עליהם עול מלכות שמים, ויקראו לכל הפחות פסוק ראשון של ק"ש.
ח. ברכת אמת ויציב, בבוקר, וברכת אמת ואמונה בערב - חייבות - בגלל שהם ברכות של הזכרת יציאת מצרים ובזה גם הנשים חייבות - וע"כ באופן שאין הרבה זמן ומדלגת על ברכות יוצר אור, ואהבה רבה ומתחילה בקריאת שמע תאמר גם ויאמר ה' אל משה וכו' אני ה"א אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים. ותמשיך באמירת אמת ויציב. - וכיון שיש חיוב להסמיך גאולה לתפלה היינו להתחיל "שמונה עשרה" מיד אחר סיום ברכת גאל ישראל - ע"כ תזהר מיד עם אמירת גאל ישראל להתחיל "שמונה עשרה" - ובערב, יש גם לומר ברכת "השכיבנו" אשר היא כהמשך לברכת אמת ואמונה - וע"כ בערב, הגם שפטורה מתפלת "שמונה עשרה" מ"מ תאמר ברכת אמת ואמונה, והשכיבנו. (וכדי שלא לשכוח כדאי להסמיך זאת לק"ש אשר קוראים לפני השניה, דהיינו כשמסיימת את פרשת שמע תאמר פסוק אני ה"א אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים וכו' ותמשיך אמת ואמונה. עד שומר עמו ישראל לעד).
ט. בעניני התפלה אשר אחר "שמונה עשרה" אין חיוב לנשים - וע"כ בשעה דחוקה תתפלל לכל הפחות תפלה שמונה עשרה בלי אמירת ברכת יוצר אור, אהבה רבה ובלי אמירת עניני התפלה אשר אחר "שמונה עשרה". היוצא, לפי הנ"ל - בשעה דחוקה ביותר - תאמר ברכות השחר, קריאת שמע, אמת ויציב, שמונה עשרה.
כשיש קצת יותר זמן - תאמר גם ב"ש עם פסוקי דמזמרה וישתבח - ולכל הפחות ב"ש, אשרי וישתבח.
וכשיש זמן יותר אפשר לומר ברכות יוצר אור, ואהבה רבה, אך כאמור אינה מחויבת בזה.
ובעבר חייבת רק בברכות אמת ואמונה והשכיבנו.
ובשבת רצוי להתפלל גם מוסף כיון שיש מחייבים - וכן בראש חודש. בתפלת מוסף (אך פטורה מאמירת הלל).

שי"ח הלכה

בחיידוש החזו"א שיכול לכוון אחר גמר הברכה למפרע

א. שאלה: ידוע שדעת מרן החזו"א שמי שסיים ברכת אבות ולא כיוון, וקיי"ל שכוונה באבות מעכבת, יכול עכשיו לכוון על כל הברכה שאמר כל זמן שלא התחיל ברכה חדשה שאחריה, ומועיל לו הכוונה של עכשיו למפרע שיחשב ברכה עם כוונה. ונסתפקו לפי"ז, איך הדין לענין פסוק ראשון של ק"ש, שגם כן הכוונה בו מעכבת, וכן בפסוק פותח את ידך שבאשרי שגם כן הכוונה בו לעיכובא, האם גם בזה לדעת החזו"א יכול לכוון אחר גמר האמירה על מה שכבר אמר כל זמן שלא התחיל את ההמשך של ק"ש ואשרי, או לא, וצ"ע.

תשובה: **הכל חד דינא, (דולה ומשקה עמוד ס"ט)**

[א"ה: עי' בספר שיח השדה למרן שליט"א ח"ג [ברכות דף יג:] שכתב שמדברי המ"ב נראה שחולק על החזו"א בזה ע"ש. ולענין הלכה למעשה, כתב לי מרן שליט"א, שיכול לסמוך על החזו"א. (והעידו שכך נוהג מרן שליט"א בשמירע בברכת אבות, למעשה).

חיוב תפילה באיש ואשה, כשיודעים שלא יכוונו בתפילתם

ב. שאלה: הנה באיש ידוע שגם כשיודע שלא יכוון בתפילתו מחייבים אותו להתפלל, [ולא פוטרים אותו מחיוב תפלה מחמת חסרון כוונה, אפי' שיש חלק בתפלה שהכוונה בו מעכבת], אבל יש לעיין לענין אשה, שכידוע דעת הרמב"ם שחיוב אשה בתפלה הוא רק פעם אחת ביום, ותפלה כל דהו של בקשה בעלמא, וא"כ אולי כשיודעת שלא יכולה לכוון בתפילה, [שהיא טרודה בעסקי הבית וגידול הילדים] נפטרנה מתפלה ונסמוך על הרמב"ם שתתפלל תפילה קצרה פ"א ביום.

תשובה: **תתפלל, (דולה ומשקה עמוד ס"ט)**

כוונה באבות, האם מעכבת כשרצה לכוון ונאנס

ג. שאלה: יש שמועה בשם אחד מגדולי ישראל שליט"א שחידש שהדין כוונה באבות שהיא מעכבת זהו רק כשלא השתדל לכוון, ואז אמרי' שמכיון שתפלה הוא עומד לכבוד המלך, א"כ זהו חוצפא לעמוד לפני המלך ולדבר אליו ולא לכוון לדברים היוצאים מפיו, ולכן הוא מעכב, אבל מי שהשתדל מאוד לכוון, ורק באונס לא כיוון שאין כאן חוצפא, בכה"ג אין הכוונה מעכבת, ויצא ידי"ח גם בלי כוונה, מה דעת מרן שליט"א על חידוש זה.

תשובה: **צ"ע אם מהני. (דולה ומשקה עמוד ע')**

חיתוך התיבות מול כוונה, סדר העדיפות

ד. שאלה: הנה יש ב' חיובים בתפילה, א' לומר את תיבות התפילה בשלימותן ולא לבלוע תיבות וחלקי תיבות, ב' חיוב כוונה בתפילה, לכוון בכל תיבה ותיבה היוצאת מפיו, והנה לכל דבר ודבר מב' דברים אלו, צריך שימת לב ומחשבה, שבלי שימת לב ומחשבה, א' האדם בולע מילים ותיבות וחצאי תיבות, ב' לא מכוון בכל תיבה ותיבה בתפילתו, ונסתפקו באופן שיודע בעצמו שקשה לו להתרכז בב' הדברים כאחד, מה יעדיף יותר האם להתרכז ולתת את המחשבה והדעת על כוונה, [אפי' שע"ז יפסיד שיבלע תיבות וחצאי תיבות], או שיתרכז ויתן המחשבה והדעת בחיתוך התיבות בשלימותן, [אפי' שע"ז יתמעט הכוונה בתיבות התפילה] וצ"ע.

תשובה: **ישתדל בשניהן. (דולה ומשקה, עמוד ש"ג)**

[א"ה: דכיון דשניהם חיוב גמור, אין לפוטרו מחיוב אחד מחמת חיובו השני].

כוונה להוציא השומעים בקדיש

ה. שאלה: הנה בחזרת הש"ץ קיי"ל, שצריך החזן לכוון להוציא את השומעים ידי חובתם (מדין שומע כעונה), שהתקנה מתחילתה כך נתקנה, שהחזן יוציא את אלו שלא יודעים להתפלל, וגם בזמנינו (שכולם מתפללים לבד) מ"מ נשארה התקנה כבתחילה, וצריך לכוון להוציא את השומעים, ונסתפקו איך הדין בקדיש האם גם צריך החזן להוציא את השומעים ידי חובתם, או לא, (ששמא קדיש כל חיובו הוא חיוב של הש"ץ, ולא חיוב כלל על הצבור, וא"כ לא צריך להתכוון להוציאם, וצ"ע).

תשובה: **אין חיוב, (תשו' דולה ומשקה כת"י)**

[א"ה: אולם שמעתי שיש במקצת מספרי הפסק, שכתבו, שיש להוציא הציבור בקדיש וצריך לברר].

בענין הגירסא ולמשומדים (במקום ולמלשינים)

ו. שאלה: בנוסחאות הסידורים שלפנינו, הגירסא היא ולמלשינים, אולם בסידורים ישנים שבזמן הראשונים, נמצא (ברוב סידורים) הגירסא ולמשומדים, וא"כ נראה שזוהי הגירסא המקורית, [ונשתנה מחמת הגלויות בין הגוים לגירסת ולמלשינים], וא"כ צ"ע איך ראוי להתפלל, האם ולמלשנים כגירסת הסידורים, או ולמשומדים כמו הגירסא הישנה.
תשובה: **כרצונך, (דולה ומשקה, עמוד ע')**

בענין אמירת שם השם בקמץ ובפתח (ומנהג הספרדים)

ז. שאלה: ההוגים שם השם של אדנות בפתח, האם צריך להורות להם לשנות לקמץ, מחמת שנראה כב' רשויות או לא.
והנה לספרדים יש מסורת בפתח, ומרן הסטייפלר זצוק"ל אמר שצריכים לשנות, איך מורים בזה.

תשובה: **העידו בשם מרן החזו"א שאמר שגם אלה שמתפללים בעברית, לא**

ישנו הברת השם, (דולה ומשקה, עמוד ש"ג).

[א"ה: הנה מרן החזו"א דיבר רק על דוברי עברית, אבל בספרדים יש שמועה שדעת מרן החזו"א שלא ישנו מנהגם, וכן כתב בספר אעלה בתמר מרן הגראי"ל שטיינמן שליט"א בשם החזו"א, אבל מרן הסטייפלער זצוק"ל באגרותיו סובר, שגם הספרדים צריכים לשנות, ובע"פ ביאר לי מרן שליט"א, שסברת מרן הסטייפלר זצ"ל הוא, שמכיון שחשש ב' רשויות הוא חשש חמור מאוד, לכן צריך להחמיר בזה אפי' כשיש מסורת]

חזן לחזור על קטע (כמה פעמים) לצורך ניגון

ח. שאלה: האם מותר לחזן לחזור על קטע כמה פעמים לצורך הניגון, או לא.

תשובה: **אסור לעשות כן, (תשו' דולה ומשקה, כת"י)**

[א"ה: וכן פירסמו בשם כמה מתשובות האחרונים לאיסור].

הוספות בתפילה לחזן, (בלחש ובחזרת הש"ץ)

ט. שאלה: קיי"ל שיחיד רשאי להוסיף בתפלתו בכל ברכה וברכה מעין אותה התפלה (כגון, בדעת על דעת, וברפאנו על רפואה וכל כיו"ב), איך הדין בחזן, האם יכול להוסיף בתפילתו תפילות נוספות בכל ברכה וברכה מעין הברכה, או לא, ואפי' אם נאמר שבקשות של יחיד לא נתיר בחזרת הש"ץ, (שמויעד לתפלה על הציבור), אבל יש להסתפק בתפלות על הציבור, אם רשאי להוסיף בכל ברכה וברכה מעין הברכה. וצ"ע.

תשובה: **בלחש יכול, (תשו' דולה ומשקה כת"י)**

[א"ה: משמע בתשובת מרן שליט"א ב' דברים א' שבקול אין מוסיף כלל גם לא הוספות של תפילות על הציבור. ב' שבלחש יכול להוסיף, והחידוש, שס"ד שכל תפלת לחש של חזן, הוא לצורך חזרת הש"ץ, ויאסר גם בלחש, קמ"ל].

בדין שקודם אמירת תחנונים נחשב שלא סיים תפילתו, איך הדין קודם אמירת הפסוקים של השם, (מהשל"ה)

י. שאלה: הנה קיי"ל בכמה וכמה דברים שנזכר קודם שסיים תפילתו, דהיינו קודם שסיים תחנונים, אין חוזר לתחילת התפלה, (רק למקום שטעה), וצ"ע איך הדין בסיים תחנונים, ורגיל לומר פסוקים של שמות אנשים, (שלא ישכח שמו לעתיד, מהשל"ה), ועדיין לא אמרם, האם גם כן גורם שלא יחזור לתחילת התפלה, שנחשב זאת שלא סיים תפלתו או לא, שנתפרסם מעשה ועובדא אצל מרן שליט"א, ששכח יעלה ויבוא בחוה"מ, ונזכר אחר תחנונים קודם אמירת הפסוקים של שמות אנשים, ופסק מרן שליט"א שאין צריך לחזור לתחילת התפלה, האם המעשה נכון, או לא.

תשובה: **נכון, (תשו' דולה ומשקה, כת"י)**

יא. שאלה: (המשך להנ"ל), מי שגמר תחנונים, ולא אמר פסוקים לשמות האנשים, האם אומר אמן, או לא, (לתשו' מרן שליט"א מקודם), ששמא נחשב שלא סיים תפילתו עדיין, וצ"ע.

תשובה: **להגר"א עונה, (תשו' דולה ומשקה כת"י).**

האם יכול לחזור על קטע בתפילה פעמיים כשיש בו שם השם

יב. שאלה: כשאומר קטע בתפילה שיש בו שם השם, ורוצה לחזור שנית על אותו הקטע בתפילה לצורך כוונה, האם מותר, או לא.

תשובה: **לא יחזור (תשו' דולה ומשקה, כת"י)**

[א"ה: והוסיף מרן שליט"א, שיעשה כמו החזו"א, (המובא באות א'), שיכוון עכשיו על מקודם].

באיזה נוסח ראוי לומר את הוספות תפילות לרפואה

יג. שאלה: קיי"ל שיכול להוסיף בקשות פרטיות בכל ברכה וברכה בענין אותה הברכה, וכשיש לו חולה ורוצה להוסיף בברכה רפאנו, בסידורים נדפס נוסח תפילה, ובמ"ב כתב נוסח אחר, איזה נוסח יבחר, (שבמ"ב הנוסח בקיצור: ורפא נא לפלוני בן פלונית רפואה שלימה בתוך שאר חולי ישראל, ובסידורים נדפס נוסח ארוך, יו"ר מלפניך ה' אלוקי וא"א, שתשלח מהרה רפו"ש מן השמים, רפואת הנפש ורפואת הגוף, לחולה וכו', ואיזה נוסח עדיף].

תשובה: **מה שרוצה (תשו' דולה ומשקה, כת"י)**

כיבוי פלאפון והעברתו לרטט, באמצע שמו"ע

יד. שאלה: מי שהתחיל שמו"ע ויש לו צלצול בפלאפון האם מותר לכבותו באמצע שמו"ע שלא יפריע לתפילה, ועוד צ"ע מי שמפחד שהפלאפון יצלצל ויפריע, האם מותר להעבירו לרטט באמצע שמו"ע, כדי שלא יצלצל בעתיד ויפריע, או שאסור.

תשובה: **אם מפריע מותר, (דולה ומשקה עמוד ע"א)**

ובעוד נוסח כתב: אם מפריע את התפילה מותר לכבותו, (דולה ומשקה עמוד ס"ט).

השבת אבידה באמצע שמו"ע, במעשה קטן

טו. שאלה: מעשה בראובן שעמד שמו"ע ליד שמעון, ונפל לשמעון הכובע מראשו, ולפני שנפל לרצפה תפסו שכיניו ראובן באויר שלא יפול לרצפה, (ויתכלךך ויתקלקל), האם עשה כדין להשיב אבידה במעשה כל דהו באמצע שמו"ע, או לא.

תשובה: **יפה עשה, (תשו' דולה ומשקה עמוד ע"א)**

תשובות הגר"ח קניבסקי שליט"א

עורך: הרב אברהם חיים שציגל - מודיעין עילית

כמה ספקות בענין פסיעות אחורי המתפלל

טז. שאלה: האומר קדיש וצריך לפסוע בסוף הקדיש, ויש מאחוריו מתפלל כיצד יתנהג עם הפסיעות.

תשובה: **יפסע מן הצד, (דולה ומשקה עמוד ע').**

יז. שאלה: הרוצה לפסוע אחר תפילתו כדי לשבת בתחנון, ויש מאחוריו מתפלל כיצד ינהג.

תשובה: **בשעת הדחק מתיירן בצדדים, כש"כ במ"ב, (דולה ומשקה שם).**

יח. שאלה: האם מועיל מחיצת לבود להתיר פסיעות אחורי מתפלל או לא.

תשובה: כן. (דולה ומשקה שם)

[א"ה: וצריך לדון בב' הטעמים של איסור פסיעות, כבוד שכינה, ושמפריע למתפלל, וצ"ע].

עניני תפילה הקשורים לסליחות ואלול

יט. שאלה: האם הוא לכתחילה להתפלל שחרית, ואח"כ לומר סליחות, כגון בשטיבלך שיש מנין אחר מנין, ורוצה להתפלל שחרית במנין זה, וסליחות אח"כ במנין הבא, האם הוא לכתחילה.

תשובה: **לא, (תשו' דולה ומשקה, כת"י)**

[א"ה: צ"ל הטעם שחלק מתקנת סליחות, הוא השכמה לסליחות, וזהו רק כשמקדימו לפני תפילתו ולא כשמאחרו אח"כ, ודו"ק].

כ. שאלה: לפעמים אומרים בי"ג מידות קל מלך, ארוך, ולפעמים קצר, מהו הטעם בזה, (שחלק כך וחלק כך).

תשובה: **כך הנהיגו, (תשו' דולה ומשקה כת"י).**

כא. שאלה: יש בסליחות פיוט, שחלקו עונים והשב שבות אהלי יעקב, ובחלקו עונים ושוב ברחמים על שארית ישראל, מהו הטעם בזה, (בזה שחלק כך וחלק כך).

תשובה: **לתפארת המליצה, (תשו' דולה ומשקה כת"י).**

כב. שאלה: כשבא לבית כנסת ומוצא ציבור שאומרים י"ג מידות האם יש לו חיוב לומר עמהם, או רשות, ונפ"מ להפסיק באמצע.

תשובה: **מצוה לומר, (תשו' דולה ומשקה כת"י).**

כג. שאלה: פ"א כתב לי מרן שליט"א שלכתחילה אין להוריד תפילין עד סוף התפילה, ואפי' שבמ"ב כתוב עד אחרי עלינו, מ"מ כבר נתבאר בספרי הרב חיים וויטאל שהיסוד בעלינו הוא ששם נגמר התפילה בנוסח ספרד, ובנוסח אשכנז צריך לחכות עד אחר קוה לכתחילה, כדי לסיים התפילה עם תפילין. ולפי"ז צ"ע איך הדין בימים אלו של אלול, שמוסיפים לדוד ה' אורי, האם נחשב חלק מהתפלה, וצריך לכתחילה להוריד התפילין רק אחר לדוד ה', או שאינו חלק מהתפלה, וצ"ע.

תשובה: **עד הגמר, (תשו' דולה ומשקה, כת"י).**

[א"ה: מבואר בתשו' מרן שליט"א שלדוד ה' אורי הוא חלק מהתפלה, וכן סובר מרן שליט"א לענין ברכו של שחרית וערבית שנתקן בסוף התפילה, שבימים אלו צריך לאומרם אחר לדוד ה' אורי, בין בשחרית ובין בערבית, שרק שם נגמר התפילה].

עניני תפילה הקשורים לראש השנה

כד. שאלה: כתוב במחזורים במוסף של ר"ה בקדושה בזה"ל: כתוב בספר נגיד ומצוה בשם האריז"ל שבתפילת מוסף בר"ה ויוכ"פ, בשעה שמאריך החזן בקדושה בתיבת איה מקום כבודו, ישאל אחד מג' דברים אלו, או עושר מופלג לעבודתו, או בנים צדיקים וחסידים וחכמים, או השגת רוח הקודש, עכ"ל, (ומודפס הנוסחאות של הבקשות האלו במחזורים), ונשאלה שאלה, האם יש לנהוג כך למעשה לבקש בקשות אלו, או לא.

תשובה: **מי שרוצה לבקש מבקש, (תשו' דולה ומשקה בע"פ)**

כה. שאלה: (המשך להנ"ל), מכיון שכתוב לבקש רק דבר אחד, א"כ איזה דבר יבחר לבקש, האם עושר, או בנים צדיקים, או רוח הקודש. וצ"ע.

תשובה: **מה שרוצה, (תשובת דולה ומשקה בע"פ)**

והוסיף מרן שליט"א, שאין כלל בעיה, שהרי יש שלוש מוסף, שיש בהם תפילת איה, שניים בר"ה, ואחד ביוה"כ, וא"כ בכל מוסף יתפלל על משהו אחר, ויזכה לכל השלוש דברים. עכ"ל מרן שליט"א.

[א"ה: ומבואר בדברי מרן שליט"א שאין עדיפות לחזור על בקשה אחת ג' פעמים, אלא יכול לבחור בקשה אחרת בכל פעם, ויש מעשה שנתפרסם מהגאון ר' שמשון פינקוס זצ"ל שאמר פעם לבנו בזה"ל: בגללך הפסדתי רוח הקודש שהתפללתי על בנים צדיקים וויתרתי על תפלת רוח הקודש, ולמרן שליט"א יכול להתפלל בג' תפילות על כל הג' דברים].

ע"פ בקשת מרן שליט"א

"אין להורות הלכה למעשה ע"פ התשובות"

עוד יוסף חי

בירור וליבון במשנתו של מרן ה"בן איש חי"

הודיעוהו באמצע התפילה שאונן הוא האם יפסיק מיד או יסיים

דין שאם התחיל להתפלל, ואח"כ נודע לו שאונן הוא, גומר את תפילתו. והוסיף שם דהוא הדין באדם שרצה לעשות צרכיו או לשמש בחדר שהיו בו ספרי קודש, ועשה מחיצה לפני הספרים, ובאמצע שהיה עושה צרכיו או משמש נפלה המחיצה, והעלה דאינו צריך להפסיק באמצע כיון שהתחיל בהיתר וכמש"כ הירושלמי והשו"ע גבי מנין עשרה שיצאו מקצתן. וכן ה"ה בשיירי מאכל הנדה, שהתחיל האיש לאוכלם שלא בפניה, ושוב באה האשה, מותר הבעל להמשיך באכילתו כיון שהתחיל בהיתר ע"ש. ועיין עוד בשו"ת רב פעלים ח"ב יור"ד סימן י"ט, וח"א או"ח סימן ה'.

ולכאורה יש לעורר, דדין התחילו בעשרה ויצאו חלקן דגומר, אין זה אלא ביצאו מקצתן ורוב העשרה נשאר, ואם היה טעם הדבר משום דכל שהתחילו בהיתר מותרים להמשיך, א"כ למה דוקא בנשארו רובם מותרים לגמור. [ואין לומר דזה"ל נשאר ההיתר גם ביצאו רובם כיון שהתחילו בהיתר, אלא דשוב ליכא שם ציבור, דבפשוטו גם ביצאו מקצתן ליכא ציבור]. ואולי טעם הדבר משום דרובו ככולו, ורק בעינן שמעיקרא יהיו עשרה כדי שיהיה רוב מכל. וכמפורסם בשם הגר"ח הלוי ז"ל, דדין רובו ככולו נאמר רק ברוב מתוך הכל, וכדין שתיית רוב כוס דמהני רק בשותה מכוס שלם. ועיין בכתבי הגר"ח [הוצאת מישור] סימן שפ"ב, ומועדים וזמנים ח"ג סימן רנ"ה, ובברכת שמואל יבמות סימן כ"א. ולפ"ז אין ראייה מזה לנידון דידן.

שוב מצאתי בשו"ת נוב"י מה"ק אה"ע סימן נ"ו דדין עשרה בפריסת שמע וקריאת התורה וכד', אינו לעיכובא, דאם היה לעיכובא אפילו בדיעבד, אין ביצאו מקצתן התירו לגמור, ואין יגמור זה לבטלה. א"ו שבדיעבד עלתה לו, אלא שלכתחילה הצריכו עשרה מפני כבוד קדושת השם, ובזה יש לומר שאם התחיל בעשרה גומר ע"ש. ולפ"ז נמי אין ראייה לנידון דידן. ובשלטי גיבורים סימן קמ"ג סק"ב כתב לבאר, דכיון שהיה שם עשרה שכניתיה שריא, וא"כ אף דיצאו מקצתן לא זהה השכינה ממקומה ע"ש. ור"ל דלהבאת השכינה בעינן עשרה, ואחר שבאה אינה מסתלקת באותו ענין כל שנשארו רובם. ואפשר דהוא דין מיוחד בשכינה, ואין הכרח מכאן לכל דבר שהתחיל בהיתר שמותר להמשיך. ואכתי צ"ע.

אולם ראיתי למהר"ם בן חביב בשו"ת קול גדול סימן ד' [ובנ"מ תשובות מהר"ם בן חביב סימן פ"ח] שכתב, דאדם שהתחיל להתפלל מנחה של ר"ח או של פורים מבעוד יום, יכול להשלים תפילתו בלילה ולומר יעלה ויבוא או על הניסים, דהכל הולך אחר ההתחלה. ויש להביא ראייה מהא דאיתא בירושלמי אין פורסין על שמע פחות מעשרה, התחילו ויצאו מקצתן, גומר. והיינו טעמא דהכל הולך אחר ההתחלה. והכי נמי בנידון דידן כיון שהתחיל להתפלל מנחה מבעוד יום, אף שכבר החשיך יאמר יעלה ויבוא או על הניסים ע"ש. הא קמן דביאר הא דירושלמי דלא כשני הדרכים הראשונות, אלא ביאר שהכל הולך אחר התחלת חיובו. אף אכתי צ"ע אם גם גבי איסורים י"ל דהכל הולך אחר ההתחלה וכמש"כ ברב פעלים.

חשש ברכה לבטלה אם יפסיק באמצע הברכה

ד. ובשו"ת מכתם לדוד יור"ד סימן נ"ד כתב דלשיטת רש"י והרמב"ם אונן אין מחויב במצוות אבל מותר במצוות, א"כ היכא דהתחיל בברכה מחויב להמשיך ולגמור ברכתו, שאם לא יגמור כיון דרשאי קעבר אל לא תשא נשמצאת תחילת ברכתו לבטלה. [ועוד דלרש"י שטעם הפטור משום עוסק במצוה, הכא קעסיק במצוות תפילה. וע"ע בחכ"א כלל קנ"ג ס"ה ובחזו"א

יסוד דין פטור אונן בתפילה
א. שו"ע סימן ק"ו ס"א. כל הפטורים מקריאת שמע פטורים מתפילה, וכל שחייב בקריאת שמע חייב בתפילה וכו'. ובשו"ע סימן ע"א ס"א כתב, מי שמת לו מת שהוא חייב להתאבל עליו, אפילו אינו מוטל עליו לקברו פטור מקריאת שמע ומתפילה, ואפילו רוצה להחמיר על עצמו ולקרות אינו רשאי. ואם יש לו מי שישתדל בשבילו בצרכי קבורה, ורצה להחמיר על עצמו ולקרות, אין מוחין בידו.

ומקור דין זה בגמ' ברכות דף י"ז ע"ב דתנן, מי שמתו מוטל לפניו פטור מקריאת שמע ומן התפילה ומן התפילין ומכל מצוות האמורות בתורה. ובטעמא דמילתא כתב רש"י ד"ה מי שמתו, שהוא טרוד במחשבת קבורתו ועוסק במצוה פטור מן המצוה. והתוס' ד"ה ואינו, הביאו בשם הירושלמי ברכות פ"ג ח"א דפטור משום כבודו של מת. א"נ מפני שאין לו מי שישא משאו. עוד מבואר ברש"י דאונן אינו מחויב במצוות אך הרשות בידו לקיימן. וכ"כ הרמב"ם בפ"ד מה' קריאת שמע ה"ז. אך התוס' הביאו בשם הירושלמי שם דאם רצה להחמיר אין שומעין לו. וכ"כ רבינו יונה ריש פ"ג (דף י' ע"א מדפי הרי"ף) והרא"ש פ"ג סימן א'. וכן נראה דעת השו"ע יור"ד סימן שמ"א ס"א וכ"פ המ"ב סימן ע"א סק"ז.

חקירת האחרונים אם יפסיק באמצע תפילתו

ב. והאחרונים הסתפקו באדם שהיה עומד באמצע תפילת שמונה עשרה או באמצע ברכת המזון, ובאו והודיעו לו שמת עליו מתו והוא אונן, האם צריך להפסיק באמצע תפילתו, או דכיון שהתחיל בהיתר מותר לו לסיים. ובשו"ת מוצל מאש ח"ב סימן כ"א נשאר בזה בצ"ע. ובשו"ת שבות יעקב סימן ז' כתב דיכול להמשיך בתפילתו, והוכיח כן מהגמ' ביומא דף י"ג ע"ב דתניא היה עומד ומקריב על גבי מזבח ושמע שמת לו מת, מניח עבודתו ויוצא דברי ר' יהודה, ורבי יוסי אומר יגמור. ופרש"י דמייירי בכהן הדיוט. ותוס' כתבו דכהן הדיוט מחלל עבודה. ולכן צ"ל דמייירי בכהן גדול וס"ל לרבי יהודה דאף דמדאורייתא מותר לו לעבוד, מדרבנן אסור ולכן לא יגמור. וכן פירש הרמב"ם פ"ב מהלכות ביאת המקדש ה"ו דבכהן גדול מייירי והלכה כרבי יוסי דיגמור. ויש לומר דכהן הדיוט שאיסורו מן התורה לא יגמור, וכהן גדול שאיסורו רק מדרבנן (וכש"כ התוס' בדעת רבי יהודה דגם כה"ג אסור בעבודה מדרבנן). יגמור. ולפ"ז בנידון דידן דהא דאונן לא יתפלל הוא מדרבנן, אם התחיל יגמור ע"ש. אולם יעויין בלחם משנה שם שהעלה בסוף דבריו בדעת הרמב"ם, דלרבי יוסי כה"ג שרי לעבוד גם מדרבנן, ואם כן ליכא מזה הוכחה לנידון דידן. ושו"ר בברכי יוסף סימן ע"א אות א' שעורר בזה. ועיין מה שהאר"ך בזה בשו"ת דברי שלום או"ח ח"א סימן ל"ג.

בראיית הרב פעלים מדין מניין עשרה שיצאו מקצתן

ג. ובשו"ת רב פעלים ח"א או"ח סימן ט' כתב להוכיח דשרי להמשיך בתפילתו, דהנה בירושלמי מגילה פ"ד ה"ד איתא, אין פורסין את שמע פחות מעשרה, התחילו בעשרה והלכו להן מקצתן, גומר. אין עוברין לפני התיבה פחות מעשרה, התחיל בעשרה והלכו להן מקצתן, גומר. אין נושאים את כפיהן פחות מעשרה, התחילו בעשרה ויצאו להן מקצתן, גומר. אין קוראים בתורה פחות מעשרה, התחילו בעשרה ויצאו מקצתן, גומר ע"ש. וכן פסק השו"ע או"ח סימן נ"ה סעיפים ב' וג' וסימן קמ"ג ס"א ע"ש. ומזה יש ללמוד בנידון

הוראת הלכה

א. כתב מרן (סימן צ"ב ס"א) היה צריך לנקביו אל יתפלל ואם התפלל תפילתו תועבה וצריך לחזור ולהתפלל, וה"מ שאינו יכול להעמיד עצמו שיעור הילוך פרסה אבל אם יכול להעמיד עצמו שיעור פרסה יצא בדיעבד, אבל לכתחילה לא יתפלל עד שיבדוק עצמו תחילה יפה, ע"כ. והמ"ב (ס"ק ב') הביא מחלוקת שי"א דדוקא לגדולים אבל לקטנים בדיעבד א"צ לחזור ולהתפלל, ויש חולקין. כיצד יש לנהוג לדינא.

תשובה: נקטינן שלקטנים אין צריך לחזור, וכ"כ הבא"ח (ש"ר פרשת משפטים סעי' ב'). והטעם נראה כיון שהאיסור להתפלל כשנצרך לנקביו הוא רק מדרבנן, וספיקא דרבנן גדול לקולא. ובאול"צ (פ"ז הט"ו) כתב שיחזור ויתפלל תפילת נדבה, ובתפילת מוסף או בשבת ויו"ט דלא שייך תפילת נדבה אינו חוזר מספק.

ב. סי' צ"ב ס"א היה נצרך לנקביו אל יתפלל ואם התפלל תפילתו תועבה, וברמ"א הוסיף וכל הנצרך לנקביו אסור אפי' בדברי תורה כל זמן שגופו משוקץ מן הנקבים. והמקור הוא מהגהות מיימוני בשם רבינו שמחה. והנה בשאר ראשונים לא הוזכר חיזוק זה ומרן לא הביא דבריו, ויש לדון בדעת מרן האם יש להחמיר גם בדת, בפרט דברמב"ם מבואר בטעם הדין דהנצרך לנקביו אל יתפלל משום דברים החופזים אותו בתפילתו דשייך דוקא בתפילת שמו"ע ולא בשאר דברים ואולי דעת מרן כוותיה.

תשובה: עיין אור לציון (פ"ז הט"ו) שהקל לספרדים דאזלי בתר הרמב"ם שלדעתו רק בתפילה יש לחוש. אמנם הרבה אחרונים כתבו להלכה שאסור גם בדברי תורה, (בא"ח ש"ר פרשת ויצא סעי' א', מהר"י קאשטרו בהגהו' על שו"ע שם, מהר"א אזולאי בהגהותיו ללבוש שם, חס"ל או"ג, מחב"ר סי' ג' או יט"ז). וכה"ח שם ס"ק ו' כתב בשם עו"ת דתפילה דנקט מרן לאו דוקא. וצריך לומר לפי"ז דמרן לא העתיק את ההגהות מיימוני משום שלא עסיק בהלכות ת"ת, או שמחמת פשיטותו אי"צ לאומרו, שמהסברא נראה דכשגופו משוקץ אינו יכול לקיים מצות ת"ת. וע"כ נראה פשוט דגם הנוהגים כדעת מרן יש להם להחמיר גם בדברי תורה.

ג. סי' צ"ב ס"ד בדין רחיצת ידיים לתפילה דצריך לרחוץ במים, ובפשטות נראה דאין דין נטילה בכלי דסגי ברחיצה, וכן מתבאר לכאו' לעיל סי' ד' לטעם הרא"ש בדין נטילת שחרית, וברצונו להתלמד האם יש מקום לנטילה בכלי דוקא, וירונו המורים ושכמ"ה.

תשובה: עיין בב"י סימן צ"ב שמשמע מדבריו דרק לענין ברכה אין מברכין, אבל כלי צריך. אמנם בשו"ע כתב בלשון צריך "לרחוץ" ידיו ולא כתב "ליטול" ידיו מזה דקדק באור לציון (פ' מ"ה אות כ"ד) שדעת מרן שאי"צ כלי, וכתב

הרה"ג שלום טוויל
בעמח"ס "פסקי בן איש חי"

או"ח סימן ט"ו סק"א]. ולשיטת התוס' והרא"ש כיון שאסור בתפילה, הוי אנוס על תחילת הברכה, אך אסור לו לסיים את הברכה. ולכן לענין דינא נראה דיגמור ברכתו אבל לא יתחיל ברכה אחרת. ואע"ג דלהרא"ש ודעימיה אסור להמשיך בברכתו, הו"ל ספיקא דדינא במילתא דרבנן, וקי"ל ספק דרבנן לקולא. ואע"ג דהשו"ע ביור"ד סתם כהרא"ש לאיסור, כבר ביאר הט"ז או"ח סימן ע"א סק"ג טעמיה דהשו"ע דלא מקילין בספק דרבנן אלא בדיעבד וא"א בענין אחר, אבל כאן למה נאמר לכתחילה דיעשה מעשה נגד אותו טעם של כבודו של מת, ולכן שב ואל תעשה עדיף. והכא דכבר התחיל בברכה חשיב בדיעבד וא"א בענין אחר, דאל"כ לרש"י והרמב"ם עובר בלאו דלא תשא על תחילת הברכה. הלכך כל כה"ג כדאי הם רש"י והרמב"ם לסמוך עליהם לסיימי אותה ברכה, אבל להתחיל ברכה אחרת אין לנו לעשות מעשה נגד פסק השו"ע ע"ש.

והנה מה שנקט בפשיטות דלשיטת רש"י והרמב"ם מחויב להמשיך אותה ברכה דבלא"ה עובר בלא תשא, נראה דהדבר תלוי במחלוקת ראשונים. דהנה הריטב"א חולין דף ק"ו ע"ב כתב, והנוטל ידיו לאכילה וברך על נטילת ידיו, ואחר כך נמלך ולא אכל עכשיו, אין בכך כלום ואין מחייבין אותו לאכול כדי שלא תהא ברכתו לבטלה, דהיא שעתא דעתו היתה לברך. וכן דנתי לפני מורי נר"ו והודה לדברי ע"ש. ומבואר דכל דבשעת הברכה מברך ע"ד לעשות, שוב לא הוי ברכה לבטלה. וא"כ ה"ה בנידון דידן דבשעת תחילת הברכה בירך על דעת להמשיך, אין איסור אם אח"כ ימלך ויפסיק באמצע ברכתו, וליכא משום לא תשא. אולם התוס' כתובות דף ע"ב ע"א ד"ה וספרה לה, כתבו, ואם תאמר אמאי אין הזבה מברכת על ספירתה כמו שמברכים על ספירת העומר, דהא כתיב וספרה לה לעצמה. וי"ל דאין מברכין אלא ביובל שמברכין ב"ד בכל שנה שלעולם יוכל למנות כסדר, וכן עומר. אבל זבה שאם תראה תסתור אין לה למנות ע"ש. ומבואר דגם אם מתחיל ע"ד לסיים ואח"כ התחדש סיבה שאינו ממשיך בברכתו, איכא איסור בדבר. ולפ"ז גם בנידון דידן שהתחיל לברך ע"ד לסיים, מחויב לסיים ברכתו. ונמצא שדבר זה תלוי בפלוגתת התוס' והריטב"א.

אולם יש לומר דאין מחלוקת כלל בין התוס' והריטב"א. דבנידון הריטב"א בשעת הברכה הוא בירך בתורת ודאי שבדעתו היה לאכול, ורק אח"כ נמלך בדעתו שלא לאכול, ולכן כתב הריטב"א דאין בזה איסור משום ברכה לבטלה. משא"כ בנידון התוס' גם בשעת הברכה האשה מברכת על הספק שאינה יודעת אם תראה ותסתור, ובכה"ג אסור לה לברך. ולפ"ז בנידון דידן דבתחילת הברכה בירך בתורת ודאי ע"ד להמשיך, לכ"ע ליכא משום לא תשא אם יפסיק באמצע ברכתו.

ונראה ליישב, דהנה הריטב"א שם כתב דלא הוי ברכתו לבטלה "דהא מכיון שנטל ידיו גמרה לה ברכת הנטילה שעליה הוא מברך". וכוונתו דברכת נט"י נתקנה על מצות נט"י, ומצוה זו הוא קיים בשלימות, ויוצא שהיה לברכתו על מה לחול ולא הוי ברכה לבטלה. ושאני מנידון התוס' שאם תראה תסתור את כל ספירתה למפרע, ויוצא שלא קיים מצוה כלל ונמצאת ברכתה לבטלה. ולפ"ז בנידון דידן לכ"ע אם יפסיק באמצע הברכה עובר משום לא תשא וכמש"כ המכתם לדוד. אולם בשד"ח אסיפת דינים מערכת ברכות סימן א' אות כ"ט משמע שהבין את דברי הריטב"א כפשטם, דכל דבשעת הברכה היתה שאינו לקיים המצוה, ליכא בזה משום ברכה לבטלה. ועמש"כ בשערי שלום (על פסקי בא"ח) ה' נדה סימן קצ"ה ה"ב ענף א'.

חכמי ורבני בית ההוראה

שע"י ישיבת "חברת אהבת שלום"

שאלות שונות בהלכות תפילה

שם דהלכה למעשה דלכתחיי יש ליטול בכלי אלא א"כ אין בידו אז יש לסמוך על מרן שאי"צ כלי.

ד. כתב מרן (סימן צ"ב ס"ט) הרוקק לא יתפלל עד שישהא ארבע אמות, וידוע שישנם שני סוגי ריקקה, יש רוק המלווה בליחה שנובע בדרך כלל אצל המצונן או החולה, וישנו רוק המצוי תמיד אצל כל אדם. ויש לשאול האם גם הרוקק רוק המצוי תמיד אצל כל אדם צריך לשהות ד"א, או דילמא מרן מייירי רק בסוג הרוק הראשון.

תשובה: מאחר והטעם הוא מפני שנראה שרוקק על מה שיאמר אח"כ, כמבואר בערוה"ש שם (ס"ק י"ג) עיי"ש, אין נפ"מ בין רוק המלווה בליחה לרוק רגיל.

ה. כשאדם צריך לפהק מתוך אונס שצריך להניח ידו על פיו שלא תראה פתיחתו, כמבואר בש"ע (סימן צ"ז ס"א), האם זה דין דוקא כשעומד בשעת התפילה או שזו מידת דרך ארץ שיש לאדם להתנהג בה בכל עת.

תשובה: בתפילה החיוב מצד הדין משום כבוד השכינה, ומצד מדת דרך ארץ יש לאדם להתנהג בה בכל עת שהרי אנחנו רואים שבנ"א מקפידים על כך. וכן משמע בתפארת שמואל על הרא"ש (סימן ט"ל) שכתב וז"ל, ואפי' שום אדם אינו רואה אותו מניח ידו על פיו משום כבוד השם, משמע שפשוט לו שבפני בני אדם צריך להניח ידו ממדת ד"א, וקמ"ל דבתפילה הוא מדינא משום כבוד השם.

ו. סי' צ"ד ס"ג כ' הרמ"א ומי שרוצה לקיים אמרם הרוצה להעשיר יצפין או להחכים ידרים מכל מקום יצדד פניו למזרת. ומבואר בדבריו דהצידוד לצפון או דרום היו בגופו, וראשו יצדד לכיוון המקום שבו צריך להתפלל, ובמ"ב סק"ב הביא שיטת רש"י איפכא דיעמוד לכיוון שבו צריך להתפלל ויצדד פניו לצפון או דרום וכ' ע"ז בשם פמ"ג וכן מנהגנו ונכון הוא. ויל"ע להיכן נוטה המנהג בזמנינו דמצינו מנהג הרבה אנשים לצדד גופם וכמש"כ הרמ"א (וכמו שהובא בב"י מכמה פוסקים), עוד מצינו ליש מי שאו' דצידוד לצפון או דרום הוא כגון בשעה שאו' אתה חונן ידרים להחכים ובברכנו יצפין בברכת הפרנסה (עי' בספר הליכות שלמה). וזה שייך רק בצידוד פניו ולא בצידוד גופו דאסור באמצע התפילה (כמבואר במ"ב שם) וא"כ לדעת הרמ"א הוא דכל התפילה מצפין או מדרים, ויל"ע בענין המנהג בזה. וירונו המורים המסילה אשר נעלה בה ושכמ"ה.

תשובה: כפי שהביא השואל הכריע המ"ב בשם הפמ"ג לנהוג כשיטת רש"י ויעמוד לכיוון שצריך להתפלל ויצדד פניו לצפון או לדרום.

פניני הלכה

הרב שמואל זלוטניק

כולל "אליבא דהלכתא" - מודיעין עילית

הוא הכל וכו', ולפיכך בברכה זאת האדם קרוב אל השי"ת ואז הוא לפניו, כי אין האדם כורע לפני המלך ואינו לפני המלך, אבל כאשר מתקרב אל המלך כורע לפניו. (מהר"ל, נתיבות עולם, נתיב העבודה פ"י).

גודל הזהירות בזה: מכל מקום נקוט מיהא, ובין תבין חומר שבו למי שאינו ממכון בברכה ראשונה, והיועצים דין זה יודעין לכוון ואין מכוונים עתידים לתלות את הדין, אוי לנו מיום הדין, לכן ראוי להתחזק ברוב עוז ותעצומות לכוון בברכה הראשונה, ומי שאינו בקי ילך אצל חכם, וילמדנו ברכה ראשונה, כדי שלא יכלם לעונה, * אשרי איש ירא את ה' (חסד לאומים, לר' אליעזר אפאס, בבעל הפלא יועץ) * נשים ענייני בתפלתן, ואר גרילים לומים, שאנו מתפללים באבל הרי אין זה אמת כלל, הן לא הגענו עדן לתפלה, וממילא שלא התפללנו והראיה, מדין מפורש, שמי שלא כון בברכה הראשונה כו', צריך לחזור ולהתפלל, אם כן, הרי זה ממש שאין תפלתו תפילה וכי ובאמת היינו אסורים לומר תפילות לגמרי, ורק בקושי התירו, למען לא נשכח ענין התפילה כל תפילה, דאם בשביל זה, שהקלו אותם פטפוט מילים, למען לא ישכח ממנו שם תפילה, נחמם בנפשנו, כי פטפוט מילים הלז יקרא תפילה, הרי זהו קלקול תורה בהשקפה, אשר יעל בפנינו דלתות העליה אל עצם התפילה. (מכתב מאליהו ח"ד).

שלא להשמיע קולו בתפלתו

מתפלת חנה שנאמר בה "רק שפתיה נעות וקולה לא ישמע"
 ילפי" (ברכות ל"א א') שאסור להגביה קולו בתפלתו, ונאמרו כמה
 טעמים בזה, גם בזוה"ק החמיר מאוד בזה וכ' דאם משמיע קולו
 נוטלים החיצונים חלק בתפלתו ח"ו, אמנם בתפלת ר"ה ויוה"כ כ'
 המחבר (סעי' ג') בשם "א' דמות. וברמ"א כ' דכן נוהגין, אך מ"מ
 יהיה שלא להגביה קולם יותר מדאי. ובפוסקים דנו בכמה אופנים
 אם ג"כ צריך להיות בלחש או יש להקל בזה.

טעטע'ס האַיסור: אבל צריך שתהיה בלחש, וכמו שלמדו מקראי דחנה דכתיב וקוקולה לא ישמע מכאן למתפלל שלא ישמיע קולו בתפלתו, והטעם להראות כי יחל הארץ כבודו, בפרט במקום המיוחד לתפלה כי הוא מוכן יותר, וכשהוא המרמיר שלו בתפלתו נראה כאילו אין הקב"ה שומע תפלתו בלחש, ושאין קדושת השמינה שופעת בבית הכנסת וגם במקום אחר, ולא די זה אלא שמראה שאין הקב"ה שומע קולו ממעונתו יתר כי יהיה כבודו חונה בשמים.

והוא אדם תועה מדרך השכל בזה בשני דברים. הא' שראוי להאמין אמונה שלילמה כי שכיתו שופעת יותר במקום זולת מקום כמו שכתבנו למעלה. והשנית כי גם בהיות האדם במקום שאינו מושפע כל כך מאותו ית', מצד היותו במקום טמא, עכ"ז ראוי שידע כי ה' ית' בוחן לבות וכליות בני אדם, של שכן מה שיבטח בשפתים ובלש (בית אלוקים להמבט"ס, שער התפלה פ"ו). • והנה היא מדברת על לבה וכו'. רק שפתיה נעות וקולה לא ישמע מפניו למתפלל צריך שתהא תפלתו בלבו ושפתיו נעות. והיא ממי למדה לעשות כן מהקב"ה שצוה שבמקום אשר תשחט העולה תשחט החטאת, למה מקום אחד לשחיטה, מפני כבוד הבריות, שעולה באה נדבה והחטאת באה על חטא, ואם היה המקום מיוחד לעולה לשחוט שם את החטאת, מיד ידעו הכל שחטאת היא זו והיו מלבינים של זה פנים. אבל עכשיו שנשחט החטאת במקום העולה, כסבורין העם שהיא עולה, ואינם יודעים בחטאו של זה. אמרה חנה כיון שהקב"ה חס על כבוד הבריות, אף אנו צריכין לחוס ולהתפלל כי תפלותינו בלחש, ואז אם יתוודה אדם תפלתו או ישאל צרכיו, אינו מתבייש שאין אדם יודע מה שבלבו. (ספר הפרדס לרש"י סימן נ"ו).

בפסוקי דזמרה: במ"ב כ' ואפי' בפסוד"ז טוב שלא להרים קול, כי הקב"ה שומע בלחש, לא כאותם המגביהים קולם יותר מדאי.

שליח ציבור: במ"ב, כ' ומ"מ נראה הדחזנים שמגביהים קולם כדי לעורר הכוונה ולהשמיע שפיר הדברים שפיר עבד, דעיקר תפלת ש"ץ נתקנה דוקא בקול רם, ואכן אותן שנושנים כן כדי להראות קולם ודאי עושים שלא כהוגן, • ובכ"ח כ', לכן יש לגעור בחזנים שמגביהין קולם ביותר ממה שצריך להשמיע לציבור, כדי שיענו איש"ר וברכו ואמנים, כסבורים דשפיר עבד, והיא עבירה חמורה. (ב"ח ס"ק ו') • אמנם בשלמי ציבור כ', לכן צריך להיות התפלה בלחש שלא תגרום אחיזת החצונים בה, ואחר כך בחזרת ה"ח שאז היחוד במדות יותר עליונות משאין שם אחיזה לחיצוניים אין פחד שם, ולכן אז אומרים בקול רם ושתיהן מתפרסות לעשות הב' יחדוים והא בלא הא לא סגי. (שלמי ציבור למוהרי"י) אלגאזי, הלכות תפלת (ח).

ספרינו • הרב הגדול החיד"א מופת הדור חרה אפו על הצועקים בבסליחות בקולי קולות, והעיקר הוא לאומרם כהוגן בשפל קול, ולהבינ' מה שמצויצ' בפיו, ואין לצעוק צעקות כעומד ברחוב, והלא שמם סליחות ולא יגזרו עבדו אפשר ללמד זכות על הצועקים כי אחד הדברים הקורעים שחזרו דינו לאדם הוא הצעקה, רק שהיה בחיבור וחימום ובהכנעה. שכן כתב ההרב"ם: שמדברי התשובה היה השב צועק במדויק, אחד דצריך שהיה בטון להקדוש ולא בדרך הוללות חלילה. (ספר מועד לכל חי, להגר"ח פלאאי, סי' י"א) • ורק בתפילת י"ח לא ישמיע קולו דהוי מקטני אמנה, אבל נוהגין בכל אלף הארצות בפייטין וכיוצא בהן שמגביהין קולם וצועקים בקול רם עד שהוכרים מעליגין על זה, ונצטערתי לדעת מאין בא זה המנהג, כי מנהג של ישראל תורה היא, עד שהיא ה' את עיני וראיתי הרמב"ן סוף פ' בא (שמות ט"ז) שאלהם בזה הלשון, וכוונת רוממות הקולות בתפלות וכו' כמי"ש רז"ל ויקראו אל ה' בשבתם בחזקה (וינוג ג', ח'), מכאן אתה למד שתפלה צריכה קול. (מלבשי יום טוב).

בר"ה ווי"ב: כתב המרדכי והביאו בית יוסף בסימן תקפ"ב, בראש השנה ויום כפורים מותר להשמיע קולם בתפילתם ואפילו בצבור, עד כאן. וכתב הרמ"א בהגה"ה על זה (סימן קא) וכן נוהגים ומכל מקום זיהירו שלא להגביה קולם ויותר מדאי, עד כאן. ומה מאוד מגונה בעיני מה שנוהגין בקצת הקהילות שרקקו צועקין בהרמת קול בראש השנה ויום כפורים בתפילתם, כי לא הותר רק בהשמעת קול בקצת, ואם משתפלל בלחש משבוח יותר. (של"ה, מסכת ראש השנה).

המהתפלל על צרתו: ויקשה ליה ממה שמצאנו בכמה מקומות ענין תפלה בכלשון צעקה שהוא הרמת קול, כמו שמצאנו למשה ויצעק משה אל ה' על דבר הצפרדעים וגו', ויצעק משה אל ה' לאמר אל נא רפא נא לה, ובישראל (שמות י"ז) ויצעקו בני ישראל אל ה', וכו'. ונוכל לומר בתירוץ זה, כל התפלות

שאלה: האם ימים אחדים בלבד בברכה אחת, ויום אחד בברכה אחרת, הקב"ה מצרפו, עד שנעשה תפלה שלמה בכוונה, והיא העולה להיות עטרת תפארת בראש צדיק חי העולמים. (פלא יועץ, ערך כונה).

כשמתפלל בכוונה מתקן שאר תפלותיו: ואם תאמר נמצאו רוב התפילות שמתפלל היחיד נפסדות ונאבדות, כי אחת מיני אלף לא יוכל להתכוין בתפלת יחיד בענין שתהא ראויה להתקבל. דע שאין הדבר כן אלא כל אותן התפילות הפסולות הנקראות פסילים, כשדוחין אותן לחוץ ואינן נכנסות, ה' יתברך נותן להם מקום להכנס בו, שהשם יתברך ברא רקיע וברא עליו ממונים ושומרים, וכל אותן התפילות שהפסולות הנדחות, מכניסין אותן באותו רקיע ועומדות שם, ואם צוה ה' היחיד שהתפלל תפילות פסולות שעומדות בזה הרקיע הציצין, ויעמד והתפלל תפילה אחת בכוונה גדולה, ותפילותיו זו הגונה ושלמה, אז אותה התפילה הכשרה מסתלקת והולכת, ונכנסת באותו היכל חיצון שהתפילות הפסולות שהתפלל מקודם עומדות שם, ומוציאה משם כל אותן התפילות הפסולות שהתפלל ועולות כולן עם אותה התפילה הכשרה שהתפלל, וכולן נכנסות עמה באגודה אחת לפני השם יתברך, ונמצא שלא יפול דבר אחד מכל התפילות שהיחיד מתפלל. (שערי אורה, לרבינו יוסף קאסיליאני, שער ב').

אמנם מעט מהיה אשר יוכל לתפלה בכוונה, כי העבירות שם אדם מעבך תפלתו. וכל תפלה שאינה בכוונה אינה עולה למעלה, וע"ד סכותה בענין לך מעבור תפלה וכו', אמנם כי גם איננה בכוונה אינה נדחית לגמרי, אבל היא מונחת בקרן זווית, ואם יתפלל איח"כ בכוונה יש בו כח להעלותה אף התפלה אשר היה: בלא כוונה, וזו שאמר הכתוב גבי קרבנות למה לי רוב זבחיכם וכו', אבל גבי תפלה לא אמר אלא אעלים עיני מכם, אבל אינו דוחה אותה, אך מעלים עיניו עד אשר תוכשר, ועדיין תוחלת יש בה, וזו אשר כיוונה חז"ל שגדולה תפלה מקרבנות במקרה הזה, והוא נכון. (בעל קונטרס הפסקות, בהקדמת ספרו תרומת הכרי, אות ג').

שומע תפלה כל פה: ואפילו המבינים אי אפשר שיכולו לכוין בכל עת שמתפללים, ולכן אנו אומרים בסוף הברכות האמצעיות שמע קולנו ה' אלהינו וכו', כי גם שלא כווננו כראוי בתפלתנו, שישמע קול תפלתנו, גם כי הקול הוא בלי כוונה. ובחתימה אנו אומרים כי אתה שומע תפלת כל פה, כלומר אפילו התפלה שהיא מן השפה ולחוץ, שאינה בכוונה, אתה שומע אותה על ידי רחמיך הרבים. כיון שאינם יודעים לכוין בה, כמ"ש (תהלים ס"ה) שומע תפלה עדיך כל בשר יבואו, כי מצד שהוא שומע קול התפלה גם בלי כוונה, עדין כל בשר יבואו, ואתם שהם קרובים לחומר מן הצורה ומכונים לבשר, יבאו עדין תפלתם. (בית אלוקים להמב"ט, שער התפלה פ"ג).

כוונה בברכה ראשונה

אף שלכתחילה יש לכוון בכל הברכות, מ"מ אף אם לא כוון יצא יד"ח לבד מברכה ראשונה, [וי"א אף ברכת מידים], שבה אם לא כוון לא יצא יד"ח, ומעיקר הדין היה צריך לחזור, אלא בזה"ל שאין אנו מכוונים אינו חוזר, שאף בחזרה קרוב הוא שלא יכוון. ובפוסקים ביארו הטעם שבברכה זו הכוונה לעיכובא, כן דנו אם שכרי לו שלא יכוון לא יתפלא, והזהירו בחובת הכוונה בברכה זו.

הטעם שהממירו באבות: במ"ב (ס"ק) כ' הטעם, כי הוא סדור שבחו של מקום, על כן אינו בדין שיהא אז פונה לבבו לדברים אחרים. • ובמהרש"א בברכות כ'; והיינו מטעם דמתחלת בברוך ומסיימת בברוך, וכמה שמות זכרו בה, אלוקוני; ואלוקי אבותינו אלוקי אברהם ואלוקי יצחק כו', ונסמכה ממש לגאולה. (מהרש"א ברכות ל"ד, ב', ד"ה אהייא). • וענין זאת הברכה גדול עד מאוד, ועל זה אמרו חז"ל אם לא כון באבות יחזור ויתפלל, כי בה תלוי ענין כל התפלה. (סדר תיובת, כונת שמונה עשרה ברכות). • ותמצא בזאת הברכה מ"ב תיבות כנגד שם מים, על כן אמרו ז"ל שצריך זאת הברכה בכוונה גדולה יותר משאר הברכות. (כל בו, סי' י"א).

באינו יכול לכוון עתה: במ"ב (ס"ק ג'), "ואם הוא משער שאפילו באבות לא יכון, לא יתפלל כלל עד שתתיישב דעתו", והוא מהטור וש"ע הגר"ז. • אמנם בערוך השלחן כ', נראה לי דאם אומד עצמו מקודם שלא יוכל לכוין באבות, גם האידנא אל יתפלל, אך תמיהני למה לא הביאו בשו"ע דין זה כלל וכו', ולפי דואי צריך לומר אדניהו סמיא ליה דגם במאמר זה אי אפשר לנו לדקדק, ולפי דא האידנא תלי להך ער, ונסמך דב מאמרי דכילניו לפטר [את כל העולם מדין תפלה] (עירובין, ס"ה א'), וצ"ע (ערוך השלחן, סעי' ב'). • שאלה. מאחר דכל חשיבות התפילה הוא תלוי בכונה, ואמרו חז"ל תפילה בלא כוונה כגוף בלא נשמה, אם כן מי שהוא טרוד שאינו יכול להתפלל בכוונה, אם תפילתו תהיה לריק ח"ו, ודוחין אותה למה יתפלל. תשובה. אם הוא טרוד ולא אפשר לו לכוון בתפילתו, ע"כ לא יתפלל ואין דוחין תפלתו, כי אנוס הוא בחסרון כוונתו מפני טרדתו וכו' (שו"ת תורה לשמע, לבעל ה"בן איש חי, סי' קצ"ז).

כַּשְׂאָחַז בִּידוֹ בַּדְּבַר הַמַּטְרִידוֹ, וְלֹא כִּיּוֹן: כ' הַשּׁוּ"ע (ס"ז צ"ח) כִּשְׁהוּא מִתְפַּלֵּל לֹא יִאָחֹז בִּידוֹ תַּפְלִין, וְלֹא סֵפֶר מִכְתָּבֵי הַקְּדוּשָׁה, וְלֹא קֶרֶעַר מְלֵאָה וְלֹא סִכּוּן וּמִעוּת וּכּוֹכֵר, מִפְּנֵי שֶׁלְבוּ עֲלֵיהֶם שְׂלֵא יִפְלוּ וְיִטְרַד וְתִבְטַל כּוּנוֹתָהּ. וְכִי בַּמִּ"ב (שֵׁס) סֵק"ב) וּבִדְעִיבַד צִירָךְ לַחֲזוֹר וְלִהְתַּפַּלֵּל אִם לֹא שִׂיּוּדַע שַׁעַל יְדֵי זֶה לֹא כִּיּוֹן מִבְּאֲבוֹת, הוֹסִיף בִּשְׁעָה"כ (שֵׁס סֵק"ב) דֶּאֱפֹךְ בְּזִמְנֵינוּ דֶּאֱפֹךְ חוֹזֵר כְּשֵׁלֵא כִּיּוֹן בִּאֲבוֹת כִּיּוֹן. וְכִיּוֹן הַחֹזֵר קֶרֶב הוּא שֵׁלֵא כִּיּוֹן, מִ"מ בְּהַ"ג שְׁהִי לֹ דְבַר הַמַּטְרִידוֹ, יִחֲזוֹר עַל תַּפְלָתוֹ, שֶׁאִם לֹא יִאָחֹז כִּיּוֹן.

מעלת ברכת אבות: בכוונת מלות שקבעו בג' ברכות ראשונות, צריך שיתבונן האדם ויכין אליהם בשעת התפלה, והוא שיש בברכה הראשונה. "קנה הכל, וזכור חסדי אבות מלך. עוזר, ומושיע, ומגן", וכל מלה ומלה מאלו המלות. יש בה כוונה שבה פינה גדולה באמונה (ש"ת הרשב"א, ח"ה, סי' קט"ו). אם משהבינו אדון כל הנביאים הוצרך להזכיר בתפלתו זכות האבות, לא וחומר אנה רשיו לנו להזכיר בתפלה, אלהי אברהם אלהי יצחק ואהי יעקב, ולכון בזה, כי בזה הוא יתברך חפץ להיות נזכר בכל דור ודור. (רבינו בחיי, שמות ל"ב, יג.) • ויש לך לדעת כי ברכה ראשונה שהיא נקראת ברכת אבות, אשר האבות הם השתלשלות העולם וכו', לכן קאמר ר"א לעולם ימוד עצמו, אם יכול לכוון באבות יתפלה, ואם לאו אל יתפלה, ומפני מה אמרו שתהיה כיון תפילה [כוונת התפלה] באבות לא בשאר ברכות, אבל הפירוש כי בכח הברכה הזאת הוא כלל התפלה. כי בברכה זאת נזכר שהוא יתברך אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב, והאבות הם השתלשלות העולם כי הם התחלה לעולם, ובכח התחלה

כוונת פירוש המלות בתפלה

כ' השו"ע (סי' ק"א סעי' א') "המתפלל צריך שיכון בכל הברכות".
ובמ"ב (ס"ב ב') כ' "היינו פרוש המלות", ומוסיף "על כן מה נכון
מאוד לההמונים שילמדו פרוש המלות של כל התפלה", וכבר
מצאנו בראשונים שהזהירו ללמוד פי' המלות, כן הרכיבו בגדל
מעלת המכיוון בכל ברכות שמוע', ואף אם אין יכול לכוין בכולה
עכ"פ יכוין כמה שיוכל, ובתפלה אחת בכוונה שלמה יתקן
תפלותיו שלא היו בכוונה הראויה.

לימוד פי' המלות: וכן תעשה בתפלות ובתשבחות, להסתכל במלות ובמגמות עניניהן, כדי שתהיה בעת שדבר בהן לפני אלוהיך יודע מה שמוציא לשונך מן המלות, ומה שמבקש לבך בעיניך, ואל תתנהג בכל זה כמנהג ימי העערות. שתאמר מן המלות בלשונך מה שיזדמן לך, ועל דרך שיזדמן, ואיך יודע גדולי (חובת הלבבות) שער חבונן הנפש, פ"ו. * ובגלל הדבר הזה תתקני תקון גדול. לכל בני חבורת קדישא, שימצא חסידות שיילמדו התפלות מראשית השנה עד אחרית השנה, ופיטוים וסליחות בפירוש אמרים, פרוש המלות לפחות, כדי שלא יצפצפו כעופות המהגים ומצפצפים, ואז יעלה התפלה לאל נורא עלילה, ואמי איש שישמע לדברי, ויראה ויבין וישיכל שפירוש התפלות יהיה השגור בפיו, ומושי שאין לו לב להבין מעצמו ישיכור לו רבי אחד, שיספור עמו הסידור והצורות והמליחות, כדי שידע לכוון התפלה לפני משהי"ה. (ספר ווי העמודים, לה"ר שעפטיל בן השל"ה, הנדפס בסוף ספר של"ה, פרק י').

חשיבות לימוד זה: ועכ"פ חיוב גדול לכל אדם מי שיועד רק מקרא, ללמוד כל התפלה בפירושה בדקדוק גדול, מרב מובהק וכו', ואף שאנן יתמי ד'יתמי אין לנו כוונה לראוי מפני טרדותינו, מ"מ לפחות צריך שיבין מה ידבר אם לא יהיה לו טרדא וכו', אבל מי שיש לו לב להבין רק שעצלותו גרמה לו שאינו מבין כראוי, הלא זה פושע הוא שאינו רוצה לכון, והוא קרוב בעיני למעמד מצלם בהיכל, כל הלב הוא היכל ה' כמו שכתבו המקובלים, והנה ראיתי כמה חכמים גדולים בעניניהם, ששטשאלתי אותם ביאור על איהו ענינים בתפלה, היו צריכים לעיין מעומק הלב אחר הביאור, ואף אם לפעמים מכונים אל האמת, הלא על ידי טורח עיונם, מוכח שמעולם לא נתקו מורשי לבביהם: להבין ענין ההוא בתפלה, ורע עלי המעשה איך יאמרו אחר התפלה והגיגין לבל לפקדן, ויהתלו התל בבוראם וכו', לכן פשוט חל חובת ביאור התפלה על כל אדם, בטרם ילמוד שאר לימוד בעולם. (ספר יוסף האומץ (הקדמון) אות כ"ו).
הגד נא אחי, כשתבוא למעלה לעמוד לדון, שאלוך, הלאו מכל אלפי פעמים: התפללת בחיך, אמור נא מה הפרוש על "משליך קרונו כפתים", מה היה צריך כונתך בעת שאמרת "והוא נסי ומונס לי, מנת כוסי ביום אקרא", וכיזא בזה בשאר מקומות התפילה. ואם לא תדע להשיב, מה תעשה, הלאו תשאר עומד בבושה וכלימה, שאין לשער גדל הבושה והצער שיש בזה, חוץ מהענשים: שיתנו לך ויתבעו ממך בטענת "שגגת תלמוד עולה זדון". הלא להבדיל, אילו בך מכתב ממלך בשר ודם, כמה היית טורח ועוסק להבין פירוש כל תיבה ותיבה, ואיך לא עשית כן מלך ממלכתי של מלך המלכים הקדוש בךך הוא. והצורך בך בכל יום יום משך כמו לחם לגופך.

ולכן, לך וקבע לך איזה עת ללמוד פירוש התפילה, שתבין לכל הפחות פירוש התיבות וקישור הענינים כפי פשוטן. והנה זיכנו השם יתברך בהרבה פירושים על התפילה, אהובים ובורים, ביחוד פרוש 'עץ יוסף' וענף יוסף' על הסידור. אשר על ידו יוכל בעזר השם יתברך כל אדם ללמוד בנקל פירוש התפילה והברכות. ויתעוררו ואם בני ישראל ומגידי שיעור מרביצי תורה ללמוד פירוש התפילה גם בחבורות בבתי כנסיות ובתי מדרשות, כדרך שלומדים פרק משניות וכדומה, והמלמדים ילמדו פירוש הסדור עם תלמידיהם ויתרבה הדעת. (ספר עולת תמיד, בהקדמה)

לימוד פי תפלות ר"ה ויו"כ: וכל אדם יחזור וילמוד התפלה והקורבן מקודם להיות שגורים בפיו ברה"ב בשעת התפלה. (מנהגי מהר"ל, הלכות ר"ה) • ועכ"פ ראו להתעורר ושיורגלו להשיג לב לבחין מה שאומרים בפניהם, ושילימד אחד מהם רבים מהמון העם איזה ימים מקודם, ולא לאמרו בביתו אחר התפלה ולענין בהם דרך לימוד ולא לצפצץ כעגור וכז. (שו"ת זכר יהוסף, סי' י"ט).

מעלת המוכין בשמוע: כתב הרב ספר חרדים ז"ל להמבטח לאדם אם זך וישי פגעו הוא התפלה שאם יכול לכוין בכל העמידה שמתפלל י"ח ברכות בלי מחשבה אחרת אז ידע כי הוא צדיק. וזהו שכתוב מצרף לכסף וכוז לזהב ואיש לפני מהללו הדיינו תפלתו. ועל אז דיוו כל הדווים. (דבש לפי להחיד"א, מערכת ת, אות כ"ה).

הקושי לכוין: חרדה ילבש ויתגבר כארי לכוין היטב בתפילת י"ח, ולנקות עצמו מכל מחשבותיו משני סיבות. א. כי על היות כולם דוממים ואין קול ואין עונה, איכא למיחש דיסיח דעתו למחשבה אחרת, ואינה כשאר התפלה דהזחון מעוררן דיתן בקולו קול עז, וגם היחידים עצמם חברים מקשיבים לקולך השמיעני; ורחוק לחשוב בעניינים אחרים, לא כן בעמידה שקרוב הדבר לחשוב מחשבות זרות, זאת ב'. כי תפלת י"ח הוא כמו שנכנס לבית קודש הקדשים, לגבי שאר התפלה שהוא כדמיין מזבח הפנימי ומזבח החיצון, ומאחר שכן הצר הצור הוא יצה"ר עומד על ימיו לשטנו, ויסית אותו היסת כפול שיחשוב מחשבות זרות בתוך תפלתו, ועו"ז צריך להתגבר על יצרו בירת שאת וביתר עז. (כף החיים להגר"ח פאלאגי, סי' ט"ו אות י').

ברכות מצטרפות לכוונה: המלאך סנדלפון¹ בעוברו להוליך התפלות, לוקח תפלת היחיד המתוקנת אשר ביד שהדיא'ל, ומוליכה עם תפלת הצבור וקושרה לקונו, ונקראת תפלה מתוקנת שכנתוון בכל הברכות כולן, וצריך לדעת כי אפילו שלא נתכוון היחיד בכל הברכות בבת אחת רק אם היום יכוון בברכה אחת או ב' כמו כן למחר בברכה א' או ב' אחרות, ברכות מצטרפות, וכשנמנה שתוכנון בכל התפלה, אז שהדיא'ל מוסרה לסנדלפון להוליכה למעלה, אבל כל זמן שלא נתכון בכולן, סהדיא'ל מעכבה אצלו עד יום הכפורים, ואם לאל נתקנה עד היום ההוא אז שהדיא'ל משליכה למקום פסולי המוקדשים שהוא חוץ לרקיע שקבועין בו כוכבים ומזלות, דאשת זנונים היא לילית חייבת שעומדת ברקיע זה, לוקחת תפלה זו. (שלמי ציבור למורה"י אלגאזי, הלכות תפלה, בשם ספר הבריאה). • והן אמת שחטאתינו מונעים הטובים ממנו וכו' עד שאין אנחנו יכולים לכוון דעתינו לעבוד את בוראנו עבודה שלמה, עבודה תמה וכו', על כל פנים עשית ליתן דין וחשבון אשר על השתדל ברוב עבודה ותעצומות ואשר בכוון לעשות לא עשה כלן לפחות בפעם, באיזו ענין בזה או באיזו תפלה וכו', שהכל עולה ומצטרף לחשבון, כמו שכתבו המקובלים

מקור ההלכה

גמ' ברכות כ"ג ע"א: ת"ר הנצרך לנקביו אל יתפלל ואם התפלל תפילתו תועבה, א"ר זביד ואיתימא רב יהודה לא שנו אלא שאינו יכול לשהות בעצמו אבל אם יכול לשהות בעצמו תפילתו תפילה, וכמה, א"ר ששת עד פרסה. איכא דמתני לה אמתניתא בד"א כשאין יכול לעמוד על עצמו אבל אם יכול לעמוד על עצמו תפילתו תפילה, ועד כמה, א"ר זביד אר"י עד פרסה. ופי' רש"י ועד כמה. יכול להעמיד עצמו מנקביו שיהא מותר להתחיל בתפילה. ועוד איתא שם אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן הנצרך לנקביו הרי זה לא יתפלל משום שנאמר "הכון לקראת אלקיך ישראל" וכו'. רב אשי ואיתימא רב חנינא בר פפא אמר שמור נקבך בשעה שאתה עומד בתפילה לפני. ופי' רש"י שמור נקבך. מבין רגליך כמו להסך את רגליו שמור נקבך שלא יפיעו. (והר"ף גרס בגמ' דלעיל אבל אם יכול להעמיד עצמו עד פרסה מותר).

יוצא מדברי הגמ' שצריך לבדוק נקביו לפני התפילה כדי להתפלל ושלא יהיה במצב של נצרך לנקביו שאז אסור לו להתפלל, ואם לא בדק או שהתפלל למרות שהיה נצרך לנקביו אז תלוי אם היה במצב שיכול להעמיד עצמו עד פרסה שאז בדיעבד יצא יד"ח תפילה ואם היה במצב שלא היה יכול להעמיד עצמו עד פרסה תפילתו תועבה ולא יצא יד"ח תפילה. ולפי רש"י הנ"ל ד"ה ועד כמה שכ' ועד כמה וכו' שיהא מותר להתחיל בתפילה עכ"ל - כל היכא שיכול להעמיד עצמו עד פרסה יכול להתפלל לכתחילה, וכן פי' בשיטת ריב"ב בגליון הרי"ף כרש"י, וכן היא גירסת הרי"ף דגרס אבל יכול לעמוד על עצמו מותר. אבל רבנו יונה כתב ע"ז ואינו נכון דודאי אע"פ שיכול לעמוד על עצמו כיון שנצרך לנקביו אינו מותר לכתחילה כדאמר בסמוך אידך ברייתא הוצרך לנקביו לא יתפלל ומשמע אע"פ שיכול לעמוד על עצמו אלא כך היא הגירסא בספרים המדוייקים אבל אם יכול לעמוד על עצמו אם התפלל תפילתו תפילה וכו" הרמב"ם ז"ל עכ"ל.

ולשון הרמב"ם (פרק ד' מהלכות תפילה הלכה י': ואם יכול להעמיד עצמו כדי פרסה תפילתו תפילה ואף על פי כן לכתחילה לא יתפלל עד שיבדוק עצמו יפה יפה וכו'.

וכ"כ הרא"ש (ברכות פ"ג סי' כ"ד) לאחר שהביא גירסת הרי"ף כתב ולי נראה אע"פ דיכול לעמוד על עצמו כיון שצריך לנקביו אינו מותר לכתחילה כדאמר בברייתא בסמוך היה צריך לנקביו אל יתפלל וכו', עכ"ל. וכ"פ הב"י, וכ"פ בשו"ע (סי' צ"ב ס"א) ז"ל. היה צריך לנקביו אל יתפלל ואם התפלל תפילתו תועבה וצריך לחזור ולהתפלל, וה"מ שאינו יכול לעמוד עצמו שיעור הילוך פרסה אבל אם יכול להעמיד עצמו שיעור פרסה יצא בדיעבד אבל לכתחילה לא יתפלל עד שיבדוק עצמו תחילה יפה.

[[ובס' תרוץ השלחן (סי' צ"ב אות ג') רצה לחדש דלא פליגי הראשונים הנ"ל, והיינו כשיכול להעמיד עצמו עד פרסה גם רש"י והרי"ף סוברים שצריך לבדוק עצמו וליפנות. רק מה שמקלים זה כשבדק עצמו ולא הצליח ליפנות כמו שיש לפעמים אצל אנשים שהיצאה קשה להם באופן כזה דעת רש"י והר"ף שכיון שיכול להעמיד עצמו עד פרסה בצירוף שקשה לו בעת היציאה רשאי להתפלל עיי"ש]].

וענין שיעור פרסה כ' הב"ח [וכ"ה בחידושי אנשי שם בגליון הרי"ף שם וכ"כ פרישה עיי"ש]: מצאתי כתוב דמנו חכמים שיעור פרסה לפי דבריש פרק אין עומדין איתא דשוהין בתפילה שעה אחת דהיינו שיעור הילוך פרסה בקירוב לפי מהלך אדם בינוני עשרה פרסאות ביום שהוא י"ב שעות, וה"ר יונה שם הוכיח דשעה ממש קאמר אחת מ"ב שעות ביום וכו', עכ"ל. וכ' בערוך השלחן (שם סעיף ב') "עד שיעור פרסה דהיינו שעה וי"ב מינוטין דעד

פניני הלכה המשך מעמ' י

הסדורות בכל יום שלא בעת צרה, הוא שאין ראוי לאמרם בקול, כיון שהוא יכול לכוין בלחש, אבל התפלות שמתפללים בעת הצרה והצער, אי אפשר שיתפלל אותם האדם בנחת מצד צערו ולכן הוא צועק בקול רם, להורות שהוא מכיר ומרגיש הצער שהוא בו, ואין מי שיצילוה כי אם הוא ית' וכו'. וכן כל זעקה וזעקה שבתהלים הוא בעת צרה, כי אין לב האדם פנוי לכוין בתפלה אם לא בקול רם במיריות נפשו, והרי הוא כמי שאינו יכול לכוין בלחש שמתפלל בקול רם בינו לבין עצמו, ולכן כתוב בד' שצריכים להודות ויוצקו אל ה' בצד להם ממצוקותיהם יושיעם, כי גם שהם מרימין קול בצעקה, מצד שהוא בעת צרה הוא יתברך מושיעם. (בית אלוקים להמב"ט, שער התפלה פ"ו).

ד' אמות של תפלה

בדין ד' אמות של תפלה נכלל ב' חלקים, **א.** שאסור לישב בתוך ד' אמות של מתפלל. **ב.** שאסור לעבור כנגד המתפלל בתוך ד' אמותיו, ובראשונים כ' כמה טעמים לבאר איסור זה ויש נפ"מ בין הטעמים לכמה דברים, ובפוסקים דנו מה הדין לצורך מצוה, או ביש הפסק לפני המתפלל ועוד כמה פרטי דינים.

טעמי האיסור: ומצאתי שנשאל רבינו האיי גאון זצ"ל זהו שאמרו חכמים אסור לישב בארבע אמות של תפלה היאך פירושו והשיב זהו פירושו כשיעמוד אדם להתפלל אסור לאחר לישב בצד ארבע אמות סמוך לזה המתפלל לפי שמקום שכניה הוא ורמיה לדבר כשנפטר אדם מתפלתו צריך לפסוע לאחוריו ג' פסיעות ואחר כן יתן שלום ואם לא עשה כן ראוי לו כאלו לא התפלל וכל כך למה מפני כבוד השכינה וקיימא לן ד' אמות של תפלה מקום שכניה הן ונראה כאפיקורוס שזה עומד בתפלה וזה יושב בטל. (שבלי הלקט סי' כ"ה). • ודרשינן בפרק אין עומדין אני האשה הנצבת עמכה בזה אמר רבי יהושע בן לוי מכאן שאסור לישב בארבע אמות של תפלה. יש מפרשים ממה שאינו כתוב היושבת אלא הנצבת, וי"מ ממה שכתוב עמכה בה"א, כלומר שעומדין ברחוק חמש אמות. אי נמי עמכה הם ארבעה אותיות כנגד ד' אמות. ואמרו מקצת המפרשים שאלו הארבעה אמות הם בין מלפנים בין מן הצדדים, וסימן לדבר עמכה בזה זה בגימטריא י"ב דהיינו ד' אמות לכל שלשה רוחות. (אבודרהם). • ועוד יש לפרש מכאן שאסור לישב, כלומר ממה שאנו רואין כאן שאירע לעלי, יש ללמוד שאסור לישב בתוך ד' אמות של תפלה שהמתפלל פעמים שיצטער ובוכה בתפלתו מתוך רב צערו, ומתבייש מהיושב סמוך לו ומסתכל בפניו זה המסתכל עצמו אולי יחשבהו למשתגע, כמו שחשב עלי בחנה. (ספר המכתם, ברכות ל"א ב').

לעבור לצורך מצוה: ולעבור כדי לשמוע קדיש או אפילו לענות אמן, נראה להקל, כי אין ספק בלבול דעת חבירו מוציא מידי ודאי מצוה שלא לענות אמן. וכדי שלא לעבור על כל תשקצו, נראה פשוט שנכון להקל, אך גם רק בשביל

בענין תפילה בגוף נקי

זמן זה היה מוכרח להוציא הפסולת והתפלל בזוהמתו הגמורה" וכו'. ונראה דכוונתו דכיון שבתוך שיעור משך זמן התפילה יהיה מוכרח ליפנות נחשב שמתפלל בזוהמתו הגמורה משא"כ אם יוכל לעבור משך זמן התפילה בלא להפנות אין נחשב כ"כ זוהמא. ובחיי אדם (כלל ג' אות ה') הוב"ד גם בבא"ח (פ' משפטים אות ב') ובביאור"ל (שם ד"ה שיעור פרסה) כתב "אם אינו יכול לעצור שיעור ד' מילין ועבר והתפלל אם לגדולים תפילתו תועבה דהכי קים להו לחז"ל דכל שלא יוכל לעצור שיעור זה כבר נהפך המאכל במעייו לצואה וצריך לחזור ולהתפלל". והביאור"ל תמה עליו מדברי תשובת הרשב"א שכ' דאפי' לקטנים בדיעבד תפילתו תועבה. ועוד דא"כ אם שיער בעצמו שיוכל לעמוד והתפלל ואחרי התפילה תיכף עשה צרכיו יתבטל התפילה משום זה ולא שמענו לאחד שייסבור כך.

ונשאלתי פעם במי שהוצרך לנקביו קודם התפילה ועצר עצמו עד שעברה לו ההרגשה ושוב אינו נצרך לנקביו אם יוכל להתפלל או שצריך להביא עצמו להפנות, וחשבתי שלפי טעמו של הח"א כיון שהרגיש פעם א' שצריך לנקביו כבר נהפך המאכל לצואה וע"כ מוכרח להפנות אע"פ שכעת אינו מרגיש, וכ"ז כשבשעה שהרגיש היה הגדר שאינו יכול לעמוד עד פרסה, ולפי הטעם הראשון כל עוד שאינו מרגיש שצריך לנקביו יכול להתפלל. וצריך ביור בזה כיצד יוכל האדם לשער דבר זה אם יכול להעמיד עצמו עד פרסה או לא וכן מה הדין במסופק ואפשר דכיון דספיקא דרבנן הוא אזלינן לקולא, ונחלקו בזה גדולי האחרונים ואכ"מ, ועוד כתבו האחרונים (ביאור"ל הנ"ל וכף החיים אות ה') בשם גן המלך לבעל הגנת ורדים דהגמ' נקטה שיעור פרסה ולא נקטה שיעור שעה וחומש כדי ללמד שצריך שיוכל להעמיד עצמו אפי' במצב שהוא בהליכה ברגליו שאז יותר קשה לו להעמיד עצמו. ואם נצרך לנקביו כשיכול להעמיד עצמו עד פרסה - להלכה שאינו מתפלל לכתחילה עד שיפנה. יש אופנים שמותר לו להתפלל כגון שמשער שאם ילך להתפנות יעבור זמן התפילה (ובאופן כזה המצב נידון כדיעבד ואפשר ג"כ לסמוך על הרי"ף ודעימיה שמתיר לכתחילה דיכול לעמוד עד פרסה, מג"א שם) ומותר להתפלל, כ"פ המג"א (סק"א) ושאר אחרונים (מ"ב סק"ה וכף החיים סק"ו) ודלא כב"ח שפסק דאפי' אם יעבור זמן התפילה לא יתפלל כשנצרך לנקביו (אפי' ביכול להעמיד עצמו עד פרסה), וכ"פ בבא"ח (פ' משפטים אות ב'). ואם ע"י שיתפנה יפסיד תפילה בציבור ויצטרך להתפלל יחיד דעת הרבה מהאחרונים (מ"ב וכף החיים שם) שאין זו סיבה להתיר לו להתפלל כך. אך לדעת החיד"א בקט"ג (סי' כ' אות ל"ג) גם בזה מותר להתפלל עם הציבור. ובס' אור לציון (ח"ב פ"ז אות ט"ו) פסק שלא יתפלל עם הציבור ודלא כחחיד"א. וכן אם הוא שי"צ שנצרך לנקביו קודם החזרה ויכול להעמיד עצמו עד פרסה מותר לו להתפלל כך (ביאור"ל שם ד"ה היה צריך, וכף החיים שם אות ו'), ואם אינו יכול להעמיד עצמו עד פרסה מסתפק הביאור"ל ונשאר בצע"ג עיי"ש.

וכל הנ"ל הוא לענין תפילה, אבל לענין קר"ש וכ"ש לברכות וד"ת אם היה במצב שאינו יכול להעמיד עצמו עד פרסה בדיעבד יצא וע"כ אם הוא מבצב שכן יכול להעמיד עצמו עד פרסה יכול לקרות או לברך לכתחילה, כן פסק המ"ב סק"ו-י ע"פ הפמ"ג ובביאור"ל ד"ה אפי' בד"ת וכ' שמצא כן ברמב"ן במלחמות עיי"ש.

ולענין נצרך לנקבים קטנים כשלא היה יכול להעמיד עד פרסה והתפלל, נחלקו האחרונים, המ"א וח"א סברי דיצא בדיעבד ואילו הא"ר ודה"ח משווים קטנים לגדולים דלא יצא בדיעבד, ועיין בכף החיים (שם אות ד') שהביא מחלוקת גדולה בזה בין האחרונים ולא הכריע.

הרה"ג רבי יצחק חיים שרבאני שליט"א

רב קהילת תורה ותבונה רמת בית שמש, מרבי בית ההוראה "אהבת שלום"

עד כאן מדובר שהיה צריך לנקביו קודם שהתחיל התפילה אבל אם בדק עצמו לפני התפילה ולא היה נצרך לנקביו ורק לאחר שהתחיל הרגיש צורך לנקביו כתב הב"י בשם תשובת הרשב"א שא"צ להפסיק באמצע תפילה וכן באמצע קר"ש ורק אם רוצה להפסיק בקר"ש להטיל מים רשאי. וכן פסק בשו"ע (שם סעי' ב') וז"ל: אם באמצע תפילתו נתעורר לו תאוה, יעמיד עצמו עד שיגמור ולא יפסיק, ואם בשעת קר"ש וברכותיה נתעורר בין לקטנים בין לגדולים קורא כדרבנן, ואם רצה להרחיק ולהטיל מים עושה, עכ"ל.

והרמ"א כ': הגה, ודוקא שאינו מתאוה כ"כ דאית ביה משום בל תשקצו, אבל בלא"ה יותר טוב להפסיק (תשובת הרשב"א סי' קל"א פסק דמותר, ותרומת הדשן סי' ט"ז פסק דאסור וצריך לחלק כן). ביאור הדברים, דהשו"ע פסק תשובת הרשב"א להלכה אבל הרמ"א כדי ליישב הסתירה בין הרשב"א לתה"ד כ' דאין מחלוקת ומר אמר חדא ומר חדא דהרשב"א מדבר באופן שאינו יכול לעמוד פרסה ובזה א"צ להפסיק אבל אם הגיע למצב שכבר עובר משום בל תשקצו דהיינו שמחזיק עצמו ומתאפק בכח ועושה מעשה לעצור הנקבים בזה חייב להפסיק ובאופן זה מייירי התה"ד שאסור להמשיך בתפילה, אבל המג"א הקשה על הרמ"א ודעתו שהרשב"א מתיר להמשיך התפילה בכל ענין ובזה חלוק עליו התה"ד, ורק בציבור מודה התה"ד שאפשר להמשיך התפילה, והסכים המג"א לפסק הרשב"א דאפי' יחיד לא יפסיק באמצע התפילה, והסתייע מדברי הסמ"ג שכתב שאסור להפסיק בתפילתו אם לא מפני חשש סכנת נפשות, ק"ו מפני איסור דרבנן (דכאן איסור בל תשקצו הוא מדרבנן) דהם אמרו והם אמרו, וכ' עוד המג"א דאפשר עוד דהתה"ד דיבר לענין הפחה שיכול להפסיק ע"י הרחקת ד"א וחוזר לתפילתו משא"כ לענין עשיית צרכיו מודה להרשב"א דלא יפסיק. וכדברי המג"א פסקו הרבה אחרונים דלא יפסיק, חיי אדם הגר"ז ובא"ח ועוד (עיין כף החיים שם אות ח').

ובערוך השלחן (שם) תמה על הרשב"א מדוע פסק שגם בק"ש א"צ להפסיק בכל ענין וכי גרע ממשיב מפני הכבוד שמותר להפסיק, ותירץ דסברת הרשב"א דכיון דהתחיל בהיתר, היתר גמור הוא, אך בביאור"ל (ד"ה אבל בלא"ה) כ' בשם הפמ"ג דבמצב שיש בו משום בל תשקצו אף המג"א מודה שיפסיק באמצע קר"ש ושאר הדברים שיכול להפסיק בהם לבד מתפילה וכנ"ל, וכ"כ הגר"ז ובכה"ח סק"ט.

וכ' המ"ב (סק"ט וביאור"ל ד"ה יעמיד עצמו) דכל ההיתר להמשיך כשהתחיל בהיתר הוא דוקא לאותו קטע מהתפילה שהתחיל אותו בהיתר, ובזה התפילה מחולקת לכמה חלקים דכל חלק הוא כיחידה בפ"ע לענין זה, דהיינו פסוקי דזמרה נחשב חלק א', ומברכו עד אחר קר"ש חלק א', ותפילת שמונה עשרה חלק א', ואחריה חלק א', ועכ"כ אם נתעורר לנקביו בא' החלקים כשמותר לו להמשיך מותר לסיים את אותו החלק וכשגמרו צריך לנהוג לגבי הקטע הבא כפי הדין של התחלת תפילה מחדש.

ע"כ צריך הרבה תשומת לב לזה ולהכין עצמו היטב לפני התפילה ויש זמנים קשים במיוחד (גם לאנשים בריאים) כגון שבבתות וימים טובים ולאחריהם שהכרס מלאה וצריך לזה סייעתא דשמיא דלפעמים כמה שיכן אדם עצמו קודם התפילה לא תמיד הדבר עוזר למשך זמן התפילה ובפרט בימים טובים שהתפילות ארוכות. אבל הכל הוא להסתיח דעת ולא להכנס לעצבנות בזה שככל שידקדק יותר מדאי יתעורר יותר לנקביו וכמ"ש בספרים הק', וצריך לנהוג כפי שההלכה מתירה ולא להחמיר יותר מדאי ועי"ז להפסיד זמן תפילה או תפילה בציבור. והשי"ת לא ימנע טוב להולכים בתמים.

דכתב דטעם האיסור לעבור כנגד המתפללים היינו דכל שרואה אותו מתבטל כוונתו מפניו ע"כ. וא"כ מסתברא דמחיצות זכוכית לא חשיבא הפסק לענין זה דאכתי מתבטל כוונתו כעובר בצד השני של הזכוכית ואסור וכו'. (ספר מימי שלמה, לרבינו שלמה קמחי, (הוצ' אהבת שלום), סי' ק"ב).

לפני קטן המתפלל: אודות שאין לעבור לפני העומד ומתפלל נראה דלא שייך זה כי אם בגדול מה שאין כן בקטן המתפלל. והגם שהלכה זו נלמד מגבי אשה, שגם כן פטורה מתפילה, מדכתיב (שמואל א' א', כ"ו) הנצבת עמכה בזה כו', על כל זה נראה דקטן שאני, והגם שעל הבל פיהם דתניוקת דברים קדושים העולם עומד, על כל זה לא שייך בהם כיוון הלב, ומופלא סמוך לאיש נדריו נבדקים (נדה מ"ה ב', ב'), וקיימא לן קטן אין לו מחשבה (חגיגה ב', ב'), מה שאין כן אשה שייך בה כיוון הלב. (אשל אברהם (בוטשאטש)). • ובהליכות שלמה כ' קטן העומד בתפלה, אם לא הגיע לחינוך מותר לעבור כנגדו, ואם כבר הגיע לחינוך אסור. (הליכות שלמה פ"ח).

העומד במקום הילוך הציבור: ונראה לי דאם עמד להתפלל במקום שרבים עוברים דמי לקבר המזיק הרבים שאינו תופס ממקומו (הגהות המהרש"ם לס' ארחות חיים (ספינקא), סי' ק"ב). • העומד בתפילה במקום הילוך הציבור יש להתיר להעבירו ממקומו וכמו כן מותר מדינא אף לעבור כנגדו, אלא שראוי להחמיר בזה לכתחילה אם לא במקום הצורך. (הליכות שלמה פ"ח).

המאחר לביהכ"נ והציבור מתפלל: ולגאון אחר מצאתי ששאלתם, יש אצלינו שמתפללין בצבור תפלת המנחה ויש בני אדם שמתאחרין ובאין ומוצאין שכבר סיימו הצבור תפלת המנחה ואותן שמתאחרין ובאין לאחר התפלה של מנחה, עומדין בתוך הצבור ומחזירין פניהם אחר העומדים כלפי ארון וכל הקהל יושבין לפניהם ולאחריהם וכו', ועוד כשהצבור כלן מתפללין יש שמקדימין ומסיימין תפלתן ומחזירין פניהן ומסתכלין בצבור ועדין רוב הצבור לא סיימו את תפלתן מותר לעשות כן אי לא. כך ראינו שבני אדם שמתאחרין ובאין לבית הכנסת אחר שהתפללו בצבור תפלת המנחה, אינן רשאין לישב במקומן להתפלל מפני עונשן של צבור, שכך אמרו חכמים אסור לישב בצד ארבע אמות של תפלה אלא יושבין במקום מוצע בבית הכנסת ומתפללין ולכשמסיימין חוזרין ובאים ויושבין במקומם, ובני אדם המסיימין תפלתן קודם הצבור אין להם רשות להחזיר פניהם לצבור עד שיסיים שליח צבור תפלתו. (שבלי הלקט סי' כ"ה).

גודל הזהירות: כמו צער בנפשי דלא זהירי בה אינשי אפי' נבונים שיוצעים דין זה לאו אדעתיהיהו וכו', ואפילו מן הצדדים ומלאחריו יש להזהר, ולא עוד אלא כי צריך להמתין ג"כ עד אחר שיגמור שיעור הליכת ד' אמות, ולא ידעתי מי פוטרם להקל בדינים כאלו, דהוא משום מוראת השכינה. (רוח חיים, להגר"ח פלאגי, סי' ק"ג).

מכתבים ותגובות

למעלת כבוד חברי ורבני ועורכי הגיליון התורני אליבא דהלכתא, המפר לשו"ת,

הע"י עימות בימינים נצח

שבע נחת אני; מיר, ביקריאתי את גיליונים הנפלא, המלא מכמה וכמה גוונים, סגנונות של מחשבה ולימוד ופסיקת הלכה הלכה למעשה, והגני מלא תודה, בלא שום גזומא, ומסתמא איניי היחיד שמבטא הרגשותיו, כך שאיני צריך להאריך בכך.

רק רציתי להוסיף להאיר כמה עניינים שהיו תמוהים ויז"ב בעת הקריאה המהנה

והיי לתועלת הקוראים.

* במה שכתב בצמוד עיון הלכה [גליון מס' 40] להרב וולדנברג לחדש שיש ב דינים בתפילת ציבור אינו מוכח כלל, רק דע"כ אין מוכח ג"כ בדבש מיקרי תפילת ציבור, ולפי חידושו יוצא סוג חדש ומיוחד של דבר שבקדושה, שכל ענייני דבר שבקדושה הם בדמים שביחיד א"א לעשותם, משא"כ תפילה שיכול להתפלל ביחד, וכל מה יהי תפילת ציבור.

אמנם עצם ראית העמק ברכה מהמג"א לענ"ד ליתא, דכוותה המג"א פשוטה, דאם יש ו שמתפללים, כיון שאפשר לחזור התפילה, יעשו כתיקון חז"ל שקודם מתפללים ואח"כ חוזרים [וכן שחורים לשאינם בקאיאם, וגם וכן לכתחילה ששה"ץ יסדיר תפילתו מקודם]. ורק בדליכא ו, שאין יכול לחזור אח"כ, עושה מתחילה תפילתו בקיר ואח"כ מתפללים האחרים, וד"פ

* בשם הגר"ש עמאר בפי ד הרמב"ם, הנה דקדוק האי מלשור א"ע"פ שהגיע זמנה, באמת מוכרת, ואף המג"א מודה לה, ואין כוונתו דהר"מ מיירי כשכבר התפלל, רק כוונתו דנקט לש שבעמב את התפילה, כיון שאם יתפלל לא יצא אף בדיעבד, ומשה"ק עוד ממשיך ד הרמב"ם לק"מ, דבחסרון גמור של טהרת הידים, היינו ביודע להם ללכח, ולא נטל ולא קינח ידיו, והדאי שמעבכ תפילתו [וקציע' לפי"ו בר"ם שלא ב"י כ"ז]. ומש"כ בתר הכי נדטרות הידים במים, היינו לכתחילה, וע"ז לא כ" שומעב, רק על תחלת דבריו שחייב טהורים

וכמכ" מש"כ מענין כיסוי הערוה ל"ס דהר"מ גופי פי' דבריו, דבלא כיסה כלל, חוזר ומתפלל, ועלה קאי מעיקרא דקאמר שומעב, ולא על הצירז שכיסה ככיסוי לקרי"ש [ומ"מ עצם פירושו אמנת לכרע']

מה שתמה שם מה הסברא לחלק בנצרך לבקביו, בין יכול להשהות א"ע כדי מחל' פרסה לאינו יכול, ברור דהנה החסרון בנצרך לבקביו, שחסר ב"הכונ לקראת אלוה"ק"ן [וכן שנתפח בתפילתו, וכמ"ש הר"מ דזהו דברים החוצפים אותו ובדאי יש חילוק בדרגת החפזון בין מי שאינו יכול להשהות א"ע כלל, שאינו ראוי כלל לעמוד בשני מלך ומעבכ בזה, למי שיכול להשהות א"ע כדי פרסה, והא אינו מעבכ, ומי שחלף את תפילתו יש לו טפי מבעי' לבני בקרי"ש, ודעת מג"ל האז ולחדש עי"זו שטא דינם שזה, והל קרי"ש תני במקומן והל תפילה בהל תפילה, ואף אי נימא כדבריו, ש לנו לומר דהיי' בתפילה שיש חיוב מעיקרא לבדוק אם הוקפון נקי, ולכן אם לא בדק ונמצא מטונק חוזר ומתפלל ובאה שאני מקרי"ש, וצ"ע

בעצם החילוק שכתב שם בין מעבכ את התפילה למעבכ את המתפלל, אם כי יש חילוק בה, מ"מ להלכה אין בזה ג"מ, דהנה קובעין את האדם הינו אף אם עי"ז ספסד סוד"ת, ולכאז אי בדיעבד הוי תפילה, יתפלל וירוחק תפילתו, וע"כ דלא ירויח כלום, דמעבכ אי בדיעבד, ואע"פ שברור שיש לדחות דבדיעבד פירושו שכבר עשה, מ"מ כן נר פשוט.

ומ"ש עד ה"ל שליט"א בענין כונת הלב, לא הוכיח כלל דאין כונת הרמב"ם שאם לא כיוון שחוזר ומתפלל, ובאמת זהו פשוטם של ד הרמב"ם ודלא כדבריו. במ"ש עד בסוד"ה לדקדק בד"מ הר"מ נדשאניו בטוט שכינן א"צ לחזור, והמצאי מחי טור ורמב"ם, אינו נר כלל בסברא, ואינו מוכח כלל ברמב"ם, דיל"פ כוונתו כהטור, ואתי לאפקוי דזקא כשיעוד בדאי שני כיוון וד"פ לערז, וצ"ע

* במדבר תשובות ופסקים הובא נידון לגבי חיצה בסבן ויז"ב קודם התפילה. יתכן ללמד זכות בזה, דהנה אם התחיל להתרוץ בהיתר א"צ להפסיק, וא"כ הרי נפסק כשפטשט בגדיו חשיב שהתחיל להתרוץ, וזה הי' בהיתר, כיון שלאורך טבילת טהרה מותר, והי התחיל להתרוץ [ויל"ד בזה לחלק בין הרי דעתו מעיקרא להתרוץ או רק לטבילה ונמלך דאז הוי בהיתר, וי"ל גם להיפך דאז לא חשיב כלל התחתה רחיצה, עשה כן לראשון] ובפשטותו דלא חשיב התחתה להתרוץ אלא כשהושה בשביל זה, ואם עשה בשביל זה הוי התחיל באיסור דזהו, והוכיח דהר"מ נפסק שם לגבי תפילת ציבור או כונב וחליפה בתפילה, ברור שאם יש מניינים נוספים מחוייב לכרה להביא כונב וחליפה דלא כדמשמע מדבריהם [וברור שאם הוא מקפיד על תפילה בישור, ואם הפסיק בחיובות מיוחדות, כהוראת מרן ורמב"ן, חשיב כמאן דלתי לי מנין נוסף]. ויל"ע כשמפסידי עיקר תפילת ציבור, שלא יתחיל בשווה עמם, ויספיק להתחיל בעוד הציבור מתפללים ויסיים קודם קדושה (או יתפלל עם הש"ץ), ונר יתיר דזהו לכרע ילך ללבשו כונב וחליפה, כיון שלא יפסיד תפילת ציבור, וצריך ביור.

* במש"כ במדור המנהג וטעמו. יל"ד בבארור דברי הגר"ח דיל"פ כוונתו שיתחיל השמש שקוד קודם הציבו, וטעמהו כיון דין תפילת ציבור, ושטעניו פרש פנעם כונת ההת"ס דאם יש ט' שמתפללים עם הש"ץ זהו עיקר תפילת ציבור, וביחיד ודאי דא"י העיקר, ויתכן אף כיון דהתפלה בציבור, רק ביחידות. כן מוכיח מזה דהרי האשונה וא"כ נגבלין שם דגם להורח"ק שליט"א מותר לשהות קודם ולא נתיפש כמה, וכן שאלה בספר שאלת רב, למי שרצה להרהר בגדלות הבורא קודם שמורע ואכמ"ל, ודחוק מעט.

שמי"ר עוד שם בענין המתפלל עם הש"ץ אי הוי תפילת ציבור, והביא מההת"ס והובן מדבריו שיש להז דין תפילת ציבור, ושטעניו פרש פנעם כונת ההת"ס דאם יש ט' שמתפללים עם הש"ץ זהו עיקר תפילת ציבור, וביחיד ודאי דא"י העיקר, ויתכן אף כיון דהתפלה בציבור, רק ביחידות. כן מוכיח מזה דהרי האשונה וא"כ נגבלין שם דגם להורח"ק שליט"א מותר לשהות קודם ולא נתיפש כמה, וכן שאלה בספר שאלת רב, למי שרצה להרהר בגדלות הבורא קודם שמורע ואכמ"ל, ודחוק מעט.

שמי"ר עוד שם בזה, משם החזו"א ע"ש, ומשם הגאור"מ דחשיב תפילת ציבור קצת מסבאר בעלמא, שי' להטעינס כסדרת החזו"א דכ"ז שיש עדיין יחיד שמתפלל לבד, וצ"ע

בהיות שבכמה וכמה נושאים שדנו בהם הרבנים כותבי המדורים והאברכים הי"ו במדורם, מצאנו שעמד עליהם ובכיוצא בהם וה"י הגר"י הלל שליט"א, אמרנו להביא מקצת מהנושאים במדור זה לזיוני הרבים ולתועלת הולמים.

בדיון השומע קולו בתפלת הלחש
שאלה:
<p>לוינא, אם מותר להשמיע לאוזניו בתפילתו שמונה עשרה, ומה הדיון ביחיד. ומה הדיון אם שומע חברו המתפלל שמונה עשרה בלחש, ואם ענה אמן אחר ברכתו.</p>
תשובה:
<p>הכרעת הפוסקים על פי דעת הוזהר ונשיטת מרן ז"ל בבדק הבית</p> <p>הנה בענין להשמיע קולו בתפלת הלחש, אשיב בקצרה ולאור דברים שכבר כתבתי בספרי עמודי הוזהרה פירוש על ספר מורה באמצע ז"ל החיד"א ז"ל (אות פ"א). הנה כתב שם ג"ע ז"ל וז"ל: 'כיון תפלתו י"ח וכי ויהיה להתפלל בלחשו, והעיקר הוא שגם הוא פירש שיש לענות עליו כע"ל. ועיין על עוד בספרי ברכי יוסף (סימן ק"א אות ג') שהאריך בזה, וסיים שם וז"ל: ולענין להשמיע הרב הרב פרי חדש כדמשמע מהתוספתא והוזהר דלכתחילה לא ישמע לאוזניו, וכן ראוי לנהוג, וכמ"ש מרן בבדק הבית שראוי לחוש לדברי הוזהר, (היינו דלא כפי שפסק בש"ע שם כמשמעות הבבלי, וכמ"ש בירושלמי, שאין קריאתה שללא ששמיע קולו לחלוש, אבל לאוזניו שיש דמי, וכן צריך להשמיע לאוזניו להשמיע לאזניו, כיצ"ש, וזהו רב בספרי בדק הבית שהוא מהדורא בתרא אפילו לגבי מ"ש בשלחן ערוך כנודע]. וגם אין שמעתי שכן כתבו גורי האר"י זצ"ל, והכרעת האר"י ז"ל מכרעת עכ"ל החיד"א ז"ל וכזאת וכזאת כתב עוד א"כ ז"ל בספרו מחזיק ברכה (עם אות א') ע"ש. ושם (בסימן קמ"א אות ב') כתב וז"ל: דבריו הרב פרי"ח עיקר, לחוש לדברי הוזהר גם בתפלה, [ולא רק בקריאת ספר תורה עם הש"ץ בעליה לתורה], וכדברי מרן בעצמו בבדק הבית וכבר הופיע רוח הקודש בבית המדרש מיסוד רבינו המלך. ומיהו אין זה אלא למישיירם ארחותם וכו', אמנם להמונ העם תיטיג שלא ישמיעו לאחר, והנה להם לישראל וכו עכ"ל.</p> <p>ובספרו וחתם עינים (לברכות דף ט"ו ע"א) הביא ג"ע ז"ל לשון התוספות ישנים בתי' דס"ל דאין להשתמע התפלה לאוזניו, ולפי רסותן בהגמריה הוא תלמוד ערוך. והביא שם בסוף לשונו מאי דאמר אליהו ז"ל בסדר אליהו</p>

(שנאמר מציבור) עדיין לא נעללו השערים, ויש בזה מעט ממעלת תפילת ציבור, וכי"ש הכא, דלא גרע ועדיף טפי מיחיד שהמשיך, דהכא כך הוא צורת תפילת ציבור, ויל"ד דכן [דאמתם אם כולם סימו קודם שהתחיל חזרת הש"ץ יתכן דאמתת החזרה הוי תפילת יחיד, רק שהוא בעשרה, ואפשר לענות קדושה וכי"ר, וצ"ע ומ"מ בפשטות אינו כ]

במש"כ שם רא"י לענין ה"ל מהא שנפסק דאם הש"ץ אוחזים בקדושה לא יתחיל היחיד אא"כ יסיים קודם מודים (ולוהר"מא אמן דשומע תפילה), וחזי. דלא חשיב תפילת ציבור. ויל"ד כלל, דבאמת עיי' בבביאוה"ל סי' קט' (ד"ה הנכנס) שנסתפק אפי' בזה שמתחיל עם הציבור, ומסיים אחר קדושה, דשמה לא יתחיל עמם עובר קדושה, ועל"פ נפסק בפשיטות שם, שאם מצא ציבור מתפללין, ולא יסיים קודם קדושה, ודאי לא יתחיל, אף הדי תפילת ציבור, כיון דל"ה תפילת ציבור הגבוהה ודאי התחילו יחד, והנה גבי ש"ץ דיל' דחשיב הציבור אוחז אחר ג

ראשונות, דתלמי אם יסיים קודם מודים. ולעולם אם יסיים קודם מודים חשיב תפילת ציבור כמי שהתחיל אחר הציבור קצת (כמ"ש הגרז"ח דשני הדורות הללו שוים, עיי' מדור ש"י"ה הלכה).

[וראוי לציון לספר הנהגות ופסקים מהגר"ח ז"נונפלד הל תפילה בציבור, דכ דעדיף עשרה ממנו, ובהע ובביאורים שם האריכו וציינו בד"ו ואכמ"ל].

במ"ש מרן הגרז"ח שליט"א בשר"י הלכה שקשה לצרף המתפללים שחרית והמתפללים ערבית אחר עלוה"ש למנין א, ויל"ע בענין המתפלל מנחה והציבור מתפללין ערבית מבערי' וכל כיו"ב, אם מצטרף ודאי יש עשרה בלא"ה אי הוי תפילה בציבור, וא" תרתי דסריה, וצ"ע.

במש"כ שם בענין להתפלל קודם שהתחיל הש"ץ ויתפלל לאט ובקדושה היי עם הש"ץ וענה דאין ראוי, ועצ"ר לענ"ד דלעיל מיני השיב דאין הפרש בין מתפלל עם הש"ץ למתפלל אחר הציבור קודם החזרה ומספיק קדושה, וה"נ מספיק קדושה, וילע"ע.

במש"כ המתפלל עם הש"ץ, מצטרף לעשרה, להחז"ס דעיקר תפילת ציבור הוי עמ"ש פשיטא דכן הוא, ואף באמת להכנה פוסקים בענין לצאת לקדושה

דמ"מ חזי' דמצטרפין, ואין נר לחלק בזה כלל.

[ול"ע לדעת מרן שליט"א, שראינו ו עונים, כגון שעדיין לא סיימו תפילתם רק ה' אשנים, ויתכן שמתפללים עם הש"ץ, א"להחז"ס לכאז מצטרפין, וצ"ע וילע"ע].

במש"כ שם משמי' דמרתא החזו"א וצ"מ, דיכול לכוון אחר אמירת ברכה ראשונה, העיד לו"א מגדולי ראשי הישיבות שליט"א בשם ר"א אחר מפורסם שליט"א ששמע אמן מרן הגר"ח זנונפלד זצ"ל וצ"מ אומר פסוק ראשון דקרי"ש ואח"כ כמחזן.

במש"כ שם לענין גרטל במי שיש לו מעיל קצר דאינו נו, יש להעיר מטעם הלכוש דעי' שחורג נר וז"ז וכו, וזו שיה קל לכאז אף במעיל קצר.

* במש"כ במדור פניני הלכה מכמה פוסקים בענין לצאת לקדושה בציבור קודם התפילה, ויל"ע בזה בגמ' ברכות ו ע"ב, אם לדבר מצוה הלך נגה' לו וכו, אמנם יתכן דשם לא מיירי לענין שחרית (ועיי' משר"ל לקמ"י מהגרש"ז דאין חילוק, רק נהגו להקל, וע"ש עוד וע"ע דר הרב ולדנברג בעמ' י"ד משריע' הגר"ח) ואין נר. ויתכן דמיירי שכבר התפלל, אלא שהתפלל ביחידות עיי"ש היטב בגמ'.

משם שהו שם משם הגרש"ז לעמ' פסוק א' של רחמים קודם השתי' קודם התפילה לענ"ד ה"א נר שיש גם מרן שיקר קרי"ש מקודם, עיי' ברכות ו ע"ב, לאחר שנתגאה אז קבל עליו עומ"ש, ויתכן דהתם עומ"ש הכונה שכשמתפלל נכנס לבואר עולם (והפסוק דרחמי אהני לענין האלו דלא תאכלו על הדם, עיי"ש בגמ'). ואילו מגי' לוי (א"ת חשמונאי) דהיינו מקבל ע"ש עומ"ש" וצ"ע שור' אף במביאוה"ל סי' פ"ד דיקרא קרי"ש וכמ"ל [ושר"י בד' הגרש"ז ולדנברג זצ"ל (בעמ' י"ד) מספר נדחי ישראל (להח"ז פ"ח) דבלא"ה קודם קרי"ש אסור, דהוי מצוה דאז, עיי"ש ויל"ד עוד. וזה כוונת הגרש"ז לצאת הידא לתפילה]

לגבי תפילת מנחה וערבית, שנהגו להקל בעשיית מלאכה, שמא יל' דיש בזה רק משר לא תאכלו על הדם ולכן מותר לאחז שנתגאה זה קבל עליו עומ"ש, דכבר קבל משר לא תאכלו, ויש לחלק בזה בין מנחה לערבית, וצ"ע ע"כ.
במש"כ בענין תפילת תשלומין או בעי' ציבור. ויל"ע בשם עי"ר אי צריך ציבור, ויש לתלות קצת במח' דאמר המפרי בברכות כ"ו ע"ב (תודה' טעה) עיי"ש ונח בקה"י ברכות ז"ל ב"גדמ"ל) דהיינו צריך אף לחשיב כלא התפלל כלל, או כמחזור רק הוכיח, ולהצד אה' מחוייב בציבור, ולצד בה' יש להקל, ובענין תפלת תשלומין יש להעיר שנפסק שצריך להסמיכה כמה שאפשר (רק יפסיק מעט, כמכר בפוסקים) לתפילה הקדומת ואכמ"ל, וד"פ ועצ"ע.

* במדור הערות והארות כ' הגר"י שפיעל ליבש המנהג לצאת לדרך קודם מנחה, וזכ' לכוון בזה לדבריו מרן פוה"ד בשבת הלוי (ח"ח סי' י"ח - הו בפניני הלכה לעיל (מיני). [ותכן מודה בהיותו חוליק דין ק"ו, והו בפוסקים (שנ"ת ועוד, ונעי' בהע' בעל הריטב"א

שם, במ"ש הרא"מ ויפיעל בטעם שלא התפללו בבית שיש בו שכה, דמשמע דהוי שמי' צואה, יש לציון דהגרז"ח שליט"א נשאל לגבי ררע על נפס וענה "לא כל מיר ררע אסור אלא רק דהר"ח שיש בזה אפס בלא נפס והכ"ג" עכ"ל (הו בספר נוד החיים - בתלך "דברים נכוחים" תשנ' לו עיי"ש).

* במש"כ שר"י גוטידה שליט"א שם, והביא דאם בייך קודם הבדלה ויבטל טעמיה איכל מעט, יש שר"ה תיר' דברתי לבטלה, כיון דברכה להבטל דאז ואיסור טעמיה קודם הבדלה דנבנן, ויל"ע אם לא אמר "אתה חוננתה" בתפילת ערבית שדינו שאם אכל קודם הבדלה, צריך לחזור ולהתפלל, אם איכל כבה"ג וכן ויל"ע אם בייך ענט"י, דלפי דעה א' בש"ע מברכין ברכה זו רק על כביצה, אם איכל כביצה, ומ"מ בזה יל"ד ע"פ הריטב"א חוליק דין ק"ו, והו בפוסקים (שנ"ת ועוד, ונעי' בהע' בעל הריטב"א שבהוצ' מוסה"ק) דבנמלך ולא אכל כביצה, ל"ה ברכה לבטלה, ולכאז אי"כ יהא מחוייב באכמ"ל, וד"פ ועצ"ע.

במ"ש הר"ל לוי שליט"א, יש לציון ל"ד הגר"ח הנודעים (ונכ' בחי הגר"ח הלוי על הר"מ על תפילה, פ"ד הל"א, דהתי כוונות איכא בתפילה, הכוונה שהעומד רק מלך, וירוחק התיבות, ולכאז כשיהא באבות מנעב אף פי' המילות, ולבשר התפילה פני מה שנומד לפני מלך, וא"ש ד' התשר הרשב"א שהביא, כלפי כל התפילה, דעת הרמב"ם לבי הגר"ח ואכמ"ל.ב

רבא, דכל המתפלל ומשמיע קולו לאוזניו הרי זה מעיד עדות שקר עיי"ש.ב' ועיין עוד לגע"ז החיד"א ז"ל בתרגותיו להוזהר הקדוש (פרשת ויגש דף ר"ט סוף פ"ג ו"י חת"א). עיי' להרב סוד"ה כסתר לאלפים (התוספתא אות ג') שגם כן הביא לתנא בד' אליהו הנביא כסתר להוזהר"ק והתוספתא עיי"ש.

ומה שנמצא בזוהר באיזהו מקומן שמוזהיר לא להשמיע קולו לאחרים, אין זה סותר מ"ש הפוסקים משם הוזהר דגם לאוזני לא ישמיע, שיל"ד דס"ל להוזהר דהגם שאפילו לאוזני אחרים להשמיע, מכל מקום הוא פנעם גדול יותר כששמעיה לאחרים, ולכן מותר בפרטות גם על זה וק"ל. שר"י שכן הרגיש ויישב בזה הר"מ דילונזאנו בספרו שתי ידות (דף קט"ו), הביאו הרב שלמי ציבור (בדף י' ע"א) ויל"ד בדף ק"ה ע"ב), דמשמיע לאוזניו איסורא עביד, אבל שמיטעו לזולתו לא נענש על זה.

בידור דעת האר"י ז"ל בגידון זה

ואודות דעת רבינו האר"י ז"ל בזה, שלו סמכות וזכות ההכרעה וכמ"ש ג"ע החיד"א ז"ל בה' מדורע לבניה, הי' בשער הכוונות אין שום הכרע לבירור דעתו בזה, אמנם בספר עולת המזיח כתב להדיא שיש שקפיד שלא ישמיע עי' לאוזני, וד"ל שם (דף מ"ג ע"א):
התפלה אינה נכנסת בשום רקיע כי אם אותה תפלה דלא אשתמגי לאוזניו, ולכן קב"ש תיקנן שישמיע לאוזניו, אבל מה אם התפלה נשמעת לאוזניו לא סלקא, כי אז שומעים לה החיצונים והם מתעבים בהדה, אבל כשיהא בלחש שאינה נשמעת לאוזניו אז היא רוחנית מאד, מגדד טבע רוח האדם שהיא פנימית ורוחנית יותר מאד מן הס"א ואינם רואים אותה. וזה הפך סדרת מהר"ק' בבית יוסף שפסק שיותר טוב הוא להשמיע לאוזניו, וכן ברייתא' ובירושלמי לאמרו דבריו הפך סדרתו. וכן הקורא בספר תורה, חד קרי וחד שתיק, ואי תרין קראן גרע מהימנותא, כי התפלה קריאת' ס"ל כולוהו וזו מעמל עילאה וכו' עכ"ל. ונראה ברור כי התפלה קריאת' אי"ז אלו בשכספר עולת המזיח כיון ו"ל החיד"א ז"ל בספר מחזיק בברכה במ"ש:
וכבר הופיע רוח הקודש בבית המדרש מיסוד רבינו האר"י ז"ל שככתב שגם בתפלה צריך שלא ישמיע לאוזני וכו' עכ"ל.

והגם שענינו אז לא נזכר להדיא בשער הכוונות אלא רק בספר עולת המזיח, הרי גם אמר מספיק הרחי"ו ז"ל המוסמכים והגם שצמאנו שבענין סדר

כריכת רצועת תפילין של יד אנו נוהגים על פי הסכמת גדולי האחרונים ז"ל (כמ"ש שכתוב בספרי וישב הי"ם ח"א סימן ד') ששפסקו כ"כ בדברי הרב

יצחק, שחיבורו בצעירותו נזכר לוה, ולכן הותקין בדברי בית עובד הגי"ל בלי

וג' על האצבע, ולא הזכיר שם ברכיה על הקבורת, ולא סמכו על מ"ש

* במ"ש הגר"ש עמאר שם בד' המודרכי דשרוי להחמיר ולא להתפלל במקום כזה, ילה"ע דחומרא דנפיק מינה קולא, שיאכל קודם התפילה וזה צ"ע להמרכדי, ופשוט ומ"מ שר"י דיכול לסמוך על הרמב"ם מוכח כן, דרך הרמב"ם כן, ולהמרכדי אינו יכול להקל ע"י החומרא, ובשעת הדחק הקל כהרמב"ם.

ומיהו מצינו למימר דלהמרכדי נמי יכול להחמיר לעכב תפילתו במקום שמבטל כוונתו, דזה רק חומרא, אבל להקל עבור זה לא אכזול קודם התפילה אסור לדידי, וזה דוקא להרמב"ם וד"ק, ופשוט דאם הוא סמוך לסוד"ת אסור להחמיר ולהפסיד תפילתו [ולמ"מ אם החמיר חשיב כאנסון ואף להשרי"ע יכול להתפלל אחר סוד"ת, כן משמע מ"ד מנחת יצחק לגבי תפילת תשלומין ואכמ"ל].

במ"ש הג"ל לענין הרוחץ בים בראש מגולה שיותר להוציא אוזרות מפיו, יש לחלק קצת בין כי מקום משנתי שעדיין לא לבש לחוץ] בים, שרר'י היסיר הכיסוי, והוי ביזוי טפי, והוי מקום מבוזה, וצ"ע.

* במ"ש הר"א בבור שליט"א דתמוה בעיניו מה שצריך מנעלים לקידוש לבנה, ומ"ש משאר ברכות, וכ דאפשר דברכה"ל שאני דהוי נקבלע פני שכניה (ולכן צריך מניעום דלא כשאר ברכות), ונר' לו תמוה, ול"י אמאי, דמכר בסי תכו' דבעי' לה בגדי שבת לכתחילה, ולכן י"א להמתין על מוצ"ש (דלא כהרג"א) וכן עמא דבר. ומר"ט נמי אין מברכין קודם ט"ב ששרויין צעזע ומברכין אחר יו"כ מיד, ששמחין בסליחה, וחזי חשיבות מיוחדת (ובמק"א דנתי' אם יכול באמצע השבוע ללבשו בגדי שבת לברכה זה, אי יש בזה מעלה ולכאז יש בזה מעלה).

בריתא הגר"א בבור שליט"א מד' המג"א שם דהמתפלל מנחה במנין שמתפלל ערבית לא חשיב תפילת ציבור, להוכיח דגם המתפלל שחרית במנין של מוסף, יש להעיר דלכאז יש לחלק, דמנחה ומעריב אין זמנם שוה, דזה ביום וזה בלילה, וע"כ א"א שיעשה תפילת יום בציבור ע"י תפילת לילה דיהיה; ובמדור שר"ח הלכה נזכר ג"כ שהמתפללים מעריב אחר עלוה"ש, וצ"ב אם מצטרפים להתפלל או שחרית להשלים לעשרה, [ונש חילוק בין להשלים לעשרה, לאם יש כבר עשרה, ע"ש בהע, ויל"ע במתפלל שחרית בחצי שעה שאחר חצות, נדעת חלק מהפוסקים, ואחריו כמתפלל מנחה, דהרי דבדיעבד יצא, וא"כ דהיוסי אפשר לכתחילה דיש שנונים מכוונים אם מצטרפים, ולכאז להשי' דיוצאים אז שחרית אין יוצאין מנחה אפי' בדיעבד, וילע"ע בזה, דהר"ס כ"א נהיג לפוסם ישיבת], שגמ"ש שחרית ומוסיף אינם סתירה כלל, ודחתיירוהו בין בחצי שעה שחרית, ששליש, וד"פ.

* במ"ש הרב חיים גרשוני שליט"א להעיר מד' הרמ"א סי' מ"ו ס"ט שיאמר בשכמ"ל'ו בקרי"ש שקברונתו ע"י זהו, ע"ד המ"ב סי' צ סקטרי' דצריך לקרוא בברכות, לא ידעת רצונך, וא"ר הרמ"א איירי בחשש רחוק שלפעמים קורה שמאחרים סוק"ש, ולכן הקיל כ"כ ואפי' אין קורין שם כל הקרי"ש, ובדאי לכתחילה תיקנו חז"ל שיקרא קרי"ש של מצוה בברכות, והמ"ב מיירי כשרואה שעובר הזמן, דבכה"א יקרא מיד כל הקרי"ש ובברכותיו כתיקון חז"ל, ונמילא צריך לסמוך גאולה לתפילה, דסמיכת גאולה לתפילה שייכא דזקא כשקורא קרי"ש בברכותיו, שמבקר גאל ישראל משא"כ בראד דהרמ"א דליכא ברכות רק קרי"ש, מאי סמיכת גאולה לתפילה איכא, וד"פ אמנם שריר מובא מביתגר"א סוס"י מ"ו א"כ דבלא קרי"ש ל"ה סמיכת גאולה בברכות קרי"ש לחוד, וחזי דגם שקרי"ש ענין סמיכות הר"ל, וצ"ע.

מה שטמח עד בזה הרמ"ב שנקט אם לא שרואה שיעבור סוק"ש תפילה דאם בשביל קרי"ש כבר יקרא ויתפלל משנ' סמיכת גאולה לתפילה, מאי שייך למיחש לסוד"ת יש להעיר כנמזה בזה, דחזא דכן הוא שיגרא דלשאנ' בכל מקום ואין מזה ראי כללום. ב"א א"כ כבר איתר לו"י סוק"ש" וצ"ע, וא שרוא שיאחר ונמילא יקרא קרי"ש בלא ברכות, ועכשיו יש רק ענין סוק"ש' מ"מ עבור זה נמי לא ילך, ג' כגון באדם שמאריך מאוד בתפילתו, ואף אם קורא קרי"ש ומסיק קודם סוק"ש"י יכול לאחר סיום ששקרא אחר סוד"ת ובמקומות שלנו יש בחוץ ששעה עומדת זמנית כ-50 דקות ובארצות אירופה יותר קצר (ושם הי' ה"ח"ח) ויש מקומות באירופה שבהם שעה זמנית נעה בין 20 ל-30 דקות וא"כ יש רבים שמתפללים כ-20 דקות שמורע ויכול לאחר, ועוד הרבה כיו"ב (שהיי צריך לבקביו אחר קרי"ש או נרדם ועוד הרבה).

והלום ראיתו בזה הר"ש כגני שליט"א שהביא ממ"ב סי' מ"ו סקל"א דכשרואה שהציבה אחר שוק"ש ש"ר קרי"ש בלא ברכות, ודלא כהנ"ל, וקציע' וכמו שהעיר שליט"א.

* מש"כ הר"א אריאל אביעד שליט"א בענין תפילת השחר אחר חצות, אינו רק כלל, דלא ראוי להשמי' תפילתו כ"כ, וסמך על הפוסקים שהקילו בזה ולא בכל ספקא חזר. [אחדבה' יש לו להעיר דגבי שחרית אחר ד' שעות דקאמר דיתנה, למה לא יתקנו ר"כ שיתפלל מנחה ב'. ויתנה שאם שחרית אינה שחרית רק נדבה, הרי"ז תשלומין, רק לכוזר איתר לו"י חז"ל שחרית אחר סוד"ת מיירי הרמ"ב כשיהא נאגם, דבאגסא אי"צ תנאי, ע"ש, ובלא נאגם, ליכא תשלומין בלא"ה, אמנם לפי"ז יש לנו הוכחה מזה דגדרי' נאגם לענין סוד"ת שוים לאז דלענין תשלומין שם הרמ"ב (כמכר) בס' ק"ו), דכגון א"כ שיש שאין לו [ומקורו] כוונה להשתלם, צ"ע דעבר עינדי, מ"מ מתפלל תשלומין דחשיב אנסן, ולהל"ל ס"ה מהמתפלל אחר סוד"ת וא"כ לפי"ז ה"ה כל מי שחושב שאינו יכול להתפלל קודם מוקד, או לימוד קודם התפילה, דאף להמ"ב ידאי שפיר אמר, אי"צ ויל"ע גבי ברכות קרי"ש].

והעושה יש להעיר דהנצה היעוזה בחצי שעה, למי שמתפלל שחרית באותה שעה (דפוסק דלא כפסק המ"ב), שעל"פ יתנה מקודם, דלהחליטוקים יהא מנחה דבדיעבד יוצאין אז ד"ה מנחה להעיר פוסקים (עיי' להלכות שלמה להגרש"ז ואכ"מ), וכשתתפלל מנחה יתנה דלאדיך פוסקים דהי' אז מנחה, יהי' זה תשלומין, והריחו מנעט כלרע.

במ"ש שליט"א בענין עמידת השמש על בימת ביח"כ כשאינה מוקפת בחציצה, דכ' המ"ב דמותר כמו אומנין, והק' דלא דמי כלל, דבאומנין נמי לא התירו אלא בבית דעניניהם מרובים ויתבטל ממלאכתו וכו, ע"ש תמיהתו, ועיי' לעיל מיני שכן מותר ג"כ הגר"ח זנוקר שליט"א.

ברור דהמ"ב כ' להשטש עומד שם לצורך ביח"כ, וטורח לו לירד ולעלות וכו' ולכן התירו, ומה שנקט כמו לענין אומנין נמי מכר' עפ"י, ויתכן עוד דכוונתו דשמש

דעת הבן איש חי דמותר להשמיע לאוזניו אם מפסיד הכוונה ודיוק ההגיה, מסבירה דנפשיה, ועל סמך שיט
--

הערות והארות

כוונת הש"ץ ב**אבות**

בשורע סי ק"א סעיף א' מבואר שהכוונה בברכת אבות היא לעיכווא. וצריך לחזור ולהתפלל. ובביאור'ל שם הק אמאי בסי נ"ג ס"ה בהגה"ה מבואר, דש"ץ שאינו מבין מה שהוא אומר אינו עולה לכתחילה, אך אם אין ש"ץ אחר יכול להא להיות ש"ץ, ויישב הביאור'ל בדאמת מיירי שמבין עכ"פ ברכת אבות, ועוד תי' דסגי בכוונת השומע, וכ' דלפישט"כ הפמ"ג בסי תר"צ בא"א סק"ט א"א להוציא באופן זה. וכוונתו, לדברי הפמ"ג שכ' שבקורא את המגילה באופן שאינו יוצא יו"ח, וכגון שמבין לה"ק קראי בלע"ז, אין השומע יוצא יו"ח. וא"כ ה"נ בנ"ד, אם הש"ץ אינו יוצא קשראי מכוין, לא מהני כוונת השומעים. ובפשטות מדברי הביאור'ל משמע, שאין להגיש ש"ץ שאינו מכוין באבות.

ולאוי ש' מקום לאמר הדפמ"ג איירי כהנ"ג שחשך במעשה המצוה לגבי המצוה, ולכן אינו נקרא מצוה גם לגבי היוצא, וכגון שלגבי אדם שמבין לשו"ק אין קריאת המגילה בלע"ז נקראת קריאה כהלכתה, ולכן לא יוצא אף השומע, אך בנ"ד, שהש"ץ מתפלל כהלכתו, וישנו תנאי שיכוון באבות, על אף שאו"ל לו לצאת יו"ח בלא קיום התנאי, מ"מ אין חסרון במעשה המצוה, וא"כ כשהשומע יוצא יו"ח, סגי שהוא מכוין באבות, ובהו יוצא יו"ח, וצ"ע.

שלמה ארוביץ - רוממה

ביאסור להתפלל ביכול להשחות נקביו פרסה

סי צ"ב מ"ב סק"א: בעשה צרכיו באמצע שמר"ע אינו חוזר אם לא שהה כדי לגמור את כולה כיוון שקודם התפילה לא היה צריך לנקביו, מבואר דאם היה צריך לנקביו ועבר והתפלל חוזר, והוא עפי' המבואר בביאור'ל בדעי' שיהיה דחוי מתחילת התפילה, ויל"ע אם יכול לשחות עד פרסה לשכתחי לא יתפצל אם כ"ז הוי דחוי לענין זה, ואם עשה צרכיו יחזור לראש ולא הא דלכתחי' לא יתפצל ביכול לשחות פרסה מקורו בריב"ז מהגמ' דהכין וכר ולכאוי דאין דין כללי דהכין לפני תפילה שלכן לא יתפצל כה"ג. ואש"כ פ' מסוקים. א. הכין, והני נקרא מצוה מדין הכנה לתפילה גם ביכול לשחות ב. שמור גרליך וכר דהוא קאי בדוקא על שמירת נקביו לדבר שבקדושה, ואף בדיעבד. אמנם כ"ז אי"ש אי"נ כפמ"ג דדין ה"ל הוא רק בתפילה (מ"ב סק"ז) דדין הכוון הוא רק בתפילה (פשוט וכן הוא במ"ב סי צ"א סק"ז) אך לפי מנש"כ השע"ת בסי ר' הובא במ"ב סק"ז דדין זה הוא גם בשאר דבר שבקדושה אי"כ ע"כ אי"ז מדין הכו' הכללי (או שסובר שדין הכין ש' בכל ש' שבקדושה ולא כמ"ב ה"ל) ובפמ"ג כאן משמע להדיא דדין ה"ל הוא מדין הכין וכמבואר בגמ' ברכות ה"ל (והוא לשיטתו ה"ל דרק בתפילה, ודוק). ולפי"ז י"ל דאם הוא דין כללי דהכין לא מסתבר שע"ז חשיב לגברא דחוי אך אי"נ דהוא דין מיוחד שאסור לכתחי' להתפלל בנקביו גם ביכול להשחות פרסה אי"כ יל"ע דאולי גם כה"ג חשיב גברא דחוי, ודו"ק בזה.

בדין נטילת ידים לתפילה לשי שר"ע

שם, ס"ד שי' השער' דצריך לחזור אחר מים לתפילה אצ"כ עובר זמן תפילה, ובב"י מבואר דס"ל כשי' רש"י רי"ף ורמב"ם דגרסי בגמ' דמדהריז לתפילה לא ינ"ל קש"י, ולא כשי' רש"י דס"ל תוס' דרמב"ם דגם לתפילה א"צ חיזור, ועי' בביאור'ל ס"ה ד"ה ואם לגבי סתם ידים שלשרע"א א"צ לחזר אף דלרמב"ם צריך וכ' בביאו"ל ב' דריכ"א. דלענין סתם ידים סמך על שי' תוס' דכלל א"צ לחזר לתפילה ומבואר וכן מפורש בביאור'ל דשי' תוס' א"צ כלל לחזר אף אם לא יעבור הזמן, אמנם צ"ע דבב"י דאיתי להדיא (בד"ה ורבינו וד"ה וכן נראה) בשי' תוס' טור דצריך חיזור עד שיעבור זמן תפילה, וא"כ שוב א"א לפרש כדרך זו בשור"ע דהרי בני סתם ידים פסק דא"צ כלל לחזר ואי שני תוס' א"כ חזר עד ש"ך תפילה (ובביאו"ל בביאו"ל) לשי א"ש, אך ב"י מבואר כנ"ל ליכא) והנה לפישט"כ ב"י בשי' תוס' ע"כ דלרש"י גם ביעבור זמן תפילה צריך לחזר דאל"כ כמאי פליגי (וידחקו לומר דלרש"י ודעימיה פליגי לקולא דאף לתפילה רק בלא יעבור הזמן, ותוס' טור ומחמירי בקש' ואי"ז משמע כן ועכצ"ל דלרש"י גם בעבור הזמן צריך לחזור אחר מים). וכן כ' הגר"א דלרש"י לעולם מחזר אף דיעבור הזמן. ומה שס"ל שצ"ח באין דקדיבער זמן תפילה לא יחזר אף דפסק כרש"י היינו דלחש חשב לש"י תוס' (וכ"כ בגמ' דמנא, אמנם צ"ע דבב"י דאיתי להדיא דהסכים לדוך ה"ר[ל' ולכן לענין סתם ידים עכצ"ל דלשי ב"י צ"ל כדרך כ' בביאור'ל וכשי הגר"א (והל"ה הוא לשי' בזה) בדאין לו מים סמך שור"ע על שי' הר"ן דבסתם ידים א"צ נקיון, (ואולי יש לדחוק בדעת ביאו"ל דכל מנש"כ ב"י דתוס' כ"כ צריך לחזר הוא רק בשי' תוס' אך הוא עצמו ס"ל דלתוס' כלל א"צ חיזור ולרש"י צריך עד סו"ז תפילה, ולפי"ז א"ש ביאו"ל בדעת שור"ע (ודוק) ועי' דרכ"מ שפליג על פסק הבי' וס"ל טטור ותוס', ולכאז צ"ע אי'כ למה לא חולק על השור"ע כלל דא"צ חיזור, ולפי מנש"כ ב"י בשי' תוס' ותוס' אי"ש, וצ"ע א"א לפרש כן, וד"ק כנ"ז.

בסתם ידים באין לו מים אי בעי מילי דמנקי

שם בביאו"ל ד"ה ואם, עי' בביאו"ל דכ' נפק"מ דלשי הגר"א דהשור"ע סמך באין לו מים על שי' הר"ן דסתם ידים כשירות לתפילה, אי"כ ה"א ואל"ר ענין דמנקי מילי דמנקי (ועי' הערה קודמת דלכאז כן הוא לשי הבי', ע"ש) אמנם יל"ע בנפק"מ זו דכיון דס"ל לשר"ע דסתם ידים בעי' רחיצה אלא שבאין לו מים סמך על שי' הר"ן, אי"כ לענין מילי דמנקי שיש לו אפשרות אי"כ חשיב לכתחי', שהרי בכ"מ דבעי' רחיצה סגי בנקיט בדיעבד, וא"כ לענין נלקות במילי דמנקי שיש להו"א חשיב כ"כ לו מים, ובקו חיישי' לשר' הרמב"ם הרמ"ב וא"כ גם לגר"א צריך מילי דמנקי, וצ"ע, ובביאור'ל נקט אותה, וצ"ע כנ"ל.

בתגבבל בתפילתו אי שרי לקחת סידור באמצע תפילה

סי צ"ו סק"ז: מנש"כ דתגבבל בתפילתו רשאי לילך לקחת סידור, לכאז לפשט"כ מ"ב קל"ז, סי ק"ד סק"ז דלשי ב"ח ואר"י עדיף דבמקום לטיטס לקצר ולא ללכת שלא יפריעוהו עיי"ש אי"כ ה"נ כאן אם יכול אף שמתגבבל, לקצר, אי"כ עדיף מלהביא סידור, [ולשי' פמ"ג שם עדיף לכתב] ולכאורא צ"ל דאיירי שנתגבבל לגמרי באופן שלא יעניל לקצר, ואז לבנ"ב ואר"י מדוד דהכא חשיב לצורך התפילה ול"ה הפסק שמשא"ל שם דאיירי רק לענין שלא יפריעוהו, ואף דפמ"ג לא חי' בזה אפשר דאל"ר וב"ח בזה מדוד לפמ"ג, ולכן המ"ב סתם כפמ"ג, ודו"ק.

בעניני למטה, ובוצעמית ענינים בשמור"ע

סי צ"ב ס"ב: שיהיו עניני למטה וכר בב"י הק ממלעי' סי צ' בדעי' חלונות בביהכ"נס כדי שיסתכל, ועיי"ש מה שתי'. ומבואר בב"י דכל קושיותי' רק מדינא דהא ומבואר דאין דין לעצום עיניו בשמור"ע, ורק מדינא לענין צדדים קשה לב"י, וכמו שכ' בביאו"ל כאן בשם ממא"ר, אלא שלענין להסתכל כנגדו פסק בביאו"ל דאסור בעיניו פתוחות, וכן סתם לעילי' סי צ' סקע"א, וא"כ אמאי לא קשה לב"י בלאו דין דהכא, שהרי אסור להסתכל נגדו אלא שחשבו אפשר דמנש"כ ביאו"ר שלא יסתכל כנגדו הוא גופא דינא דהכא דבעי' עיניו למטה, והיינו שלא יסתכל ויהא גם מה שמקשה ב"י ממלעי' אלא שבטור משמע שדין עיניו למטה לא משום שלא יסתכל אלא מגמ' דהויה עיניו ולכי' וכן (במות ק"ה ע"ב עיי"ש וברש"י). ונפק"מ בין ב' דריכס' אלו האם בעצום עיניו ג"כ בעי' עיניו למטה דלצד א' אי"כ ל"צ, ולצד ב' יש לצדד שאם ונצלי' בזה.

בדין צדדין שלפניו לפני המתפלל

סי ק"ב סקט"ז: יו"ח, מבואר דלשי האר"י דצדדים שלפניו שרי רק כנגדו ממש אסור לעבור אך עד לפניו ממש שרי, ולכן התיר ללכת עד כנגדו ולעמוד, ויל"ע דלעיל סי ע"ט סק"ה ונחלקו ר"מ ור"א ואל"ר ענין צדדים שלפניו, ואל"ר התיר, אמנם שם כ' מ"ב בשם חי"א דגם לאל"ר כל שרואה כנגדו בלא הטי' ראשו, חשיב לפניו, ולא כצדדים שלפניו, ואסור לכרעי' (וכמו באל"ר שם, עיי"ש). והכא אמר כהנ"ג שרואה ללא הטיה התיר מ"ב לדעת אל"ר, ויש לחלק אולי לפי הטעמים שאסור הכא והתם אף דשניהם הוא דין צדדים שלפניו, ודו"ק.

בגדר חזרה לראש הברכה בשם קצת

סי ק"ד סק"ו: מבואר דאם פסק בשתיקה בג' ראשונות [שק"ל שחוזר ככה"ג לראש הברכה] אינו חוזר לראש התפילה אלא בסיים הברכה, אבל באמצע חוזר לראש הברכה דהוי תיקון הלשון, ולכאז יל"ע דבשלמא היכא דטעה דקלמקן סי ק"ד שפיר הוי תיקון הלשון ואין כאן דין חזרה שאז הוי ג' ברכות כאחת, אלא שצריך לחזור לראש הלשון ובהו סגי מתחילת הברכה וכדלקמן, אך בשהה מה שייך תיקון לשון וא"כ ע"כ דישי לו דין חזרה וכהנ"ג ק"ל שחוזר לראש [וכמו בשכח מנשיב הרוח שאם סייים שחוזר לראש התפילה, וא' בהזכיר בימות החמה משיב הרוח שאם סייים שחוזר לראש, ומשום שכששל עילוי דין חזרה היינו בהכרח לראש התפילה] ושהה לכאז דמאי לזה, ומבואר עכ"פ בחי"א דשהה ג"כ דין טעות הוא ולו דין הפסק שע"כ חוזר (וכמו בשהה לגמור את כולה) אלא דהשתיקה הוי כשיחה וכדו וא"כ הוי תיקון הלשון בזה גופא שחוזר ללא השהיה והוא מתקן את מה ששהה דהשהיה כדברים בטלים, ולכן א"ש, ואין זה דין הפסק שע"כ חל עליו דין לחזור, ודו"ק.

שמעון בן גיגי - רוממה

עניית דברים שבקדושה באמצע התפילה

הרמב"ם בסוף פרק י' מהלכות תפילה פסק שאין לענות קדיש וקדושה באמצע תפילת שמונה עשרה. הנה בעל הלכות גדולות (ברכות פרק ג') כתב והני מילי דשותיק ולא עני בהדיהיו דשומע' כעונה, אולם התוספות (סוכה ל"ח ע"ב ד"ה שמע) כתבו שאם שותק באמצע התפילה הוי הפסק, מכל מקום אף התוספות (ברכות כ"א ע"ב) סיימו שכבר נהגו העם לשותק ולשמעו, וגדול המנהג. וכן מסקנת מרן בשור"ע סימן ק"ד סעיף ז'. ובשרית יביע אומר חלק ו [חלק אר"ח סימן ט"ז סוף אות א'] הביא סמך לדין זה שמה שאמרו בקדושינו (מ' ע"א) מחשבה טובה הקדוש ברוך הוא מצרפה למעשה ומוטבה רעה אין הקדוש ברוך הוא מצרפה והיינו שאף דלענין הפסק לא חשיבה כעונה מכל מקום נחשב כעונה לענין מצוה.

בספר עדו' יוסף חי (פרשות ומספטים אות ו') פסק שזהו דקדוש אנו שומע מפי שליח ציבור קבוע שדרכו לכון להוציא את הציבור ידי חובתו בכל דבר שבקדושה, אבל ששומע שנשליח ציבור העולה באקריא אין לו תועלת מדבר זה שהרי אין מכוין להוציא אחרים ולא יעלה על ליבו דבר זה, לכן לא יפסיק בתפילתו. וכן מסקנת הרב יביע אומר שם, והוסיף על זה שלפי מה שכתב בשו"ת דברי יוסף איוגאנס (סימן י"ג) שהשליח ציבור אומר עם הקהל קדוש קדוש וכו', לפי זה כיון שאין קולו של שליח ציבור נשמע גם כן לא ישותק בדלאו הכי אינו שומע השליח ציבור. וכן פסק בשו"ת לבני ברק מרדכי בתרא (חלק אר"ח סוף סימן ל"ו). ובשרית בית יהודה חלק ב' (סימן ג') כתב שהשליח ציבור צריך לומר קדוש קדוש לבדו כדי שישמעו אלו שאינם בקריאי ויכוונו לצאת.

והנה אם הגיעו הציבור לגיברת כהנים והוא באמצע תפילתו כתב בשו"ת יביע אומר חלק ז' סימן י"ב שדין זה תלוי במחלוקת אם אף על הישראל יש מצוה להתברך מן הכהנים או שהיא מצוה על הכהנים בלבד, לסוברים שאף על הישראלי יש מצוה להתברך מן הכהנים יש לומר שצריך לשותק ולשמוע הברכת כהנים כדי שייקיים המצוה שעליו ולא יראה עצמו כאילו אינו חפץ בברכה, אבל לסוברים שאין על הישראל מצוה להתברך היא מצוה על הכהנים בלבד יש לומר שישמש בתפילתו ולא יפסיק, ולמסקנה פסק שאם מפסיק ומאזין לברכת כהנים יש לו על מה שדסימור כיון שרבים מהפוסקים סוברים שאף על ישראל יש מצוה להתברך מפי הכהנים, ואפילו לדעת ה"ה דס"ל שאין להפסיק לדברי קדושה, שאני הנהא שהוא מפסיק לברכה להיות שומע כעונה מה שאין כן הנהא שאין כוונתו אלא לשמוע ולהתברך, מכל מקום כתב שם שאין חיוב לעשות כן ויכול להמשיך בתפילתו.

ניסן גיטסדה - רמת בית שמש

אם ליחיד שרי לומר סליחות הנאמרות בלשון ארמי

בסימן ק"א ס"ד כתב מרן וי"א דאף יחיד כששואל צרכיו יכול לשאול בכל לשון שירצה חוץ מלשון ארמי, ובמב"ב ס"ק י"ט כתב ובציבור מותר אף לשון ארמי, ובהא זאת שפיר מה שאמורים יקום פורקן ובידן שמיה וכו'. והנה דנון זה נוגע לאמירת הקבשטות בסליחות שכתובו בלשון ארמי דכתב המ"ב בסימן תקפ"א ס"ק י"ד שלא יאמרם היחיד אלא בעשרה, ויש להעיר על הרב כה"ח דבסימן ק"א אות כ"א ג"כ ביאר דבציבור נראה דליכא קפיידא לומר בריך שמיה וכו' ומוכח מדבריו דביחיד איכא קפיידא וחישישין לשיטה זו ולעומת זאת בסיומן תקפ"א אות כ"ז העלה דרשאי היחיד לומר הסליחות בארמית ותמה על הפוס' שאוסרים יעיר"ש. ועיינין ביב"א חי"א סימן ל"ה שהאריך לפסוק שאין לאמרום כדעת המ"ב.

אי שרי לעבור לפני המתפלל בצדדים שלפניו

בסימן ק"א ט"ז הביא המ"ב מחלוקת לגבי לעבור לפני המתפלל בצדדים שלפניהם דדעת המ"א לאסור וכלפניהם דמי דדעת הא"ר דשרי, ובאור מחלוקתם מבואר מהמ"ב בס"ק י"ח דהמ"א למד דהאיסור מפני שמטביל כוונתו והא"ר אסר רק מחמת דמפסיק בינו לשכינה והכא ליכא. והנה מלכותם דין הובאה ג"כ בסימן ע"ב ס"ק ה' לגבי נדאה דאם אינו מצדו דינו כמלאחריו ונחלקו המ"א והא"ר בצדדים שלפניו דהמ"א אסר וא"ר התיר נמצא דכל חד לסעמיה אזיל.

אי בזמניו שי להרחיק ולומר רבון העולמים

בסימן ק"א כתב הרמ"א שאין לומר רבון העולמים היום וכ"ז מיירי כשמתפלל בביתו אבל כשמתפלל בציבור דהוי ליה ביוש גדול א"צ להרחיק כלל לאחוריו ולא יאמר הרביון, ועיינו לרומת הדשן סימן ט"ז. ויש להעיר דאף דבב"י הביא דברי תה"ד שלבסוף סיים אחר שכתב חילוקים אלו אלו ומכל מקום דין הובאה ג"כ בסימן ע"ב ס"ק ה' לגבי נדאה דאם אינו מצדו רמזים בתלמוד ופסקי הגאונים עכ"ל וא"כ מדוע ציינו שזה מקור הרמ"א, ויחזקן לישב דכוותה הרמ"א רק ליישב המנהג שראה שכך רהוגין וביסס זאת על פי דברי תה"ד, שור"י בס"ד דעמד בזה כה"ח אות י"ח עיי"ש.

מיכאל כהניאני - נוה יעקב

בענין עניית דברים שבקדושה באלקי נצור

בשור"ע סימן ק"ד סעיף ח' כתב וז"ל: אחר שסיים שמונה עשרה ברכות קודם אלהי נצור יכול לענות קדושה וקדיש וברכו עכ"ל [וכבר כתב הלבוש שאם שה"ה באמצע אלקי נצור, ופשוט].

ולכאורא מלשון מרן משמע בפשטות שרק קדיש קדושה וברכו עונה אבל אמן דברכות לא עונה, וכן לכאורא מפורש במרן בסימן קמ"ג סעיף א' שחוזר שם על הדין הזה וכבת שמפסיק באלקי נצור "כדרך שמפסיק בהרכה של קריאת שמע אפילו באמצע", והרי באמצע ברכות ק"ש דעת מרן בסימן ס"ו סק"ה ר' שאל מפסיקים לשום אמן דברכות, ורק הרמ"א שם כתב שמפסיק רק ר' לאמן דהא הקדוש ושומע תפילה, וא"כ יוצא לכאורא שלדעת מרן באלהי נצור לא מפסיק להווש אמן, ולדעת הרמ"א מפסיק רק לאמן דהאל הקדוש ושומע תפילה ולא לסתם אמן וכן כתב המשנ"ב בסימן ס"ו ס"ק כ"ב עיי"ש, ובסימן קכ"ב ס"ק א' עיי"ש, וא"כ יוצא לכאורא שלסתם אמן לכו"כ לא מפסיק באלהי נצור.

ומרן הרי"ח הטוב בבא"ח ש"ד פרשת בשלח סעיף כ"ב כתב וז"ל: אחר סיום ברכה זו [שנים שלום], יאמר מיד יהיו לרצון אמרי פי, וקודם שאומר פסוק זה אין להפסיק אפילו לקדיש וקדושה וכיוצא. כי פסוק זה הוא מכלל תפילת העמידה, אבל אחר פסוק יהיו לרצון פסקי לכל דבר קדושה, ואפילו לאמנים דברכות, עכ"ל. וכבר תמהו רבים שלכאורא זה הפך דברי מרן בשור"ע וכו"ל, וביותר קשה שלכאורא לא מצאנו דעה כזאת בראשונים, ואדברא מרן בבית יוסף הביא את דברי הראשונים בהלכה זו המרדכי והראב"ה והרשב"א, וכולהם מה אחד תנבו רן קדיש וקדושה וברכו, וכמו שפסק מרן בשור"ע עיי"ש בבית יוסף, וא"כ צריכה ביאור הוראות שבקדושה דמרן הרי"ח הטוב ז"ל.

והנה הבית יוסף הביא שתי תשובות הרשב"א בענין זה אחת בשו"ת הרשב"א חלק ז' סימן ק"ז (השניה בחלק א' סימן תת"ז ונביא כאן את לשון הרשב"א ונעיין בדבריו, בחלק ז' סימן ת"ה, וז"ל: שאלת אם יכול לענות לקדיש וכר אחר שסיים יו"ח ברכות תשובה, צריך לומר יהיו לרצון וכר אחר יו"ח ברכות בלי שום הפסק, כמו שאמר דוד אחר יו"ח מזמורים, והוא מכלל התפילה, ואין לענות לשום דבר לומר תחנונים בינו ובין יו"ח ברכות, אבל יכול לענות אחריו לדבר שבקדושה, או לומר תחנונים אפילו כסדר יום הכיפורים, ואע"פ שעדיין לא עקר רגליו, ואם תאמר והרי אמרו בטעם הזה הזכיר יעלה ויבא, אם רגיל לומר תחנונים אחר תפילתו ולא עקר רגליו חוזר לעבודה, התם הוא שהקלו דכיון שרגיל לומר תחנונים הרי הוא כמתפלל עדיין, ואין צריך לחזור לראש, אבל שניתן לתחנונים אלו דין חומר עיקר תפילה שלא להפסיק לקדיש ולמודים לא, עכ"ל.

ומבואר מדבריו שבעצם דבר ולא הראשון כבר נגמר בעצם עיקר התפילה, רק האדם עדיין בגדר מתפלל ואומר תחנונים, ויכול לומר אפילו באריכות כמו ביום כיפור, ולכן הקלו לגבי ברכות שאם שכח יעלה ויבוא יכול לחזור לעבודה כל עוד שהוא עדיין בגדר מתפלל, אבל בעצם התפילה כבר נגמרה, כי אם נאמר שצנעם תחנונים ה' בגדר קצת תפילה, אז לא קשה כלום מעילה ויבא, כי הוא עדיין בתוך התפילה ולכן חוזר לעבודה, וזה מדוייק גם מתחילת דבריו שכתב שיהיו לרצון זה מכלל התפילה ולפני כן לא עונים לשום דבר ולא אומרים תחנונים, אבל אחי' כך יכול לענות לדבר שבקדושה או לומר תחנונים אפילו כיוכ"פ, ומדוייק מאוד שרק עד יהיו לרצון זה התפילה ותו לא, והב"י שם שהביא את הרשב"א הזה הוסיף בדבריו וז"ל: אבל בין יהיו לרצון לשאר תחנונים פוסק "שאין מכלל התפילה", והרשות בידי לקצר, עכ"ל. ומפורש להדיא שלאחר יהיו לרצון הראשון כבר נגמרה התפילה, רק האדם עדיין בגדר מתפלל ואומר תחנונים [וכל זה אפילו בגריל לומר תחנונים, שעל זה איירי הרשב"א שהרי הקשה מעילה ויבא ושם מדובר בגריל לומר תחנונים] ולכן מדוייק מאוד עוד מה שכתב הרשב"א שאחר יהיו לרצון יכול לענות "לדבר שבקדושה", והיינו בסתמא כל דבר שבקדושה שחובה לענות, כי למעשה נגמר התפילה, רק האדם עדיין אומר תחנונים, אבל צריך להפסיק לענות לדברים שבקדושה, וא"כ לכאורא מצד הסברא אין חילוק בין קדיש וקדושה לאמן כאן באלהי נצור, כי הרי שניהם הם מדברים שבקדושה שחובה לענות, ואפשר כאן לענות כי כבר גמר תפילתו, אלא שהרשב"א לא הזכיר געית אמן אלא רק קדיש וקדושה, ובפשטות מה שכתב מרדכי היינו לל הנוסח של מדיים דרבנן, וא"כ לכאורא כל שכן עניית אמן, וברשב"א השני בח"א סימן תת"ז שהביא הבית יוסף כתוב ששאלה נצור יכול להפסיק "כדרך שמפסיק בברכות של קריאת שמע אפילו באמצע", אלא שהרשב"א לשיטתו בחלק ה' סימן ט' ששאלה נצור להפסיק אין חילוק בין קדיש וקדושה לאמן כאן באלהי נצור, כי הרי שניהם הם מדברים שבקדושה שחובה לענות, ואפשר כאן לענות כי כבר גמר תפילתו, אלא שהרשב"א לא הזכיר געית אמן אלא רק קדיש וקדושה, ובפשטות מה שכתב מרדכי היינו לל הנוסח של מדיים דרבנן, וא"כ לכאורא כל שכן עניית אמן, וברשב"א השני בח"א סימן תת"ז שהביא הבית יוסף כתוב ששאלה נצור יכול להפסיק "כדרך שמפסיק בברכות של קריאת שמע אפילו באמצע", אלא שהרשב"א לשיטתו בחלק ה' סימן ט' ששאלה נצור להפסיק אין חילוק בין קדיש וקדושה לאמן כאן באלהי נצור, כי הרי שניהם הם מדברים שבקדושה שחובה לענות, ואפשר כאן לענות כי כבר גמר תפילתו, אלא שהרשב"א לא הזכיר געית אמן אלא רק קדיש וקדושה, ובפשטות מה שכתב מרדכי היינו לל הנוסח של מדיים דרבנן, וא"כ לכאורא כל שכן עניית אמן, וברשב"א השני בח"א סימן תת"ז שהביא הבית יוסף כתוב ששאלה נצור יכול להפסיק "כדרך שמפסיק בברכות של קריאת שמע אפילו באמצע", אלא שהרשב"א לשיטתו בחלק ה' סימן ט' ששאלה נצור להפסיק אין חילוק בין קדיש וקדושה לאמן כאן באלהי נצור, כי הרי שניהם הם מדברים שבקדושה שחובה לענות, ואפשר כאן לענות כי כבר גמר תפילתו, אלא שהרשב"א לא הזכיר געית אמן אלא רק קדיש וקדושה, ובפשטות מה שכתב מרדכי היינו לל הנוסח של מדיים דרבנן, וא"כ לכאורא כל שכן עניית אמן, וברשב"א השני בח"א סימן תת"ז שהביא הבית יוסף כתוב ששאלה נצור יכול להפסיק "כדרך שמפסיק בברכות של קריאת שמע אפילו באמצע", אלא שהרשב"א לשיטתו בחלק ה' סימן ט' ששאלה נצור להפסיק אין חילוק בין קדיש וקדושה לאמן כאן באלהי נצור, כי הרי שניהם הם מדברים שבקדושה שחובה לענות, ואפשר כאן לענות כי כבר גמר תפילתו, אלא שהרשב"א לא הזכיר געית אמן אלא רק קדיש וקדושה, ובפשטות מה שכתב מרדכי היינו לל הנוסח של מדיים דרבנן, וא"כ לכאורא כל שכן עניית אמן, וברשב"א השני בח"א סימן תת"ז שהביא הבית יוסף כתוב ששאלה נצור יכול להפסיק "כדרך שמפסיק בברכות של קריאת שמע אפילו באמצע", אלא שהרשב"א לשיטתו בחלק ה' סימן ט' ששאלה נצור להפסיק אין חילוק בין קדיש וקדושה לאמן כאן באלהי נצור, כי הרי שניהם הם מדברים שבקדושה שחובה לענות, ואפשר כאן לענות כי כבר גמר תפילתו, אלא שהרשב"א לא הזכיר געית אמן אלא רק קדיש וקדושה, ובפשטות מה שכתב מרדכי היינו לל הנוסח של מדיים דרבנן, וא"כ לכאורא כל שכן עניית אמן, וברשב"א השני בח"א סימן תת"ז שהביא הבית יוסף כתוב ששאלה נצור יכול להפסיק "כדרך שמפסיק בברכות של קריאת שמע אפילו באמצע", אלא שהרשב"א לשיטתו בחלק ה' סימן ט' ששאלה נצור להפסיק אין חילוק בין קדיש וקדושה לאמן כאן באלהי נצור, כי הרי שניהם הם מדברים שבקדושה שחובה לענות, ואפשר כאן לענות כי כבר גמר תפילתו, אלא שהרשב"א לא הזכיר געית אמן אלא רק קדיש וקדושה, ובפשטות מה שכתב מרדכי היינו לל הנוסח של מדיים דרבנן, וא"כ לכאורא כל שכן עניית אמן, וברשב"א השני בח"א סימן תת"ז שהביא הבית יוסף כתוב ששאלה נצור יכול להפסיק "כדרך שמפסיק בברכות של קריאת שמע אפילו באמצע", אלא שהרשב"א לשיטתו בחלק ה' סימן ט' ששאלה נצור להפסיק אין חילוק בין קדיש וקדושה לאמן כאן באלהי נצור, כי הרי שניהם הם מדברים שבקדושה שחובה לענות, ואפשר כאן לענות כי כבר גמר תפילתו, אלא שהרשב"א לא הזכיר געית אמן אלא רק קדיש וקדושה, ובפשטות מה שכתב מרדכי היינו לל הנוסח של מדיים דרבנן, וא"כ לכאורא כל שכן עניית אמן, וברשב"א השני בח"א סימן תת"ז שהביא הבית יוסף כתוב ששאלה נצור יכול להפסיק "כדרך שמפסיק בברכות של קריאת שמע אפילו באמצע", אלא שהרשב"א לשיטתו בחלק ה' סימן ט' ששאלה נצור להפסיק אין חילוק בין קדיש וקדושה לאמן כאן באלהי נצור, כי הרי שניהם הם מדברים שבקדושה שחובה לענות, ואפשר כאן לענות כי כבר גמר תפילתו, אלא שהרשב"א לא הזכיר געית אמן אלא רק קדיש וקדושה, ובפשטות מה שכתב מרדכי היינו לל הנוסח של מדיים דרבנן, וא"כ לכאורא כל שכן עניית אמן, וברשב"א השני בח"א סימן תת"ז שהביא הבית יוסף כתוב ששאלה נצור יכול להפסיק "כדרך שמפסיק בברכות של קריאת שמע אפילו באמצע", אלא שהרשב"א לשיטתו בחלק ה' סימן ט' ששאלה נצור להפסיק אין חילוק בין קדיש וקדושה לאמן כאן באלהי נצור, כי הרי שניהם הם מדברים שבקדושה שחובה לענות, ואפשר כאן לענות כי כבר גמר תפילתו, אלא שהרשב"א לא הזכיר געית אמן אלא רק קדיש וקדושה, ובפשטות מה שכתב מרדכי היינו לל הנוסח של מדיים דרבנן, וא"כ לכאורא כל שכן עניית אמן, וברשב"א השני בח"א סימן תת"ז שהביא הבית יוסף כתוב ששאלה נצור יכול להפסיק "כדרך שמפסיק בברכות של קריאת שמע אפילו באמצע", אלא שהרשב"א לשיטתו בחלק ה' סימן ט' ששאלה נצור להפסיק אין חילוק בין קדיש וקדושה לאמן כאן באלהי נצור, כי הרי שניהם הם מדברים שבקדושה שחובה לענות, ואפשר כאן לענות כי כבר גמר תפילתו, אלא שהרשב"א לא הזכיר געית אמן אלא רק קדיש וקדושה, ובפשטות מה שכתב מרדכי היינו לל הנוסח של מדיים דרבנן, וא"כ לכאורא כל שכן עניית אמן, וברשב"א השני בח"א סימן תת"ז שהביא הבית יוסף כתוב ששאלה נצור יכול להפסיק "כדרך שמפסיק בברכות של קריאת שמע אפילו באמצע", אלא שהרשב"א לשיטתו בחלק ה' סימן ט' ששאלה נצור להפסיק אין חילוק בין קדיש וקדושה לאמן כאן באלהי נצור, כי הרי שניהם הם מדברים שבקדושה שחובה לענות, ואפשר כאן לענות כי כבר גמר תפילתו, אלא שהרשב"א לא הזכיר געית אמן אלא רק קדיש וקדושה, ובפשטות מה שכתב מרדכי היינו לל הנוסח של מדיים דרבנן, וא"כ לכאורא כל שכן עניית אמן, וברשב"א השני בח"א סימן תת"ז שהביא הבית יוסף כתוב ששאלה נצור יכול להפסיק "כדרך שמפסיק בברכות של קריאת שמע אפילו באמצע", אלא שהרשב"א לשיטתו בחלק ה' סימן ט' ששאלה נצור להפסיק אין חילוק בין קדיש וקדושה לאמן כאן באלהי נצור, כי הרי שניהם הם מדברים שבקדושה שחובה לענות, ואפשר כאן לענות כי כבר גמר תפילתו, אלא שהרשב"א לא הזכיר געית אמן אלא רק קדיש וקדושה, ובפשטות מה שכתב מרדכי היינו לל הנוסח של מדיים דרבנן, וא"כ לכאורא כל שכן עניית אמן, וברשב"א השני בח"א סימן תת"ז שהביא הבית יוסף כתוב ששאלה נצור יכול להפסיק "כדרך שמפסיק בברכות של קריאת שמע אפילו באמצע", אלא שהרשב"א לשיטתו בחלק ה' סימן ט' ששאלה נצור להפסיק אין חילוק בין קדיש וקדושה לאמן כאן באלהי נצור, כי הרי שניהם הם מדברים שבקדושה שחובה לענות, ואפשר כאן לענות כי כבר גמר תפילתו, אלא שהרשב"א לא הזכיר געית אמן אלא רק קדיש וקדושה, ובפשטות מה שכתב מרדכי היינו לל הנוסח של מדיים דרבנן, וא"כ לכאורא כל שכן עניית אמן, וברשב"א השני בח"א סימן תת"ז שהביא הבית יוסף כתוב ששאלה נצור יכול להפסיק "כדרך שמפסיק בברכות של קריאת שמע אפילו באמצע", אלא שהרשב"א לשיטתו בחלק ה' סימן ט' ששאלה נצור להפסיק אין חילוק בין קדיש וקדושה לאמן כאן באלהי נצור, כי הרי שניהם הם מדברים שבקדושה שחובה לענות, ואפשר כאן לענות כי כבר גמר תפילתו, אלא שהרשב"א לא הזכיר געית אמן אלא רק קדיש וקדושה, ובפשטות מה שכתב מרדכי היינו לל הנוסח של מדיים דרבנן, וא"כ לכאורא כל שכן עניית אמן, וברשב"א השני בח"א סימן תת"ז שהביא הבית יוסף כתוב ששאלה נצור יכול להפסיק "כדרך שמפסיק בבר

מברכת הָזֶן, וכן מעט מעט מכל ברכה עד שידעו לברך כל ברכה תכיונה עכ"ל ומעתה אם גבי ברכהמ"ז שחיובו מה"ת וברכותיו ארבעה ונאמר בישי יכול לכתחילה לחנכם בנוסח קצר מעט מעט עד גיל ח. כ"ש תפילה י"ח שהוא מדרבנן ותפלתו ארוכה ובעמידה שיכול לחנכם להתפלל נוסח קצר עד גיל ה'ג"ל ואפשר אף יותר הכל לפי הענין, ודו"ק.

אברהם שקלאר

היודע שלא יוכל לבוין באבות אם חייב להתפלל

א. הנה נחלקו הגר"ח והחזו"א אם היודע שלא יוכל לבון באבות אם מחויב עכ"פ להתייחד בלא כוונה או שפטור לגמרי מתפלה, שדעת הגר"ח (בחידושויו לרמב"ם הל' תפלה) שאף שלא יוכל לבון באבות, עדיון אית ליה חיוב להתפלל בלא כונה באבות. ודעת החזו"א בגליונות שם שפטור לגמרי להתפלל ע"ש.

ולענ"ד נראה להוכיח מהמג"א דכשידעו שלא יכוון באבות לא יתפלל כלל דהנה הב"י (רו"ס ק') הביא משם רבינו יונה דהטעם הדמולין את המת אפי שאין למטה צורך בהן פטורין מתפלה, היינו מפני שחפלה צריך להתפלה מעומד ואין יכולים לשהות כ"כ להתפלל בעמידה, (וכונתו שפטורין מלהפסיק מללות המת כדי להתפלל בעמידה, דהעוסק במצוה פטור מן המצוה) והק' המג"א דעכ"פ יתפללו כשרם מהלכין ללות המת (שנא אין כאן הפסק מעסק מצות הללוית המת) וכדקידיל' (סי' צד) דמההלך בדרך מתפלל בדרך הילוכו, ותי ע"ז דפטורין להתפלל כשרם מהלך בדרך מדין עוסק במצוה. ובי' במחצה"ש שם דאף שהמולין את המת חייבין בקש"ש שיכולין להפסיק לקרות פסוק ראשון בעמידה ובכוונה, (והפסק מוטע כה"ג לא חשיב כמפסיק בעסק המצוה) והשאר יקראו כשרם מהלכין, היינו דוקא בקש"ש שאז"כ כוונה אלא בפסוק ראשון, אבל עכ"פ יתחייב להתפלל בלא כשרם מהלכין וכיון שאין כאן טרחא לקיים מצוה השניה אין כאן פטור דעוסק במצוה (וכמבאר ברמ"א סי' ל"ח) אבל בתפלה שצריך כוונה מרובה זהו טיידא להתפלל כשהוא מהלך בכוונה, וכיון שיש כאן טרחא לקיים מצוה השניה פטור מדין עוסק במצוה וכדקידיל' (סי' לח) דביכול לקיים שניהם ע"י טורח פטור (ולכאז"מ שם"כ שתפלה צריך כוונה מרובה כוונתו ברכת אבות בלבד, שרק בה הכוונה היא לעיכובא, והיינו להפסיק להתפלל באבות בכוונה כוונה חשית הפסק מעסק הללוית המת (וערך לחוקק דהפסק לברכת אבות, היו טפי הפסק מהפסק לאמירת פסוק ראשון - לזהא אמרינן דל"ה הפסק מעסק הלית המת) ולהתפלל כשהוא מהלך בכוונה פטור דכיון שזהו טרחא לו לקיים שניהם ביחד ג"כ איכא פטורא דעוסק במצוה, וצו"ק בלשון המחצה"ש].

ואי נימא עדתיך שיתפלל בלא כוונה משאלא תתפלל כלל, א"כ הדר תקשה כי דאמאי המליון את המת פטורין לגמרי מתפלה, דאיה"נ דמדין עוסק במצוה פטור מלהתפלל אבות בכוונה, אבל עכ"פ יתחייב להתפלל בלא כוונה שזהו אינו טורח לו, ועכ"כ מוכח שגם אינו מכון באבות עדתי שלא יתפלל כלל.

שוב העירני הרה"ר ר' אברהם צוקרמן שליט"א דלמשכ"ה הגר"ח (שם) דבעינן לעיכובא בכל התפלה כוונה דעומד לפני המלך, שאם לא כיוון שהוא עומד לפני המלך הוי כמתעסק ואין כאן מעשה תפלה כלל, וזה"ה כלא התפלל ואם יודע שלא יוכל לבון כוונה זו, אל יתפלל כיון דאין תפלה כלל ע"ש, לא מוכח כלל דמדינן לפרש דמוצא המג"א שזהו טרחא לכון בכל התפלה כוונה דעומד לפני המלך (וא"ש היטב לשון המחצה"ש ד"תפלה" צריך כוונה מרובה, ומשעמך סתימת לשונו בכל התפלה ולהל"ה לא שפ"ה) וא"ש היטב דהגר"ח לשיטתו ולי"ק מידי וכו"ל, והחזו"א לשיטתו, (בגליונות שם) שפילעל על הגר"ח וס"ל "וכל אדם חייב להתפלל ל"ש בו מתעסק לדעולם שי בו ידיעה כרה שהוא עומד לפניו יתברך", שפיר מצי להוכיח כדבריו, אבל אינו יכול לבון באבות או לא יתפלל כלל, מהאי דינא דהמליון את המת פטורין מתפלה וכו"ל ע"ש.

עוד נ"ל להוכיח דהנה איתא בשו"ע (סי' ק"י ס"ג) המהלך בדרך במקום גדודי חיה ולבסטים, שאינו מיישב בדעתו כלל, (לשון המ"ב שם) מתפלל צרי' עמר מרובים וכר אבל אינו יוצא בזה חובת תפלה (והיינו שאם הגיע לישוב אחר שבער את תפלה צריך להתפלה תשלומין), ומהוא דבשלאמ א"ה היה יוצא בזה חובת תפלה היו א"ש הא דפטור משמונ"ע עדתיך שיתפלל תפלה קצרה בכוונה מלהתפלה שמונ"ע בלא כוונה (ועיין בהי"ח שם ד"א ו"ה) אבל אין דאיתו יוצא בזה חובת תפלה כלל, א"כ אינו ישיגע לישוב אחר שיעבור זמן תפלה, אמאי לא יתפלל שמונ"ע בלא יישוב דעתו, שעדיך משאלא יתפלל כלל ועכ"כ מוכח דכיון דאיתו יכול לבון באבות עדתיך שלא יתפלל. מיהו למה שהעירני הרה"ג הנ"ל, נמי הכא לא מוכח מידי, דכשהוא מתפלל בלא ישוב דעתו כלל אין כאן כוונה דעומד לפני המלך ואינה תפלה כלל ומוטב שלא יתפלל (ואולי ככה"ג שאין ישוב דעתו כלל, גם החזו"א מודה שאין כאן ידיעה כרה שהוא תפלה לפניו יד, ולכ"ע היו מתעסק שאינה תפלה כלל, ומוטב שלא יתפלל).

ב. בטור סי' צ"ח כתב ולא יתפלל לא במקום שיש בו דבר שמבטל כוונתו וכו'. והבא מן הדרך אל יתפלל ג' ימים, ור' ענינא בוימא דרתח לא הוי מצלי וכר ועיי"ש שכתב שבהז"ה אין מכוונים כ"כ איננו נזהרין ככ"ז. והנה בביה"ל סי' קו הביא משלשון שריינאן אה"ת שאין יכול לבון בזמן כיוון באחת מהן (והיינו באבות) משמע שאף אם ידע שלא יוכל לבון בשאר התפלה מ"מ מותר לכתחילה לעמוד להתפלל, ובאמת מפר כן בתוס' בברכות נל): ד"ה יכיוון דהא דאמרינן בגמ' לעולם ימוד אדם את דעתו אם יכול לבון להתפלל ואם לאו לא יתפלל הוי כשאינו יכול לבון לבנות ומפר שאם ידע שיוכל לבון באבות בלבד מותר לכתחילה לעמוד להתפלל (וצו"ע על הביה"ל הנ"ל שלא ציין מהתוס' הנ"ל) (והיינו שהם מפרשים בברייתא ובגמ' - שבזמנא הוי מכוונים כראוי, שאף שידעו שלא יכוון רק באבות צרי' לעמוד ולהתפלל) ולפי"ז צ"ל דהא דאמרו בגמ' הבא מן הדרך, אל יתפלל ג' ימים, היינו משום שאינו יכול לבון באבות כראוי אבל אם יכולים לבון באבות כראוי לא פטרינן להו צו"ע סתימת הגמ'.

יונה שטרנבוך - רמב"ש א

<div></div>	<div>שר"ת מהגר"ח קנייבסק קנייבסק שליט"א <p>(חלק בכתב חלק בע"פ)</p> <p>שאלה א. כתב הבה"ל (סי' ק"ב ד"ה אסור) בשם הש"ח"ה דה"י דיש ליהרר שלא לעבור כנגד המתפלל בעת שקורין שמע ישראל עכ"ז, יל"ע האם ישנו אסור לעבור בתוך ד"א של הקורא או שהעיקר מני שני ירגיש שחיבור הלאה בקראת קיש לכו"ע. הוא רק משום ביטול כוונה, וא"כ לא הזהירות הוא רק שלא יגע בו ממש וגו"כ.</p> <p>תשובה: יש ליהרר.</p> <p>שאלה ב. בדין שלא להפסיק כנגד המתפלל נסתפקתי האם יש להעבור מלפני המתפלל ככה"ג שיש לו הסעה קבועה לנסיעה מחוץ לעיר ואם יפסידי יצטרך לסטע בהסעה אחרת ויגרם ביטול תורה דיחיד.</p> <p>תשובה: אולי, ואם יכול לעבור מהצד יותר טוב.</p> <p>שאלה ג. כ' השו"ע (סי' ק"א ס"ה) היה עומד בתפילה ויצא ממנו רוח מלמטה ממנו עד שילכה הריח וחזרו המתפלל האם אחז יציאת הרוח קודם שמרגיש בריח הרע [כגון שעטוף בכמה בגדים] יהיה מותר לו להמשיך בתפילתו או שצריך להמתין מיד.</p> <p>תשובה. מיד שיצא ממנו הרוח צריך להפסיק כיון שידע שיצא ממנו ריח רע</p> <p>שאלה ד. שו"ע (שם ס"ב) ביקש לצאת ממנו רוח מלמטה ונצטער הרבה וכו' הולך אחוריו ד"א ואומר רבון העולמים וכ' הרמ"א כ"ז מיירי ביחיד אבל בציבור דהו"ל ביוש גדול א"צ להרחיק כל כ"ז אחוריו וגם לא יאמר דה"ל וכ' המ"ב בשם המג"א וטוב שיהררה בלבו ע"ש. אליבא דהרמ"א דבציבור א"צ לזוז ממקומו, לכאז אין חילוק בין יצא ממנו בדיעבד לביקש לצאת, א"כ גם ביצא ממנו טוב שיהררה הרב"ע בלבו.</p> <p>תשובה: רק בבקש לצאת טוב להרהר לפי שמעיקר הדין תיקנו שיאמר הרב"ע וזהו הלשון "טוב" כדי לקיים לכהפ"ח בהרהור תקנת חז"ל.</p> <p>אברהם שקלאר</p></div>
---------------------------------------	--

ולכאורה היה מקום לדון בחידושן, דהרי המ"ב העתיק את דברי הרשב"א בביאורו ל ב"ה המתפלל וכן בלשון המ"ב בעצמו בס"ק ג וז"ל כי הוא סידור שבונו של מקום ע"כ אינו בדין שיאה אז פנה לבבו לדברים אחרים עכ"ת"ד הנוגע לענייננו, ומשמע מדבריו שענין הכוונה באבות אינו רק הענין החיובי שמכוון בברכה זו שלא יג"כ שלא לבנו לבדו לדברים אחרים וכמבואר ביתר ביאור בביאור'ה' ולפי"ז יש לדון דא"כ גרע מאד אחד שאומר התפילה ולא מכון מאחד שלא אמרה וכיוון טוב במה שאמר, כיון דלכבו של זה פנה לדברים אחרים וזה לא פנה לבבו לדברים אחרים.

דרך אגב בחידושו מבואר אבדיון יקצר המכונה בסי' ק"ד שייך ג"כ לקצר ברכה ראשונה דאבות.

האם צריך לבון פירוש המילות בתפילה

כתב הביאוה"ל בסי ק"א ד"ה יכול עדתיך להתפלל בלשון הקודש אף שאין אנו יודעים לבון מ"מ עלתה תפילתנו כהגון כי התיבות פועלין בעצמם, וכן כתב במ"ב ס"ק י"ד וז"ל דבלשון הקודש יוצא אפי' אינו מבין הלשון, עכ"ל. ולכאז יקשה הלא יצא ד"ה כוונה בתפילה הדוא מעכב באבות, ונראה מאכן להוכיח את חיובו מצד הכוונה לפרש המילות אלא מסיפק הבנת ענין הברכה ולכן אע"פ שלא מבין כל מילה ומילה יצא יד"ח והכא צ"ל שובנו כל ברכה וברכה את ענינה, עיין מ"מ בסי קט"ו מזה ענין חלק מהברכות.

היה נעזר בלילה ורוצה לצאת יד"ח בברכות השחר

דעת הלבוש הביאו המ"ב בכמה מקומות (סוף סי' ו' ועוד) דברכות השחר להוציא בקי צריך רק ע"י עשרה. וראה בגליון מס' 1 שדנתי שם במנהג הל' שבועות שנוערים אז וכן בכל פעם כשאדם היה נעזר ומבקש מחבירו לצאת יד"ח בברכת השחר ולא מצינו דיוציאו רק ע"י עשרה, ועי"ש שצדדתי לומר דככה"ג חשיב אינו בקי דיוצא ג"כ בלא עשרה, ומצאתי בביאוה"ל בסי ק"א ד"ה והאינא דמבואר שם דנחשב אינו בקי עי"י"ש.

בענין סמיכה כנגד המתפלל

מ"ב סי' ק"ב ס"ק א' כ' באיסור לישב כנגד המתפלל דג"כ סמיכה אסור, אך סמיכה במקצת דאם ינטל יכול לעמוד שי להקל בשעת הדחק, ועיין בסי' צ"ד ס"ק כ"ב מצי' דכזה שיתפלל כן ונהגין, וכ' המ"ב (סק"ג) טעם בתפילה דיעמוד מפני האימה, וא"כ הכא דאין טעם של אימה והוא רק דין לעמוד ולא לשבת כנגד המתפלל וא"כ ג"כ בלא שעת הדחק לכאז צריך להתיר ע"צ.

משה יהושע בצלאל – נוה יעקב

לסדר תפילות מתוך מחזור מבואר

כ' השו"ע (סי' ק) תפילות של מעודות ושל ר"ח צריך להסדיר תפילותו קודם שיתפלל, וכ' הרמ"א וי"א דוקא כשמתפללים על פה פה אבל כשמתפללין מתוך הסידור מותר דהו' ראה דהם שיתפלל כן ונהגין, וכ' המ"ב (סק"ג) ותפילות ופיוטים שחמור פירושם צריך להסדיר תחלה ולא מהני ספר בזה (ט"ז) עכ"ל. וכו' הפמ"ג והגר"ז דאין כותה הט"ז לאמירת תיבות התפילה אלא ללמוד פירושם.

ונלמד מזה דתפילות ופיוטים הנאמרים בימים נוראים וההושענות שבסוכות ובהושע"ה, והקניות שבט"ב ושאר התפילות הבאות מזמן לזמן חובה עליו לסדר תפילתם קודם שיאמרם, וכן מבואר במ"ב לק' (סי' ק"א סק"ב) שפי דברי השו"ע המתפלל צריך שכייון בכל הברכות היינו פי' המילות, על כן מה נכון מאד להמונים שילמדו פי' המילות של כל התפילה עכ"ז. וכ' בדע"ת (שם) בשם ספר חסידים (סי' תשפ"ה) וז"ל טוב לו לאדם שיתפלל ויקרא לא שמע בלבד ששומעין בו משתפלה בל"ק ואינו מבין בו דכתיב י"ד אשר לא ידע וגו' וכתבי' ואבדה חכמת חכמיו' הואיל ואינו מבין מה שמוציא מפיו עכ"ז עי"ש בכולו.

ובפיוטים ובקניות קשה לעמוד על פי' התיבות וכונתם, מבלי התבוננות בסדירות המזמורים המבוארים, דלפי ה"ל נכתבר שהעיון בהם הוא מעיקר הדין. ברם כתב בהגהות יד אפרים (שם) דאם קשה לו לקבל פתרון כל תיבה בפני"ע אין בכך כלום כי העיקר שמבין פתרון הענין.

חינוך קטנים להתפלל ג תפילות

כתב המ"ב (סי' ק"ו סק"ב) קטנים שהגיעו לחינוך חייבים לחנכם להתפלל שמונה עשרה ערב ובוקר עכ"ל. וצ"ע למה השמיט תפילת מנחה דהוא חיוב מעיקר הדין פני' מתפילת מעריב, ושו"מ בשו"ת שלמת חיים (ד"א ל"ו) שנשאל בזה והשיב לחנכו בכל ג' תפילות ע"ש. ושמא כלל כל התפילות שבמקור דה ערב ועצ"ע למה לא כתב ג' תפילות להדיא. עוד יל"ע מנ"ל למ"ב שאף מעריב הוא בכלל חובת חינוך הלא כל יסוד חיוב מעריב הוא משום דקבעה חובה לדמיה"ט נשים פטורות. כמבואר כ"ז במ"ב סי' רל"ז א"ס ק"א, לא מהיכה יתתי שיש חיוב חינוך ע"ז דשמא על קטנים נמי לא קבעה חובה.

והיחיל ידיי הוא משיתט רש"י (ברכות כ) דאפי' הגיעו לחינוך פטורים מן הקש"ש, וטעמא עדריבת הוא מפני שאינו מצוי אצלן בזמן ק"ש עדריבת ור"ת חולק, והביאו השו"ע (סי' ס"ג) וכתב דראוי לנהוג כר"ת, וכ' המ"ב (סק"ט) אע"ג דמדינא מסתברא כרש"י וכן כ' הגר"א אעפ"כ נכון לנהוג כר"ת וכן משמע מדברי הרמב"ם עי"ש.

והיה מקום להשא' דה"מ ק"ש שהוא מן התורה לכן ראוי להחמיר על הקטנים ע"ש משא"כ תפילה שהוא מדרבנן [וכ"ש מעריב שיסודו הוא רשות דפטור מלהלכו].

ועוד שחולק ק"ש מתפילת י"ח דק"ש הוא קבלת עומי"ש דובר קצר הוא משא"כ תפילת י"ח שותפילה ארוכה היא וצריך להרגיש עומד לפני המלך [ול"מ להגרר"ס שכוונה לעיכובא והחזו"א בגליונות חולק]. אבל מה נעשה שהרמ"ב (שם סי' ע') אחר שהביא חבל פר שכתבו שמסתברא כרש"י סיים וז"ל אך בתפילה בלתי חייב אם הגיע לעמוד דתפלל סי' ק"ו ע"ז וצ"ע מה הסביר החתמים בפתחת שפיט פק"ש, ועוד למה בתפילה לא שייך טעמא דרש"י וממנ"ס אם מחוייב לחנכו לתפילה למה לא יתכנו באותו זמן. גם ק"ש, ואם תתפילי שי לו זמן פני לקש'.

עוד יש להסתפק מהו לין חינוך תפילה, והנה גבי ק"ש כ' המ"ב (שם) דהחיוב הוא כבר שית כבר שבע, ועל אותם קטנים שנחלקו בהם רש"י ור"ת גבי ק"ש, כ' המ"ב דגבי תפילה פשיטא שחייבים, ותימא לחיבי' קטנים כבר שית כבר שבע שיתפיללו כל תפילת י"ח מתחילתו עד סופו, והלא כל אחד אחד לפום חורפי' דילול והכל לפי הענין. ובפרט אם נפרש דערב היינו ערבית ולפי"ז מוכרחים לפרש דערב היינו ערבית מנחה ועצ"ע.

ועוד נסתפקתי איני שי חיוב חינוך על תפילה מנחה שליש ורביעי, דבכל פעם יספיק לו עד ערבה א' עד שיתאר להתפלל כולה, והנה הבה"ל ח"ו לולב סי' תרג"ז ד"ה (כדי) בדין חינוך קטן כ' דפשוט דצריך שיהיו ד' מינין כשרים כמו גדול עכ"ל ולכאז כשם שלעומד מצוה ד' מינים צריך שיהיו כשרים כמו גדול ה"ל לענין תפילת י"ח, ואונמנ שי לחלק דככל מקום לפי ענינו דבד' מינים אם שארם י"ח עבדי מידי ראלא יצא ד"ח חינוך בזה, ועוד דא"א לברך עליהם כלל [אע"פ שאינו תנאי בחינוך כמפר' בבה"ל ד"ה קטן, ולא ימ"ד לשעה"ד דכשאין נמצא ד' מינים כשרים כתב השו"ע מ"ס תרמ"ט דנטול"ס מפר ברכים ולרמ"א אפי' מברכים דשאני התם שלא שתטכת תורת לולב מישראל, עי"ש במ"ב ס"ק כ"ד וס"ח) ועוד שנטילת ד' מינים הוא מעשה פורחא.

משא"כ תפילה אע"פ שטבעו חתמים וסחתו מ"מ אף במקצת מקיים מצות תפילה לא מיבעיא לרמב"ם שנקשר התפילה הוא סידור שבו ואח"כ בקשת צרכיו וכיון שתפילה היא ארוכה לא כל המוחות שווים ולכן אף במקצתו מקיים מצות חינוך.

ולמדינת זאת א"כ ג"מ הבה"ל הל' לולב (סי' תרנ"ח ס"ק כ"ח ובשעה"ז ס"ק ל"ו) שהביא מהש"ח"ה סחמבר שמצות חינוך מתקיים גם בשאלו דגם כבה"ג מתחנך הבן למצוות, וכן משמע במרדכי בשם ראב"ן ובברכ"י דעיקר החינוך הוא על עצם המצוה ולא על פרטי המצוה, ובהו יצא האב ד"ח בחינוך הרב עכ"ז עי"ש ומבאר דלתת קטן ד' מינים כשרים הוא עיקר גוף המצוה, אך מה שנצרך שיהיו קנויים לקטן זהו פרטים במצוה ועי"א אין תורת חינוך. ומעתה יל"ד לענינא אם לא נוסח התפילה הוא עיקר מצות חינוך או שהוא רק פרטים מצות תפילה.

ולכאז יש לפשוט הספק מדין חינוך לברכהמ"א דכתב השו"ע (סי' קפ"ז) אם אמר במקום ברכת הון ברוך רחמנא וכו' יצא ידי ברכה ראשונה, וכ' המ"ב אף עקב מאד הוכרח לא אמרה כנוסח שותפילה חז"ל יצא וכו"ז לענין דביעבד אצל לכתחילה לכו"ע אין לשנות, ומיהו משמע באחרונים (א"ר הגר"ז) קטנים פחותים משמונה נוכל לחנכם לכתחילה בנוסח זה

אחר יהיה הפסק, ושור' שכ"כ המ"ב סי' תל"ב סק"ז בשם חק יעקב ומאמר מרדכי כיון דכולהו חדא מצוה היא שמחוייב לילך ולבדוק כל המקומות שיש בהם חמץ אין שייך לומר דהליכה הוי הפסק בזה עכ"ל.

אי מתעסק הוי הפסק

לכאז לא מצאו דמתעסק באמצע תפילה הוי הפסק רק דאסור משום ביטול מצוה, ובסי' צ"ח ס"ד כתב השו"ע אם נשמת לו תהילת או נפל כולו אינו יכול לחזור ולהתעסק בו דהוי הפסק, לכאז משמע דההתעטפות עצמה הוי הפסק. אבל אפשר דגם זה הוא משום ביטול הכוונה וכמש"כ המ"ב סי' צ"ו סק"ח דירשום כל המקומות שצריך להתפלל אותה תפילה כדי שלא יצטרך לחפש אחרים בשעה שמתפלל כי יפסיק עי"ז ולא יכוון יפה משמע דעיקר הטעם משום דלא מכון יפה ולא משום עצם ההתעסקות. וי"ל דלא דמי להליכה דכיון שעוקר ממקומו יותר י"ל דחשיב הפסקה ההליכה משאר התעסקות דלא עוקר עצמו כ"כ ויעל"ע בזה.

חיוב קטנים בתפילה הוא משום חינוך או חיוב עצמי
סימן ק"ו: השו"ע בסעיף א' כתב ... קטנים שהגיעו לחינוך חייבים לחנכם עכ"ל, מבואר דאם הגיעו לחינוך יש חיוב לחנכם, ומקורו במשנה בברכות דף כ' ע"א נשים ועבדים פטורים מן ק"ש ומן התפילין וחייבין בתפילה ובמוזזה ובברכת המזון, וברש"י מבואר דאיידי בקטן שהגיע לחינוך ובהו חייב בתפילה, וגם בתוס' דפליג שם על רש"י בקש"ש מוכח דחיוב בתפילה איידי בהגיע לחינוך [וועיין בביאור הגר"א דביאר כן להדיא] אמנם ברמב"ם נראה דדרך אחרת היתה עמו בכ"ז, דיעויין בהלכות ק"ש פי"ג ה"א: נשים ועבדים וקטנים פטורים מקש" ומלמדין את הקטנים לקרותה בעונתה ומברכין לפניה ולאחריה כדי לחנכן במצוות, ואילו בהלכות תפילה בפ"ו ה"י כתב נשים ועבדים וקטנים חייבים בתפילה ... ויל"ע טובא בהלכות תפילה דלא ביאר כלל אם מדין חינוך ובכל המקומות שמוכזר הרמב"ם מצוה על הקטן כותב מדין חינוך כגון הלכות ק"ש שהבאנו לעיל, ועוד בפ"ג מהלכות תפילה סי' ה"ג ... קטנים שצריך לשמור תפילין אביו לוקח לו תפילין כדי לחנכו במצוות, וכן בהלכות ציצית בפ"ג ה"ט ... ומדברי סופרים שכל קטן שידע להתעסק חייב בציצית כדי לחנכו במצוות, וכן בפ"ה מהלכות ברכות ה"א לגבי הרמב"ז בסימן ב, וכן בפ"ח מהלכות מוזהר ה"י לגבי חוב הקטנים במוזזה וא"כ צו"ע ע"כ בהלכות תפילה לא הוכיח כלל חינוך ולא הוכיז משוטל על אחרים, ונראה ע"כ מבואר ברמב"ם דשניא דין תפילה משאר המצוות ואין חיונן כלל מדין חינוך וה"נ המשנה הייתי בהגיע לדין חינוך ופטור מקש"ש הכוונה שאין עליו חוב אלא חינוך הדין חינוך חייב עצמי וכלשון הרמב"ם ... קטנים פטורים מקש" ומלמדין את הקטנים וכו' כדי לחנכן במצוות והו' דין על אביו שידאד שבנו יקרא ק"ש משא"כ תפילה הוי חיוב עליו גם כשקטן וכו"מ דגם כשאין אביו איתו צריך להתפלל וכן גם במדין חובת חמיוכ"ל לחנכו מוטל עליהם ללדאוג שיתפלה כמו לו אדם שמדין ערבות צריך לדאוג שיקיים את המצוות ואין לתמוה היכן מצינו שיש חיוב על הקטן, דמצנינו גם בהלכות ת"ת בפ"א ה"ג ז"ל הרמב"ם ... מי שלא למדו אביו חייב ללמד את עצמו שביכיר שנאמר וכר ונשכיר וכו' בביאורו שהגיע לדין מצוות דא"כ הל"ל כשיגדיל אלא ע"כ ביאורו שהגיע לכלל דעת חזוין דחיבי' אע"פ שלא הגדיל וא"כ ה"ו הכא. אמנם יל"ע דמנין לרמב"ם לומר תתפילה שאין משאר המצוות בזה דהוי חיוב על הקטן דבשלאמא ברת"ה הביא הרמב"ם שם מקור [ויעיר"ש בספ"א] אמנם בתפילה מלן, ואולי מכיוון דרדמני ניהו כלשון הגמ' א"כ כל עיקרה הוא בקשת רחמים וזה לא מצוה כמו ק"ש ותפילין המצריכה גדולת וכלשון הרמב"ם בריש הלכות תפילה אין מצוה זו שיהא אדם מתתמן ומשפול בכל יום וכו' וא"כ ה"ה קטן חייב מעיקר דינו שהגיע לדעת ויל"ע.

אברהם מרדכי וינפלד – תל ציון

בענין דין הכוונה בזמנינו

כתב בטור בסי ק"ו דאע"פ דקדיל דאם לא כיון באבות צריך לחזור ולהתפלל, מ"מ האידנא אין חזורים בשביל חסרון כוונה כיון שקרוב הדבר שאף בחזרתו לא יכוין. אמנם השו"ע לא הוכיז חילוק זה וכתב דצריך לחזור מחמת חסרון כוונה, ורק הרמ"א הביא את דברי הטור דהאינא אין נוהג דין זה, ועי' בעני"ה א"כ בביאור הכר"י דמשמע שדעת השו"ע דאף בזמננו צריך לחזור ולהתפלל, ולהתעצם בכוונתו, ודלא כדעת הטור והרמ"א. אולם יש להעיר בדעת השו"ע דלעיל בסי צ"ח הטור הביא בשם מהר"ם שכתב לגבי הדין המתבאר שם אין יתפלל במקום שיש בדמים המפריעים לכוונה, דבזמננו שאין מכוונים כ"כ דין זה לענין מן האדם והשו"ע בסי צ"ח העתיק דין זה, ולכאורה זהו סתירה בשיטתו האם יש להקל בזמננו שאין מכוונים. ונראה דיש חלק בתקנת דבסי צ"ח לא איידי דההיא שמשבטלים כוונות לגמרי, אלא רק מעריעין ומעטטים כוונות שלא תהיה לו כוונה שלמה, ובהו הוא שהסכים השו"ע לדברי מהר"ם דבזמננו דבלא"ה לא מכוונים כוונה שלימה אי"צ להזהר בזה (וכן הוא משמעות לשון מהר"ם שכתב דאין נזהרים בה משום שאין מכוונים כל כך, ומשמע דאף בזמננו לא נתבטל עיקר חינוך דהוא אלא רק שלמות הכוונה) ומשא"כ בסי ק"א במי שלא כיון כלל בברכת אבות דזהו פסול אפי' בדיעבד, בזה דעת השו"ע דאין להקל בזמננו, דין זה הוא לא כיון כלל וחושיב כאילו לא התפלל וצריך לחזור ולהתאמץ להתפלל בכוונה.

ועוד יש להעיר בענין ז' דבסי צ"ט מבואר הדין דשתי' לא יתפלל לכתחילה ואם התפלל תפילתו תפילה, והב"י הביא מהמרדכי דבזמננו אין נזהרים בה כיון שלא מכוונים כ"כ, אמנם יש בזה שתי הערות. א' על הרמ"א שבסי' ק"א הביא קולא זו לענין מן שלא בין באבות דאין חזרה, אך הכא השמיט דין זה, והערה זו יש ליישב דיעוי' בד"מ דהביא מהמרדכי להקפ"ר דאף בזמננו ממעריים בשתינו ועי"ש במרדכי דאין הגירסא במבררת, ואי"כ הד"מ אזיל לשיטתו דנקיט דא"כ המרדכי לא התייר בשתינו, ולכן לא התייר קולא. א' ויש להעיר בדעת השו"ע מ"ט לא הביא דין זה כיון שהביא בב"י ללא חולק, ואין לחלק כפי שחילקנו לעיל לענין כוונה בברכת אבות, כיון דבפשוטו אף שחיי יכול לבון קצת, ורק חסר לו בשלמות הכוונה, ובהו נכתבא דאף לדעת השו"ע מקולטין בזמננו וצ"ע.

ועוד יש להעיר מזה השיעור בדין זה של כוונה בברכת אבות, האם זהו לעיכובא שכייון בכל תיבות התפילה, או מעכב רק בחלקו, או דילמא רק בפתחיה וחתומיה, ועי' בביאוה"ל בסי נ"ד (עם הש"ע) וסי ק"יז (ד"ה אם לא (שאל) וסי ק"י (ד"ה אם דילג) שאלוהי שלדעת הגר"א בכל הברכות העיקר זהו הפתיחה והחתומיה, אך לדעת השו"ע אמצע הברכה ג"כ הוי לעיכובא. וכו"מ אם אף הוא שייך ענין זה, ונימא דלגר"א אין הכוונה בפתחיה וחתומיה מעכבא, אך לשו"ע אין הכוונה באמצע הברכה מעכבת, כ"כ לדון עוד לדעת השו"ע דיש מקום לומר דאין מעכב הכוונה בכל התיבות אלא רק בעיקר הברכה, וצ"ע מהו עיקר הברכה, ויתכן דהעיקר זהו אלוקי אברהם, וכדמצינו בגמ' וכפי שהביא הטור בסי ק"ג שהסמיכו ברכה זו על הכתוב הבו לה בני אל"ם ופירש רש"י דזהו שבונו של מקום שמכריזים את האבות, ומשמע דזהו עיקר הברכה, ולכאורה העיקר שכייון בזה. ויש להוסיף דהטור בסי ק"ג הביא מהלוקת במה אזו מוכריים מלכות בפתחית ברכת אבות, הביא באמירת אלוקי אברהם, או דילמא באמירה הלא הגדול הכתוב רבונו, ולדעו שניה י"ל דאף הכוונה בתיבות אלו שהם נחשבים להכרזת מלכות הרי"ז לעיכובא, וצ"ע וידינו זה נוגע למעשה, ואע"פ שכתב הרמ"א דבזמננו אין חזורים מחמת העדר כוונה, ואז לפי"מ שנתבאר לעיל דלדעת השו"ע אין בזמננו נוהג דין זה, כמו כבר כתבנו דה"ה ב"ה"ה פוסק דאף לא ספרד לא נהגו לחזור, מ"מ עיקר דין זה שייך במשכ"ה הטור ע"פ הגמ' דאם משער בעצמו שלא יכוין באבות לא יתפלל, ועי' במשג"ב שהעתיק דין זה, ומשמע דאף נוהג אף בזמננו, ומשמע לכאורה דאף אם יעבור זמן תפילה לא יתפלל אלא משער שלא יכ"כ, ואע"כ מהו שיעור הכוונה המעכב וכנ"ל, וצ"ע.

משה ששון – רמות

בענין כוונה באבות תחילה וסוף האם מהני.

חידש הגאון בעל האור לציון בספרו דין דאין כונת התפילה המבואר בסי' ק"א דלכתחילה יכוון בכל הברכות ובדיעבד יכוון לפחות באבות, כתב דמהני כוונה באבות תחילה וסוף, דהרי מבואר בסי ק"ד ס"א דיוצא יד"ח כבה"ג שמשקצ באבות וא"כ לא גרע מי שאמר את הברכה כולה וכלו אין כיון רק תחילה וסוף מאחד כולה רק מאחד כולה רק תחילה וסוף. ואולי חידוש גדול ואולי בזכות נזכה לצאת יד"ח דין זה.

ויט מן הדרך. וכמה קושיית שהק' שם התיישבו בתוך דבריו ודו"ק, אמנם עי' בפחד יצחק פסח מאמר ס"ז דשחרית הוא רק כנגד תמידים ומוסף הוא במקום ממש עי"ש משכ"ה לומר עפ"י.

אריאל חיון – ביתר עילית

בדין עמידה בחזרת הש"ץ ובספירת העומר

בספר ארחות חיים הביא משמיה דרב האי גאון שבמוצש"ק שסופרים העומר אחר קדיש דקדושה דסידרא נהגו ראשוננו לברך ש"ץ מעומד וכל העם יושבים ועונים אמן בכונה שלא להטריח הציבור לחזור ולעמוד וכן המנהג בכל כ"ש שחילול פורכין נהג ליישב שכן פסול לעלות והשתא כיון שמעיה בלבד, וכשם שפוטרין מן התפילה פוטרין

לאמתה של הלכה

בענין הבא לבית כנסת מעשרה ראשונים, ויצא לחוץ, ושוב חזר להתפלל שם, וכבר יש שם מנין בלעדו, אם נחשבת לו המצוה או הפסידה. וביאור דעת האר"י ז"ל בענין המצוה להמנות מעשרה ראשונים בבית הכנסת, והמצוה לצאת מפתח ביתו בטלית ותפילין, איזו מהן עדיף כדי שיקדימה.

דעדיף מצות יציאה מביתו בטלית ותפילין מלהיות מעשרה ראשונים בבית הכנסת. והביא שכן העלה בשו"ת ר"מ לובלין (סימן ל"ז). וכ"כ בפשיטות בשם האר"י ז"ל בספר שלמי ציבור (דף כ"ה ע"ב). וכן כתב בספר חסד לאלפים (סימן כ"ה סעיף ב'), אבל לא הביאו בפירוש בשם האר"י ז"ל. וכ"כ בבן איש חי (פרשת וירא אות ה'). וכל אלו הפוסקים לא עמדו על הסתירה שישנו בדברי האר"י ז"ל, וכתבו בשמו רק כפי מ"ש בשער הכוונות.

אולם בספר מקור חיים (הביאו בספר אליה רבה (סימן כ"ה אות ו') כתב בפשיטות דעדיף להמנות בין עשרה הראשונים מלהניח טלית ותפילין בביתו. ובספר אליה רבה (שם) העיר עליו מדברי האר"י ז"ל שנהג להקדים מצות היציאה מביתו בטלית ותפילין למצות עשרה ראשונים. וסיים דמסתבר כמ"ש בספר מקור חיים כיון שעדיין אין זמנם של ציצית ותפילין ולכן אין החיוב מוטל עליו באותה שעה (וכמ"ש אנו לעיל בס"ד). ועיין יפה ללב (או"ח סימן כ"ה אות ט') שהביא בשם האחרונים שתי דעות החולקות שבכתבי האר"י ז"ל. וליקטו הדעות בזה בספר עצי היער (סימן כ"ה אות כ"א), וכף החיים להרי"ח סופר (שם אות ח"). ועיין בספר בית עובד (בדינים מחודשים שבסוף הלכות ברכות השחר אות ב'), שהקשה להדיא הסתירה בין שתי השמועות שבכתבי האר"י ז"ל גופא. ואיך שיהיה לפי מה שביארנו לעיל שתי לשונות הנ"ל שבדברי הרב האר"י ז"ל אינן סותרות זו לזו כלל, אלא שבמקום אחד איירי במשכים לצאת לבית הכנסת לפני זמן טלית ותפילין, וזה עדיף מכל כדי לקיים מצות עשרה הראשונים. אבל היוצא מביתו לאחר שהגיע זמן הנחת טלית ותפילין, יניחם בביתו אפילו אם יפסיד מלהיות מעשרה ראשונים, כיון שחל עליו חיוב זה תחילה, ודו"ק.

ליכנס לבית כנסת בטלית ותפילין מעלה בפני עצמה היא ובדרך אגב נודיע, כי המעניין בזהו (ח"ג דף רס"ה ע"א) יראה שכותב בפירוש שהיוצא מפתח ביתו בטלית ותפילין זוכה למעלות גדולים ושבחים נפלאים, אבל מלבד זה הנכנס לבית כנסת ואומר ואני ברוב חסדך וכי בלא טלית ותפילין יש עליו קפידות חמורות. ולכן כתבו הפוסקים (עיין מורה באצבע סימן ג' אות ס"ו) דגם מי שלא עולה בידו להניח טלית ותפילין בביתו ולצאת בהם לבית הכנסת, על כל פנים יניחם בחצר בית הכנסת, ויכנס מעוטף ומוכתר. ולכן, אפילו מי שבא לבית כנסת מעשרה ראשונים לפני זמן הנחתם, כשיגיע זמנם טוב שיצא לחצר בית הכנסת להניח טלית ותפילין, ויכנס מעוטף ומעוטר לבית המלך כמצטרף (ודלא כהרב מאמר מרדכי בסימן כ"ה ס"ק ד').

העולה לדינא

יוצא לנו מכל הנ"ל, שמי שמקדים לצאת מביתו לפני עלות השחר כדי ללמוד בבית הכנסת שמתפלל בו, יוכל לזכות להיות נמנה בכלל העשרה הראשונים ובתנאי שגם יתפלל באותו בית כנסת. וזה אפילו אם יצא לחוץ מכל סיבה שהיא וכנ"ל על מנת לחזור ולהתפלל באותו בית הכנסת. והגם שמחמת יציאתו מביתו במקום לא יוכל לקיים המצוה לצאת מפתח ביתו מעוטר ומעוטף בטלית ותפילין, אין קפידא, כי בשעה שיצא מביתו טרם הגיע זמנם, ולכן נכון שיקדים המצוה דעשרה ראשונים. ועל כל פנים אם יוכל לחזור לביתו לפני התפלה ולהניח טלית ותפילין בבית ולבוא לבית כנסת בזמן שיוכל להתפלל בלא דילוגים, עדיף שיעשה כן. וירוויו מכל הצדדים. ואם אי אפשר לעשות כן, אזי לפחות יניח טלית ותפילין בחצר בית הכנסת ויכנס לבית הכנסת עם טלית ותפילין, וכמ"ש הפוסקים עצה זו.

אולם מי שבא לצאת מביתו לבית הכנסת לאחר זמן הנחת טלית ותפילין, עדיף שיניחם בביתו אם אפשר לו. ואפילו אם מחמת עיכוב זה שמניחם בבית יתכן שיגרום שלא יהיה נמנה בין העשרה הראשונים, בכל זאת יקדים המצוה הזאת שבאה לידו קודם, וכפי שנהג האר"י ז"ל.

1 עיין בספר משנת חסידים (בריש מסכת ציצית, ובריש מסכת תפילין, ובריש מסכת מזוזה, ובריש מסכת בית הכנסת) שסידר תחילה הנחת טלית ותפילין בביתו בזמן על מנת שיזדרז ללכת לבית הכנסת להיות מעשרה ראשונים. דמבואר שבזמנו ובשער מקומו היה אפשר להיות מעשרה ראשונים גם מכשהאיר היום. ונהרא ונהרא ופשטיה.

וכדברינו מוכח מלשון ספר נגיד ומצוה במנהגי בית הכנסת וז"ל: מענין עשרה ראשונים בבית הכנסת היה אומר מורי זלה"ה שאינו מועיל אלא אם כן יתפלל תפלתו שם, ולא כנוהגים שיוצאים משם ומתפללים במקום אחר, עכ"ל. והרי לן להדיא שרק הזכיר התנאי להתפלל שם, ולא כתב כלל שלא יצא משם כמ"ש בשער הכוונות, ודו"ק.

היוצא מביתו לפני זמן טלית ותפילין יכול לזכות למצות עשרה ראשונים ואינו צריך להתעכב בביתו כדי לצאת בטלית ותפילין. אבל היוצא מביתו לאחר זמן הנחתן, יתעטף בטלית ויניח תפילין ויזכה במצוה זו, אפילו אם יפסיד בכך להיות מעשרה ראשונים

ולענין השאלה השניה, הנה, ממ"ש בשער הכוונות הנ"ל לגבי מנהג האר"י ז"ל נראה לדייק בפשטות דסבירא ליה דהמצוה לצאת מפתח ביתו בטלית ותפילין עדיפה מהמצוה להמנות מעשרה ראשונים, שהרי הודיע האר"י ז"ל להרח"ו ז"ל שגם לטעם זה לא היה מקפיד להיות מעשרה ראשונים. אולם בהקדמת סור מרע ועשה טוב שבראש ספר עץ חיים כתב מהרח"ו ז"ל (באות ב' דועשה טוב) וז"ל: ילך לבית הכנסת קודם עלות השחר קודם חיוב טלית ותפילין, להזהר שיהיה מעשרה ראשונים, ע"כ. והרי שבכאן העדיף את מעלת המצוה להיות מעשרה הראשונים, על מעלת המצוה לילך לבית הכנסת מעוטר ומעוטף בטלית ותפילין. והדברים סתריא נינהו לכאורה. ונלע"ד ליישב, דבשער הכוונות שם מבואר שבא שם הרח"ו ז"ל לתרץ מדוע רבינו האר"י ז"ל לא היה נזהר לקיים המצוה להיות מעשרה הראשונים, וכתב (באות ב' דועשה טוב) וז"ל: לא היה יכול לקיים מצוה זו [להיות מעשרה ראשונים] לסיבות "אלו", עד כאן. ר"ל, דמחמת שתי הסיבות שהזכיר שם יחד, שהיה חולני, וגם מפני שרצה לקיים המצוה של היציאה מפתח ביתו מעוטר ומעוטף בטלית ותפילין, לכן נמנע ממנו להקדים לקיים את המצוה להיות מעשרה ראשונים.

ומעתה אם נדקדק בדבריו בהקדמת עשה טוב, נראה שדבריו שם אינם סתירה כלל למ"ש בשער הכוונות. דאם היה כתוב בשער הכוונות להדיא שעדיף לקיים מצות היציאה מפתח ביתו מעוטר ומעוטף בטלית ותפילין מאשר להיות מעשרה ראשונים, ואילו בהקדמת ועשה טוב היה כתוב בפירוש שעדיף להיות מעשרה ראשונים ממצות ההליכה לבית הכנסת מעוטר ומעוטף בטלית ותפילין, זו היתה סתירה להדיא. אמנם דברים אלו לא נאמרו כך. אלא נאמר בהקדמת ועשה טוב שצריך להקדים וילך לבית הכנסת קודם עלות השחר קודם חיוב טלית ותפילין כדי להזהר שיהיה מעשרה ראשונים. דהיינו שמכיון שמקדים והולך לבית הכנסת קודם זמן חיוב טלית ותפילין, לכן מקיים שפיר עתה המצוה להיות מעשרה ראשונים, ואינו מבטל בידים המצוה לצאת מביתו בטלית ותפילין, כיון שטרם הגיע זמן הנחתם. אבל מי שמתעכב בביתו מסיבות אלו ואחרות, וכבר הגיע זמן הנחת טלית ותפילין, אז דוקא צריך להקדים ולקיים המצוה שבאה לידו תחילה, והיינו להתעטף בטלית ולהניח התפילין טרם היציאה מביתו, וכמ"ש בשער הכוונות, ואין נקרא שמבטל בידים המצוה להיות מעשרה ראשונים מחמת זה, מכיון שמצוה זו קודמת עתה שכבר הגיע זמן הנחת טלית ותפילין. ומעתה מובן מ"ש בשער הכוונות שם, דמאחר שרבינו האר"י ז"ל נתאחר לשהות בביתו בעשיית צרכיו, ובנתיים כבר הגיע זמן טלית ותפילין, לכן הקדים להניח טלית ותפילין בביתו כדי לילך מעוטר ומעוטף בהם לבית הכנסת. ומה שמחמת זה החמיץ המצוה להיות מעשרה הראשונים, אינו בידו לקיים שניהם, וכל הקודם זכה. ומסתמא שבזמן רבינו האר"י ז"ל לא היה אפשר להיות מן העשרה ראשונים אם בא לבית הכנסת בסמוך לעלות השחר, כי כבר מחצות הלילה היה בית הכנסת מלא מפה אל פה, ולכן לא היתה אפשרות בשום אופן לרבינו האר"י שהיה סובל מחולי מעיים, והיה מתעכב בביתו לעשיית צרכיו, להיות מן הזרזים המקדימין לעשרה ראשונים. והנה שוב ראיתי בספר אליה רבה (או"ח סימן כ"ה) שחילק ליישב כמ"ש שמצות עשרה ראשונים קודמת כאשר יוצא מביתו לפני זמן טלית ותפילין, עי"ש.

דברי הפוסקים בנידון זה

והנה, כל זה כתבתי במושכל ראשון, אולם שוב עיינתי קצת בספרי הפוסקים ומצאתי כי ענין נידון זה השני הוא פלוגתא דרבוותא. עיין להרב מגן אברהם (סימן כ"ה ס"ק ג') שהבין בפשיטות בדעת האר"י ז"ל כמ"ש בשער הכוונות

שאלה: כתב מרן בשלחן ערוך (סימן צ' סעיף י"ד): ישכים אדם לבית הכנסת כדי שימנה עם העשרה הראשונים ע"כ. וכתב בשער הכוונות (הביא דבריו הכף החיים סימן צ' אות צ"ח) שצריך שאחר שיבוא לבית הכנסת אחד מהעשרה הראשונים, לא יצא משם עד שישלים תפילתו שם, לא כאותם הנוהגים להיות מעשרה הראשונים בבית הכנסת זה ואחר כך חוזרים והולכים להתפלל בבית כנסת אחר שלא היו שם מעשרה הראשונים, דטעות הוא בידם ולא תחשב למצוה כלל, ע"כ. והסתפקנו מה הדין במנין ותיקין מצומצם כשאחד המתפללים רוצה לאסוף את הציבור מבתיהם כדי שיתקיים המנין. והוא באופן שיקדים ויבוא לבית הכנסת בין הראשונים ויאמר שם ברכות השחר וברכות התורה וחלק מן הקרבנות ואחר כך יצא כדי לאסוף את הציבור למנין, וכשחזר כבר נשלם המנין בלעדו, האם חשיב שימנה בין העשרה הראשונים או לא.

עוד רציתי לשאול האם ידוע לכת"ר יישוב לדברי הרח"ו ז"ל בענין אם המצוה להיות מעשרה ראשונים היא חשובה וקודמת להמצוה לצאת מביתו בטלית ותפילין, או להיפך. שהרי דברי הרח"ו ז"ל בזה נראים סותרים לכאורה ממ"ש בשער הכונות (דף ג' ע"ב), למ"ש בהקדמתו לספר עץ חיים בהקדמת סור מרע ועשה טוב (באות ב' דועשה טוב). נא הודיענו תשובה בהקדם, ושכמ"ה.

תשובה: הנה מעלת המצוות האלו הפליג מאד בשבח המקיימם בספר הזוהר, עיין במעלת העשרה ראשונים (בזהר חלק ב' דף ר"ן ע"א, ושם דף פ"ו ע"א, והוא כמ"ש בגמרא, ברכות דף מ"ז ע"ב), וכן בענין מעלת היוצא מפתח ביתו בטלית ותפילין (חלק ג' דף רס"ה ע"א וע"ב).

דעת האר"י ז"ל שאם היה מעשרה הראשונים והתפלל שם, אפילו יצא לשום טעם לא הפסיד המצוה

וכתב רבינו האר"י ז"ל בשער הכוונות (דף ג' ע"ב) וז"ל: הקדמה אחת בענין בית הכנסת. הא דאמרינן מצוה על האדם להיות מעשרה ראשונים בבית הכנסת, צריך שאחר שיבוא לבית הכנסת אחד מעשרה ראשונים לא יצא משם עד שישלים תפילתו שם. לא כאותם הנוהגים להיות מעשרה ראשונים בבית הכנסת זה ואחר כך חוזרים והולכים להתפלל בבית הכנסת אחר שלא היו שם מעשרה ראשונים, שטעות הוא בידם, ולא תחשב למצוה כלל, עכ"ל. והנה, לענין שאלתכם הראשונה נראה לדייק מדברי רבינו האר"י ז"ל הנזכרים שמה שגורם להפסיד את המצוה להמנות בין העשרה הראשונים, הוא דוקא אם שוב יצא להתפלל תפלתו בבית כנסת אחר. אבל אם יצא לפי שעה מחמת סיבה אחרת, כגון בטובל במקוה, או כדי למצוא אחרים להשלים המנין וכדומה, וביני ביני נשלם המנין בלעדיו, או אפילו אם הלך לביתו שבקרבת בית הכנסת כדי להתעטף בציצית ולהניח תפילין על מנת לחזור ולהתפלל שם, נראה שבמקרים כאלו לא איבד את המצוה, דהיציאה לפי שעה אינה גורמת לאיבוד המצוה, שהרי סוף סוף מעיקרא היה נמנה בין העשרה ראשונים, ולבסוף גם התפלל באותו בית כנסת, ורק יצא לפי שעה לצורך התפילה גופה, באופן שנתקיימו כל התנאים, שהיה אחד מעשרה ראשונים וגם התפלל באותו בית כנסת. ומה שכתב שלא יצא משם עד שיסיים תפלתו שם, ר"ל, שיצא על מנת להתפלל במקום אחר, כן נלע"ד.

והנה, כתב עוד בשער הכוונות שם וז"ל: ראיתי למורי ז"ל שלא היה נוהג להיות מעשרה ראשונים. ואמר לי הטעם מפני שהוא היה חולני והיה צריך לשהות בביתו כדי לעשות צרכיו. ועוד סיבה אחרת, כדי שאחר כך ילבש טלית ותפילין בביתו וילך מעוטר ומעוטף בטלית ותפילין לבית הכנסת. והיה מוכרח לעשות כן ביום, כי בלילה לאו זמן תפילין הוא. והעשרה ראשונים היו מקדימין לבית הכנסת באשמורת טרם אור היום, ולכן לא היה יכול לקיים מצוה זו לסיבות אלו, עכ"ל.

ואין להרגיש מזה, דכפי יישובנו הנ"ל, היה יכול האר"י ז"ל להקדים ביאתו לבית הכנסת ולהמנות בין עשרה הראשונים ושוב לצאת לצורך עשיית צרכיו או להניח טלית ותפילין בביתו. אין לומר כן, שהרי דקדק הרח"ו ז"ל לנמק מנהג רבו בזה "שהוא היה חולני והיה צריך לשהות בביתו כדי לעשות צרכיו", דמפורש במ"ש "לשהות בביתו" דלא היה יכול לצאת מביתו במקום כדי להמנות בין העשרה הראשונים. ויתכן עוד שלא היה ביתו כל כך סמוך לבית הכנסת באופן שהיה יכול לשוב לביתו ולהניח טלית ותפילין כשהגיע זמן הנחתם.

ברכות מאליפות

להרבנים החשובים

מחשובי הלומדים בכוללי הערב "אליבא דהלכתא"

הרה"ג משה ששון שליט"א	הרה"ג אברהם שרגא שליט"א
לרגל הוצאת מהדורה שניה	לרגל הוצאת
של ספרו החשוב	ספרו החשוב
משפטי השליחות	פתחי תשובות
והוא אוצר בלום	על
של כל ענייני שליחות	הלכות נדה וטבילה

הברכה אחת היא להם שיזכו להמשיך ולעמול בתורה
מתוך הרחבת הדעת, ויזכו להוציא לאור עוד חיבורים לתועלת הלומדים
בברכה
מערכת אליבא דהלכתא

הגיליון הבא יעסוק בסימנים ק"ח - קי"ג בהמשך הלכות תפילה

רמות בית שמש - בבית הכנסת "משכן רפאל" רח' נחל שורק 20
בית וגן - בבית הכנסת "מנין אברכים" רח' חיד"א 21
רמת שלמה - בבית הכנסת "אהל יוסף" רח' הרב זולטי 8
מודיעין עילית - בבית המדרש הזון איש רח' רשב"י 21 ברכפלד
אלנע - בבית הכנסת "בית אליהו" רח' הלל 24
חוממה - בבית המדרש הגדול "משכן יצחק" רח' ראש פיה 6
ביתר עילית - בבית הכנסת "דרכי תבונה" רח' פחד יצחק 12
רמות - בבית הכנסת "מגן אבות" רח' שירת הים 5
תל ציון - בבית הכנסת "בני תורה" רח' אהבת אמת 17
נה יעקב - בבית הכנסת "היכל נסים" חניכי הישיבות רח' זווין

רמות בית שמש - בבית הכנסת "משכן רפאל" רח' נחל שורק 20

בית וגן - בבית הכנסת "מנין אברכים" רח' חיד"א 21

רמת שלמה - בבית הכנסת "אהל יוסף" רח' הרב זולטי 8

מודיעין עילית - בבית המדרש הזון איש רח' רשב"י 21 ברכפלד

אלנע - בבית הכנסת "בית אליהו" רח' הלל 24

ספרים חדשים בהוצאתינו

קובץ חידושי תורה	ספר
מקבציאל	כלי מחזיק ברכה
גיליון ל"ב	מאת
מאסף דברי חכמה ומוסר, גנזי נסתרות, חקרי הלכה ואגדה, קבלה ומחשבה, המתחדשים בבתי המדרשות של מוסדות אהבת שלום, ומכון להוצאת ספרים וכת"י שעל ידה	נעים זמירות ישראל
מאסף דברי חכמה ומוסר, גנזי נסתרות, חקרי הלכה ואגדה, קבלה ומחשבה, המתחדשים בבתי המדרשות של מוסדות אהבת שלום, ומכון להוצאת ספרים וכת"י שעל ידה	הגאון רבי ישראל נאג'ארה זלה"ה
	מחכמי צפת ודמשק ואב"ד עזה [ש"י - שפ"ה]
	הנדפס לראשונה בויניציאה שנת שע"ה

להשיג במשרדי ההוצאה טל: 02-5370970 ת.ד. 5515 י-ם 91054

כתובת המערכת: רח' אבן יהושע 24

משלוח הערות והארות:

ת.ד. 50526 ירושלים

פקס: 02-5370088

רשת כוללי ערב
אליבא דהלכתא
שע"י ישיבת חברת אהבת שלום